

YALOVA SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

YALOVA JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Altı Aylık Hakemli Bilimsel Dergi

YIL: 9, SAYI: 18, NİSAN 2019

e-ISSN: 2146-1406

Derginin Sahibi / Owner
Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü Adına
Doç. Dr. Mehmet Gökhan Genel

Editör/ Editor:
Doç. Dr. Mehmet Gökhan Genel

Editör Yardımcıları /Asistant Editors:
Arş. Gör. Ahmet Fethi GÜN
Arş. Gör. Enes ATAY

YAYIN KURULU /
EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Elif YÜKSEL OKTAY
Doç. Dr. Bedrettin KESGİN
Doç. Dr. Fethi GÜNGÖR
Doç. Dr. Hacı Yunus TAŞ
Doç. Dr. Muharrem ES
Dr. Öğr. Üyesi Fatma KIZIL
Dr. Öğr. Üyesi Muhammed BEYLER
Dr. Öğr. Üyesi Recep YILDIZ

Web Sayfası:
dergipark.gov.tr/yalovasosbil

DANIŞMA KURULU /
ADVİSORY BOARD

- Prof. Dr. Ali Rıza ABAY, **Yalova Üniversitesi**
Prof. Dr. Aydın TOPALOĐLU, **İstanbul Üniversitesi**
Prof. Dr. Ersin KAVİ, **Yalova Üniversitesi**
Prof. Dr. Fatih ŐAHİN, **Manisa Celal Bayar Üniversitesi**
Prof. Dr. Gökhan Kurşad YERLİKAYA, **Yalova Üniversitesi**
Prof. Dr. Habip TÜRKER, **İbn Haldun Üniversitesi**
Prof. Dr. İsmail HİRA, **Sakarya Üniversitesi**
Prof. Dr. Kadir CANATAN, **İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi**
Prof. Dr. Mahmut YEŐİL, **Necmettin Erbakan Üniversitesi**
Prof. Dr. Mehmet ADAK, **İstanbul Üniversitesi**
Prof. Dr. Mustafa Kemal ŐAN, **Sakarya Üniversitesi**
Prof. Dr. Nurettin GEMİCİ, **İstanbul Üniversitesi**
Prof. Dr. Selami ÖZCAN, **Yalova Üniversitesi**
Prof. Dr. Suat CEBECİ, **Yalova Üniversitesi**
Prof. Dr. Yusuf BALCI, **İstanbul Üniversitesi**
Doç. Dr. Ramazan TİYEK, **Kırklareli Üniversitesi**
Dr . Lilia Bensouilah, **The University of 8 MAI 1945 Cezayir**
Dr. Öğr. Üyesi Ömer Nasuhi ŐAHİN, **Dumlupınar Üniversitesi**
Dr. Öğr. Üyesi Recep ÇETİNTAŐ, **Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi**

18. SAYI HAKEMLERİ /
THE REFEREES OF THIS ISSUE

PROFESÖR, SELAMİ ÖZCAN,
YALOVA ÜNİVERSİTESİ/YALOVA
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER
FAKÜLTESİ/İŞLETME
BÖLÜMÜ/ÜRETİM VE PAZARLAMA
ANABİLİM DALI

PROFESÖR AYŞE FULYA ŞEN,
FIRAT ÜNİVERSİTESİ/İLETİŞİM
FAKÜLTESİ/GAZETECİLİK
BÖLÜMÜ/BİLİŞİM ANABİLİM DALI

DOÇENT DR. FETHİ GÜNGÖR,
YALOVA ÜNİVERSİTESİ/YALOVA
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER
FAKÜLTESİ/SOSYAL HİZMET
BÖLÜMÜ/SOSYAL HİZMETLER
ANABİLİM DALI

DOÇENT DR. YUSUF GENÇ,
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ/FEN-
EDEBİYAT FAKÜLTESİ/SOSYAL
HİZMET BÖLÜMÜ/TOPLUMSAL
GELİŞME VE SOSYAL POLİTİKA
ANABİLİM DALI

**DR. ÖĞRETİM ÜYESİ AYHAN
KARAKAŞ,** BARTIN
ÜNİVERSİTESİ/İKTİSADİ VE İDARİ
BİLİMLER FAKÜLTESİ/TURİZM
İŞLETMECİLİĞİ BÖLÜMÜ/TURİZM
İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI

**DR. ÖĞRETİM ÜYESİ SÜLEYMAN
ALPAYKUT,** DOKUZ EYLÜL
ÜNİVERSİTESİ/FEN
FAKÜLTESİ/İSTATİSTİK
BÖLÜMÜ/UYGULAMALI
İSTATİSTİK ANABİLİM DALI

**DR. ÖĞRETİM ÜYESİ CEREN
YEGEN,** MERSİN
ÜNİVERSİTESİ/İLETİŞİM
FAKÜLTESİ/GAZETECİLİK
BÖLÜMÜ/BİLİŞİM VE
ENFORMASYON TEKNOLOJİLERİ
ANABİLİM DALI

**DR. ÖĞRETİM ÜYESİ EVİN
DOĞAN,** İSTANBUL ŞİŞLİ MESLEK
YÜKSEKOKULU/İSTANBUL ŞİŞLİ
MESLEK YÜKSEKOKULU/GÖRSEL-
İŞİTSEL TEKNİKLER VE MEDYA
YAPIMCILIĞI BÖLÜMÜ/RADYO VE
TELEVİZYON PROGRAMCILIĞI PR.

**DR. ÖĞRETİM ÜYESİ ,ALİ MURAT
KIRIK,** MARMARA
ÜNİVERSİTESİ/İLETİŞİM
FAKÜLTESİ/RADYO, SİNEMA VE
TELEVİZYON BÖLÜMÜ/RADYO VE
TELEVİZYON ANABİLİM DALI

**DR. ÖĞRETİM ÜYESİ ,HÜLYA
ÖZTEKİN,** ERCİYES
ÜNİVERSİTESİ/İLETİŞİM
FAKÜLTESİ/RADYO, SİNEMA VE
TELEVİZYON BÖLÜMÜ/RADYO VE
TELEVİZYON ANABİLİM DALI

**DR. ÖĞRETİM ÜYESİ GÖNÜL
CENGİZ,** KAHRAMANMARAŞ
SÜTÇÜ İMAM
ÜNİVERSİTESİ/GÜZEL SANATLAR
FAKÜLTESİ/SİNEMA VE
TELEVİZYON BÖLÜMÜ/SİNEMA VE
TELEVİZYON ANASANAT DALI

**DR. ÖĞRETİM ÜYESİ , BURCU
GÜDÜCÜ,** İSTANBUL AYDIN
ÜNİVERSİTESİ/FEN-EDEBİYAT
FAKÜLTESİ/SOSYOLOJİ
BÖLÜMÜ/SOSYOLOJİ PR

**DR. ÖĞRETİM ÜYESİ NALAN
OVA,** SÜLEYMAN DEMİREL
ÜNİVERSİTESİ/İLETİŞİM
FAKÜLTESİ/GAZETECİLİK
BÖLÜMÜ/GENEL GAZETECİLİK
ANABİLİM DALI

**DR. ÖĞRETİM ÜYESİ HANDE
UYAR,** BARTIN
ÜNİVERSİTESİ/İKTİSADİ VE İDARİ
BİLİMLER FAKÜLTESİ/TURİZM
İŞLETMECİLİĞİ BÖLÜMÜ/TURİZM
İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI

Editör Yazısı

Değerli Yalova Sosyal Bilimler Dergisi okurları,

Dergimizin 18. sayısı (Nisan 2019) ile karşınızdayız. Dergimiz, Sosyal Bilimler disiplini çerçevesinde İşletme, finans, yönetim, iktisat, pazarlama, üretim yönetimi, muhasebe, maliye, ilahiyat, kamu yönetimi, hukuk, iletişim uluslararası ilişkiler, çalışma ekonomisi, sosyal hizmet vb. alanlardaki güncel çalışmaları yayınlamak suretiyle Sosyal Bilimler alanına bilimsel katkı yapmayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda dergimizin **ULAKBİM** tarafından taranması için gerekli müracaatlar yapılmış olup büyük olasılıkla Nisan 2019 sayısından sonra ilgili indeks tarafından taranacağını ümit etmekteyiz.

Yalova Sosyal Bilimler Dergisi olarak Ekim 2019 sayısı ile birlikte 05 Eylül 2018 tarihli ve 2018/6 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi ile 2019 yılı “**Prof. Dr. Fuat Sezgin Yılı**” kapsamında Yalova Üniversitesi’nin bir etkinliği olarak Prof. Dr. Fuat Sezgin anısına yönelik özel sayı çıkarılacaktır. Bu bağlamda hem dergimizin Ekim 2019 sayısına hem de “**Prof. Dr. Fuat Sezgin Özel Sayısına**” siz değerli araştırmacıların katkılarını beklemekteyiz.

Nisan 2019 sayımızda yer alan ilk yazı **Figen SEVİNÇ** ve **Erol DURAN**’ın ortak çalışmasından oluşan “Alternatif Turizm Türü Olarak Off-Road Faaliyetlerinin Katılımcıların Yaşamlarındaki Yeri: Çanakkale Örneği” makaledir. Son yıllarda, off-road etkinliklerinin bir boş zaman aktivitesi olarak değer kazandığı, birçok destinasyonda aktiviteler için güzergâhların belirlendiği gözlemlenmektedir. Buradan hareketle bu makalede yazarlar, Çanakkale’de off-road etkinliklerine katılan bireylerin, boş zaman aktivitesi olarak off-road’u nasıl gördükleri, yaşam doyumlarıyla ilişkisi ve Çanakkale’de off-road’u bir turistik ürün olarak nasıl algıladıklarını araştırmışlardır.

Dergimizde yer alan ikinci çalışma **Mehmet GEDİK**’e ait olup ve “Federal Almanya’da Sosyal Hizmet Kapsamında Müslümanlara Yönelik Palyatif Destek/Bakım Uygulamaları” başlığını taşımaktadır. Yazar, çalışmasında Federal Almanya’da yaşayan Müslüman hastalara yönelik palyatif destek/bakım hizmetlerinin nasıl ve hangi ölçülerde sunulduğunu bilimsel yaklaşımlarla ortaya koymuştur. Gedik, bu bağlamda Müslüman hastalara sunulan palyatif destek/bakım hizmetlerinin diğer dini kurum ve kuruluşlarda uygulandığı gibi olup olmadığının, İslâmi değerler temelinde tatbik edilip edilmediğinin tespitine yönelik değerlendirmelerde bulunmuştur.

Dergimizde yer alan son çalışma ise yine iki yazarlı olup **Berna NAYİR** ve **Selçuk ALP**’ın “Kalite Uygulamaları Dikkate Alınarak Gerçekleştirilen Üretim Planlama Programının Çok Amaçlı Programlama Yöntemleri ile Belirlenmesi” isimli makaledir. Yazarların bu çalışmasında kalite koşulları dikkate alınarak yapılan

Üretim planlama problemi, çok amaçlı karar verme, hedef programlama ve bulanık hedef programlama yöntemleri ele alınmak suretiyle ile sürecin sonuçları karşılaştırılmıştır.

Bu sayıda yazılarıyla bize destek veren başta değerleri yazarlarımıza, bilimsel kriterlerle çalışmalara yön veren kıymetli hakemlerimize, her türlü danışma ve istişare mekanizmasında bizden yardımını esirgemeyen Danışma ve Yayın kurullarımızdaki değerli hocalarımıza ve özellikle bu derginin hazır hale gelmesinde büyük emekleri geçen editör yardımcılarımız **Ahmet Fethi GÜN** ve **Enes ATAY**'a teşekkür ederim.

Gelecek sayıda buluşmak temennisiyle

Doç. Dr. Mehmet Gökhan GENEL

İçindekiler

ARAŞTIRMA MAKALELERİ

Alternatif Turizm Türü Olarak Off-Road Faaliyetlerinin Katılımcıların Yaşamlarındaki Yeri: Çanakkale Örneği 1-16

Öğr. Gör. Figen Sevinç-Doç. Dr. Erol Duran

The Meaning of the Off-Road Activities on Life of Attendants as an Alternative Tourism Type: The Case of Çanakkale

Federal Almanya’da Sosyal Hizmet Kapsamında Müslümanlara Yönelik Palyatif Destek/Bakım Uygulamaları17-41

Mehmet Gedik

Social Work in Federal Germany Palliative Support / Care Practices for Muslims

Kalite Uygulamaları Dikkate Alınarak Gerçekleştirilen Üretim Planlama Programının Çok Amaçlı Programlama Yöntemleri ile Belirlenmesi42-57

Berna Nayir-Doç. Dr. Selçuk Alp

Production Planning Program In The Face Of Quality Applications Determined By Multi Objective Programming

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Alternatif Turizm Türü Olarak Off-Road Faaliyetlerinin Katılımcıların Yaşamlarındaki Yeri: Çanakkale Örneği**The Meaning of the Off-Road Activities on Life of Attendants as an Alternative Tourism Type: The Case of Çanakkale**

Makale Gönderim Tarihi: 04.02.2019
Makale Kabul Tarihi: 14.03.2019

Öğr. Gör. Figen SEVİNÇ¹

ORCID:0000-0001-5391-1818

Doç. Dr. Erol DURAN²

ORCID:0000-0003-0116-3189

Özet: Son yıllarda, off-road etkinliklerinin bir boş zaman aktivitesi olarak değer kazandığı, birçok destinasyonda aktiviteler için güzergâhların belirlendiği gözlemlenmektedir. Buradan hareketle bu çalışmada, Çanakkale'de off-road etkinliklerine katılan bireylerin, boş zaman aktivitesi olarak off-road'u nasıl gördükleri, yaşam doyumlarıyla ilişkisi ve Çanakkale'de off-road'u bir turistik ürün olarak nasıl algıladıkları araştırılmaktadır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden görüşme tekniği uygulanmıştır. Bu amaçla, Çanakkale'de faaliyet gösteren off-road derneği aracılığıyla off-road etkinliklerine katılan 22 birey ile yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmeler, nitel araştırmalarda sıklıkla kullanılan içerik analizi ile analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular neticesinde, off-road'un bireylerin hayatında önemli bir yere sahip olduğu, keşfetmeye, sosyalleşmeye, doğayla mücadeleye ve zorluklarla başa çıkmaya katkısı olan sportif bir etkinlik olduğu, aynı zamanda Çanakkale için bir turistik ürün olarak algılandığı belirlenmiştir. Bununla birlikte bireylerin off-road etkinliklerine katılıyor olmaları ile yaşam doyumları arasında olumlu yönde bir ilişkinin olduğu gözlemlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Boş zaman, Rekreasyon, Off-Road, Yaşam Doyumu, Çanakkale

Abstract: During the recent years, it observed that off-road activities are getting value as a recreational attraction and routs for off-road activities are being designating in several destinations. Thus, the relation between the figure of off-road activities on attendants' and on their life satisfaction and the meaning of off-road activities as a touristic attraction on their mind were examined. In this study, interview technique was employed as a kind of qualitative research methods. For this purpose semi-structured interviews were performed on 22 attendants who attend off-road attractions in Çanakkale via Çanakkale off-road association. The interviews were analyzed with content analysis which is being employed in qualitative methods typically. According to the interviews it indicated that off-road activities have a significant meaning in their life as a sport activity including exploration, socialization, straggling with the wild life and challenges and also as a tourism product for Çanakkale. However a positive relation has been observed between attending off-road activities and life satisfaction.

Key words: Leisure, Recreation, Off-Road, Life Satisfaction, Çanakkale

¹ Bartın Üniversitesi, Bartın Meslek Yüksekokulu e-posta: fsevinc@bartin.edu.tr

² Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Turizm Fakültesi e-posta: erolduran@comu.edu.tr

Giriş ve Problemin Sunumu

Teknolojik gelişmeler, çalışma saatlerinin azalması, tatillerin sosyal bir hak niteliğine kavuşması, insanları, işten arta kalan zamanlarında kişisel yeteneklerine, kendilerini gerçekleştirmelerine, haz aldıkları etkinliklere yönlendirmektedir (Hazar, 2014). Bu nedenle, bireylerin boş zamanlarını değerlendirirken fiziksel, zihinsel ve ruhsal açıdan rahatlatan, eğlenceli, tatmin edici ve zevkli gelen her zaman gerçekleştirebilen etkinlikleri tercih ettiği gözlenmektedir. Bireylerin etkinliklere katılımlarında içsel ve dışsal güdülenme söz konusu olduğundan (Porter and Lawyer, 1968; Sung, 2000), herhangi bir etkinliğe olan ilgileri, verdikleri önem ve katılımdan elde ettikleri kazanç (sosyalleşme, başarı, haz, yaşam doyumu vb.) bu tip etkinliklere yönelmelerinde önemli rol oynamaktadır (Sung, 2000). Bu etkinliklerden biri de macera aktivitesi olarak insan hayatında yer alan, doğada kişisel mücadele içeren, boş zaman ve eğlence için tercih edilen off-road sporudur. Özellikle son yıllarda bu etkinlik türüne aktif katılımın artmasıyla birçok destinasyonda güzergâhlar belirlenmekte off-road aktivitelere yönelik projeler geliştirilmektedir (Ulusan ve Batman, 2010; Özdemir ve Çelikoğlu, 2014).

Bireylerin boş zaman aktivitesi olarak off-road'u nasıl gördükleri, yaşam doyumlarıyla ilişkisinin araştırılması ve off-road etkinliklerine yönelmelerinde rol oynayan sebeplerin belirlenmesi hem macera turizmin gelişmesine, hem de sürdürülebilirliği için arz ile talep arasında dengenin oluşturulmasına katkı sağlayacaktır. Araştırmalardan elde edilen ortak bulgulara göre, off-road yapan bireylerin temel motivasyonları; macera aramak, rekreatif etkinlik yapmak, kişisel mücadele, yaşam tarzı şeklinde sıralanabilmektedir (Nicholes, 1980; Noe and Wellman, 1982; Boyle and Samson, 1985; Webb and Wilshire, 1992; Weber, 2001; Celliers, 2004; Buckley, 2007; Naylor, 2009). Ek olarak bölgesel, ulusal, uluslararası off-road kulüplerinin varlığı, off-road topluluklarının faaliyetleri, festivalleri, etkinlikleri ve tüm bunların sosyal medyanın etkisiyle geniş kitlelere ulaşması, off-road'a yönelen katılımcıların sayısının artmasına ve bireylerin uluslararası seyahatlere yönelmesine katkı sağlamaktadır.

Her araştırmanın belirli bir amacı bulunmaktadır ve araştırma problemi bu amacı yansıtmaktadır. Araştırma probleminin saptanması her tür araştırmanın ilk aşamasını oluşturmaktadır (Baş ve Akturan, 2008). Crano'ya göre (2002), araştırma probleminin belirlenmesinde üç temel kaynak önemli rol oynamaktadır. İlki, araştırma yapılmak istenen alanla ilgili kuram ve alan yazını, ikincisi araştırmacının bireysel ve mesleğe dönük deneyimleri, üçüncüsü ise ilgili alanda karşılaşılan toplumsal sorunlardır.

Bu çalışmada Çanakkale'de off-road etkinliklerine katılan bireylerin, boş zaman aktivitesi olarak off-road'u nasıl gördüklerinin, yaşam doyumlarıyla ilişkisinin ve Çanakkale'de off-road'un katılımcılar tarafından bir turistik ürün olarak nasıl algılandığının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç kapsamında araştırmanın problemini *“Off-road turizmi Çanakkale için önemli bir turistik ürün müdür? Katılımcıları açısından yeri nedir?”* şeklinde belirlemek mümkündür. Araştırmanın amacını yansıtmaya açısından belirlenmiş olan araştırma problemi, kritik bir öneme sahiptir. Araştırmanın ana seyrini oluşturmaktadır ve bazı araştırma sorularıyla araştırmanın amacına ulaşılması önem taşımaktadır. Kerlinger ve Lee (2000), araştırma sorusu ya da sorularının, araştırmaya konu olan problemin

soru olarak ifade edilmiş biçimi olduğunu ifade etmektedir. Araştırma sorusu veya soruları, araştırmanın diğer tüm aşamalarını derinden etkileyen öğelerdir. Araştırma sorusunun yazılmasında, araştırma probleminin niteliğinin ve bu problemle ilgili taranan yazının önemli bir rolü vardır. Araştırma problemine dayalı olarak ortaya çıkmış olan araştırma soruları ile araştırma alanına yönelik daha ayrıntılı ve derinlemesine bilgiler sağlanması hedeflenmiştir. Bu çerçevede belirlenmiş olan araştırma soruları şunlardır;

- Çanakkale’de off-road turizmi gelişimi ne yöndedir ve nasıl olmalıdır?
- Çanakkale’ye off-road faaliyetlerine katılım amacıyla gelen katılımcıların tercih nedenleri neler olabilir?
- Off-road faaliyetlerinin katılımcıların toplumsal ve kültürel yaşamı içindeki yeri nedir?
- Bireylerin off-road faaliyetlerine katılmalarını etkileyen faktörler nelerdir.
- Çanakkale’nin off-road faaliyetleri açısından durumu nedir? Tamamlayıcı ürünlerle sürdürülebilirlik perspektifi ile turizme sunulması açısından neler yapılmalıdır?
- Off-road faaliyetlerinin katılımcıların yaşam doyumlarına etkisi nedir?

Doğayı tanıma, doğayla mücadele ve başa çıkma isteği, macera, eğlence vb. sebepler geçmişten günümüze insanları benzer etkinliklere yönlentmektedir. Dolayısıyla, bireylerin serbest zamanlarında off-road aktivitelerini haz alarak yapmaları yaşam doyumlarına yönelik etki oluşturabilmektedir. Buradan hareketle bu çalışma ile off-road etkinliklerine katılan bireylerin, boş zaman aktivitesi olarak off-road’u nasıl gördüklerinin, yaşam doyumları ile ilişkisinin olup olmadığının ve Çanakkale’de off-road’un bir turistik ürün olarak nasıl algılandığının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçlar doğrultusunda, evrenin belirlenmesinin zorluğu ve daha kapsamlı bilgi alınması amacı ile görüşme yöntemi kullanılarak, Çanakkale’de faaliyet gösteren Çanakkale Alternatif Doğa Sporları ve Off-Road Kulübü Derneği (ÇADOFF) ile görüşülmüş, dernek aracılığıyla off-road yapan 22 bireyden veriler toplanmıştır. Macera turizmi arasında yer alan off-road’un, gün geçtikçe ilgi odağı haline geldiği, güzergâhların geliştirildiği ve etkinliklerin çeşitlendiği görülmektedir (Uluslan ve Batman, 2010; Özdemir ve Çelikoğlu, 2014). Alanyazın incelendiğinde, boş zaman aktivitesi olarak off-road ve yaşam doyumu ile ilişkisine yönelik bir çalışmaya rastlanmamıştır. Dolayısıyla, çalışmanın, off-road etkinliklerine katılan bireylerin yaşam doyumlarında off-road’u nasıl konumlandıklarını ve off-road’a yönelik algılarını belirlemede alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

İlgili Yazın

1. Açık Hava Rekreasyonu Off-road

Macera turizmi ile doğrudan bağlantılı olan ve yüksek gelir düzeyine sahip bireylerin tercih etmesi sebebiyle son zamanlarda adından sıkça bahsedilen off-

road (Celliers vd. 2004; Wisdom vd. 2004; Buckley, 2007; Naylor vd. 2009; Adventure Tourism Market Report, 2010), gün geçtikçe önemi daha çok kavranan ve yapısı gereği ekonomik getirisi yüksek olan bir açık hava rekreasyonudur. Off-road, bireylerin, işten arda kalan zamanlarında doğa yakın olma, özel donanımlı araçlarını test ederek zorluklarla başa çıkma, kontrollü risk alarak eğlenme ve heyecan arama isteği gibi etkenlerin bir arada bulunduğu maceraya yönelik yol dışı araç kullanma aktivitesidir. Off-road'un bileşenleri, sahip olduğu özellikleri ve bireylerde yaşattığı haz, rekreatif faaliyet olarak off-road'a olan talebi her geçen gün artırmaktadır (United States, 1972; Nicholes, 1980; Adventure Tourism Market Report, 2010) . Yapısı gereği yolu olmayan, bozuk zeminde gerçekleştirilen bu macera aktivitesi belli bir mekâna ihtiyaç duymadığı gibi dünyada pek çok alternatif güzergâha da sahiptir. Yağmur ormanlarında çamur off-road'unun, Arabistan'da çöl off-road'unun, Amerika'da kayalık off-road'unun olmak üzere farklı aktivitelerin gerçekleştirilmesi, bu sporda arazi araçlarıyla, kar, çamur, patika, çakıl, kum, su ve birçok doğal engelin bulunduğu parkurlarda gerçekleştirilebileceğini de göstermektedir.

Zevk, spor, macera, meydan okuma, rekreasyon aktivitesi gibi özel ilgi ve hobiler için özel araçlarla gerçekleştirilen sportif bir faaliyet olan off-road, belirli bir güzergâh boyunca yapılan etkinlikleri kapsamaktadır. Bu nedenle, sportif ve turistik rekreasyon etkinlikleri olarak doğal güzelliklerin bulunduğu, grup halinde ya da bireysel gerçekleştirilebilen açık hava rekreasyon grubunda yer alan, doğa temelli, macera turizmi etkinliği olarak da değerlendirilebilmektedir (Buckley, 2006; Hazar, 2014; Garda, 2014; Adventuretravel, 2015). Bir destinasyonun açık hava rekreasyon aktivitelerinde yer almasında sürdürülebilir, çevik ve kapsamlı sportif aktivitelerinin o destinasyon için iyi bir temel oluşturabileceğini belirtmek mümkündür. Gün geçtikçe ekonomik kalkınma potansiyeli ön plana çıkan off-road aktivitelerinin pazar payının ve turist yapısının belirlenmesi de önemli hale gelebilir. Nitekim belli bir pazar payına sahip off-road sporunun (United States, 1972; Nicholes, 1980; Celliers vd. 2004) gelecek yıllarda kayda değer bir gelişme göstereceği düşünüldüğünde ekonomik, sosyal ve sürdürülebilir faydanın da etkisiyle off-road güzergâhında yer almak ve güvenli rotaları belirlemek de önemli hale gelmektedir.

Bu bağlamda, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de birçok ilde off-road kulüpleri açılmakta, Türkiye Off-Road Şampiyonası, Anatolian Rally ve Off-Road Trophy yarışmaları düzenlenmekte, off-road aktivitelerinin gelişmesi için rotalar belirlenmekte, organizasyonlar ve turlar düzenlenmektedir (www.advenport.com). Türkiye Otomobil Sporları Federasyonu (TOSFED) aracılığıyla eğitimler verilmektedir (<http://www.tosfed.org.tr/>). Özellikle Avrupa ülkelerinde hızla artan bu tür etkinliklerin ekonomik katkısı, turizm gelirlerinde macera turizminin yadsınamayacak bir yer edinmesini de sağlamaktadır. Bu nedenle daha kapsamlı güzergâhlar oluşturmak ve uluslararası boyutta off-road güzergâhında yer almak isteyen destinasyonlar, bu alana yönelik girişimlerde bulunmakta çeşitli projeler geliştirmektedir. Hatta bir kısım kullanılmayan alanların off-road parkurlarına dönüştürüldüğü görülmektedir (www.fia.com; www.fiordland.org). Dolayısıyla, off-road'a yönelik artan ilgi, Avrupa ülkeleri arasında güçlü bir rekabeti beraberinde getirmekle kalmamış, tüm dünyaya yayılmıştır. Çünkü coğrafi olanaklara, doğal güzelliklere, tarihi ve kültürel zenginliklere vb. imkânlarla sahip

olmak, destinasyonlarda açık hava rekreasyonlarının gelişmesinin yolunu açmakta, off-road yapan bireylerin sayılarıyla doğru orantılı olarak gelişme göstermektedir. Bulunduğu konum, sahip olduğu doğal ve tarihi güzellikleri, güvenli ve alternatif rotaları gereği Türkiye, tur düzenleyicilerinin ve kulüplerin ilgisini çekmektedir. Türkiye’de off-road etkinliklerinin son yıllarda önem kazanması, donanımlı araçlara yönelik talep artışının ve yakın zamanda gelişme göstermesinin bir etkisi olduğunu söylemek mümkündür.

2. Off-road Etkinliklerinden Yaşam Doyumuna

Yaşam doyumu bireylerin yaşamları süresince iş ve işten arta kalan zamanlarına gösterdikleri duygusal tepki ve tutum diğer bir ifadeyle hayatlarına yönelik hissettikleri doyumdur (Şener, 2009). Bu nedenle, yaşam doyumu, bireylerin mutluluğunu, iyi olma halini kapsamaktadır ve ruh sağlığını etkilemektedir. Beklentilerle sahip olunanların arasında oluşan fark, yaşam doyumu düzeyini ifade ettiğinden bireylerin yaşamlarını olumlu bir şekilde değerlendirmesi, iyi oluşun gereklilikleri arasında yer almasını sağlamaktadır. (Diener vd. 2004). Bununla birlikte iyi oluş kavramı, aynı zamanda sahip olunan kişilik özellikleriyle yaşam doyumlarını etkileyen bir etken olarak görülebilmektedir (Söyler, 2016). Bu nedenle, yaşam doyumları yüksek düzeyde olan bireylerin kendileriyle barışık, benliklerini ve kişiliklerini tanıyan, duygusal zekâları gelişmiş bir yapıya sahip oldukları belirtilmektedir (Tümekaya vd. 2008). Neugarten vd. (1961) tarafından ele alınan yaşam doyumu, hayata karşı iyimser bir tutum ve katılınan etkinlikleri zevk alarak gerçekleştirme, kendini değerli görme, inançla bekleme ve yaşama anlam katma olmak üzere beş farklı ölçütte değerlendirilmektedir. Özellikle aktif katılım sağlanan boş zaman aktivitelerini olumlu yönde geliştirmenin uzun vadede bireylere mutluluk ve duygusal yapılarına pozitif etki oluşturduğu, olumsuzluklarla baş etmelerine yardımcı olduğu savunulmaktadır (Argyle, 1996; Mannell, 1999; Murphy, 2003). Buradan hareketle, yaşam doyumu ve serbest zaman aktivitelerine yönelik yapılan çalışmalar, bireylerin boş zaman aktivitelerine katılımlarının yaşam doyumlarını artırmada önemli bir role sahip olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Turizm ve yaşam doyumuna alanına yönelik yazın incelendiğinde ise benzer sonuçların elde edildiği görülmektedir (Neal vd., 1999; Gilbert ve Abdullah, 2004; Uysal vd., 2012; Söyler, 2016).

Katılım gösterilen etkinliklerin tekrar gerçekleştiriliyor olması ve daha fazla etkinliğe ilgi uyandırması, bireylerin boş zaman aktivitelerine olan ilgilerinin her geçen gün artmasına ve rekreatif etkinliklerin çeşitlenmesine olanak sağlamaktadır. (Hazar, 2014). Dolayısıyla gerek seyahat acenteleri, dernekler ve kulüpler gerekse ağlar üzerinden doğayla iç içe olmak, kısa sürede farklı deneyimler yaşamak, spor yapmak, mücadele etmek, heyecan, mutluluk, risk gibi duyguları bir arada hissetmek isteyen ve maceraya ilgi duyan herkesin bir araya gelebildiği off-road etkinlikleri, bireylerin yaşam doyumlarına yönelik bir etki oluşturabilir. Çünkü bu tip etkinliklere katılan bireyler, farklı destinasyonları keşfederken zorluklarla başa çıkmayı, doğaya uyum sağlamayı, bilgi, beceri ve yeteneklerini kullanmayı da tercih ederler. Dolayısıyla off-road etkinliklerine katılan bireylerin beklenti ve elde ettikleri arasında pozitif yönlü bir uyum söz konusudur. Nitekim doğanın insanlara

sağladığı huzur ve mutluluk, katıldıkları etkinliğe ve hayatlarına yönelik hissettikleri doyumunu da ortaya çıkarabilmektedir.

Yöntem

Bu çalışmada, açık hava rekreasyonlarından biri olan off-road'un, bir boş zaman aktivitesi olarak, off-road yapan bireyler tarafından nasıl görüldüğünün, turistik ürün olarak algılarının ve bireylerin yaşam doyumlarıyla off-road aktivitesinin arasında bir ilişkinin olup olmadığının incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda, bilimsel araştırmalarda yaygın olarak tercih edilen, belirli bir düşüncenin, davranışın nedenlerini, deneyim ve zihinsel algılarını anlamada yardımcı olan nitel araştırma yöntemlerinden görüşme tekniği kullanılmıştır (Patton, 1987; Seaton ve Bennett, 1996; Yıldırım ve Şimşek, 2011). Görüşme formu yaklaşımı ile amaca yönelik sorular tüm boyutlarıyla ele alınmış, sohbet tarzı bir görüşme benimsenerek zaman esnekliği sağlanmıştır. Bu bağlamda, araştırma probleminin çözümüne yönelik olarak geliştirilmiş olan araştırma sorunları da dikkate alınarak 15 soru belirlenmiş, alan veya olayla ilgili derinlemesine bilgilere ulaşılması amacıyla ek sorular da sorulmuştur. Görüşmelerde soru sırası ve ek sorulardan kaynaklı olarak sayısı görüşmeye göre şekillenmiştir.

1. Veri Derleme Aracının Oluşturulması

Alanyazında bireylerin boş zaman aktivitelerine yönelik çeşitli çalışmaların yer aldığı görülmektedir. Buradan hareketle, veri toplama aracı olarak oluşturulan görüşme formunda, beşi bireylerin demografik özelliklerini kapsamak üzere toplam 15 soru yer almaktadır. Görüşme soruları alanyazındaki çeşitli kaynaklardan (Beard ve Ragheb 1980; Diener vd. 1985; Ragheb, 2005; Aydın, 2016; Söyler, 2016) faydalanarak oluşturulmuştur. Görüşme öncesi oluşturulan sorular, “off-road algısı ve off-road etkinliklerine katılım amacı”, “boş zaman aktivitesi olarak off-road'un hayata kattığı anlam” ve “yaşam doyumu” olmak üzere üç başlıkta bir araya gelmiş ve veriler bu açıdan değerlendirilerek analiz edilmiştir.

2. Verilerin Toplanması

Araştırma alanı olarak Çanakkale belirlenmiştir. Araştırma evreninde bu şehrin seçilmesinin sebebi, off-road derneğinin yaz kış aktif faaliyet göstermeleri ve yöneticilerinin iletişim halinde olmalarıdır. Bir diğer sebep ise Çanakkale Off-Road Derneği'nin (CADOFF) aracılığıyla her hafta off-road etkinliğinin planlanması, sosyal sorumluluk projelerinde yer almaları, farklı güzergâhlar belirlenerek katılımcıların aileleriyle birlikte katılımlarının sağlanması ve yerinde gözlem yapılabilmesidir. Veri toplama aşamasında zengin, bilgilendirici olması amacıyla çok düzeyli örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bunun en önemli sebebi, bireylerin profesyonel anlamda donanımlı araçlarıyla etkinliğe katılması ve gerekli bilgi ve beceriye sahip olmalarıdır. İlk dört katılımcının ardından, katılımcıların önerdikleri bireylerle görüşmelere devam edilerek kartopu örnekleme ile 18 katılımcıyla daha olmak üzere toplam 22 katılımcı ile görüşülmüştür. Çalışmada, mümkün olduğunca

farklı demografik ve meslek gruplarından bireyler seçilerek farklı görüşlerin alınması hedeflenmiştir. Bununla birlikte, iyi düzeyde bilgi paylaşımı yapabilecek, bilgi birikimine sahip katılımcılarla görüşülmeye özen gösterilmiştir.

Katılımcılara öncelikle çalışmanın temel amacından, off-road'un turistik aktivite algısından ve yaşam doyumuna yönelik farkındalık oluşturmanın öneminden bahsedilerek bireylerden görüşme talep edilmiştir. Görüşme talebini kabul eden 22 birey ile 28 Şubat 2018- 20 Mart 2018 tarihleri arasında Çanakkale'de yüz yüze olmak üzere görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmeler, yaklaşık 28 ila 50 dakika arasında sürmüştür. Aynı tarihler arasında gerçekleştirilen hafta sonu off-road etkinliklerine katılım gösterilerek araştırmacı tarafından yerinde gözlem yapılmış, veriler yazılı hale getirilmiştir.

3. Verilerin Analizi

Çalışmada kullanılan görüşme tekniğinden elde edilen veriler tümevarımcı yöntem diğer bir deyişle içerik analizi kullanılarak çözümlenmiştir. Davranışları betimleme, verileri belirli kavramlar çerçevesinde bir araya getirerek anlaşılır şekilde yorumlama, benzer verilerin arasındaki ilişkiyi belirtmek (Yıldırım ve Şimşek, 2011) amacıyla kodlama yoluyla içerik analizi tercih edilmiştir. Böylelikle çalışmada kodlamaya gidilerek elde edilen bulguların geçerlilik ve güvenilirliğini artırmak için bu yaklaşımın katkıda bulunması hedeflenmiştir (Rossman ve Rallis, 1998). Kodlama yapılırken daha önce tanımlanmış bir kavramsal yapı olmadığından veriler kavramlaştırılmış, ilişkilendirilmiştir ve analiz edilen veriler aracılığıyla kavramlar kodlanmıştır (Günlü vd. 2009). Kodlama işleminden sonra elde edilen verilerin ortak yönleri belirlenmeye çalışılmış, temalar oluşturulmuştur. Araştırmanın geçerliliğini sınamak için Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nden iki bağımsız akademisyene görüşleri sorulmuş, kodları değerlendirmeleri talep edilmiştir. Bunun neticesinde kodlama son halini almış, uygun temalar belirlenmiş ve karşılaştırma yapılarak güvenilirlik ölçütleri karşılanmaya çalışılmıştır. Buradan hareketle, Huberman ve Miles, (2002) tarafından dört aşama olduğu ifade edilen analiz yaklaşımı ile analiz verileri kodlanmış, kavramlar belirlenmiş, bulgular tanımlanmış ve yorumlanmıştır.

Bulgular

1. Demografik Bulgular

Çalışmada elde edilen bulgular ışığında, katılımcıların demografik özellikleri Tablo 1 de verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların demografik dağılımları

Cinsiyet	Erkek	% 100
	Kadın	% 0
Yaş	35-44 yaş	%59,1
	25-34 yaş	%31,8'

	45-54	%9,1
Öğrenim	İlk Orta ve ön - lisans	%31,8
	Lisans	%27,3
	Lisansüstü	%9,1
Gelir	1501 – 3000 TL	% 27,3
	3001 TL ve üzeri	%72,7
Harcama	500 TL ve altı	%41
	501-1500 TL	%31,9
	2500 TL ila 3500 TL	%13,6

Çalışmada elde edilen bulgular ışığında, katılımcıların demografik özellikleri incelendiğinde hepsi erkektir. Araştırma kapsamında görüşlerine başvuru katılımcıların %59,1'i 35-44 yaş, %31,8'i 25-34 yaş, %9,1'i 45-54 yaş aralığında olduğu tespit edilmiştir. Öğrenim durumlarına bakıldığında, %31,8'i ortaöğrenim ve ön-lisans, %27,3'ü lisans, %9,1'i ise lisansüstü olan katılımcılar oluşturmaktadır. Katılımcılar, akademisyen, mühendis, doktor, otomotiv sanayi ve işletme olmak üzere farklı meslek gruplarında yer almaktadır. Katılımcıların gelir durumu ise %72,7'si 3001 TL ve üzeri, % 27,3'ü 1501 – 3000 TL arası aylık gelire sahip olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların %41'i 5 yıldan daha fazla süredir off-road yaptıklarını ifade etmiştir. Off-road aktiviteleri için aylık harcama oranlarına bakıldığında katılımcıların %41'i 500tl ve altı, %31,9'u 501-1500 TL arası, %13,6'sının ise 2500 TL ila 3500tl arasında olduğu belirlenmiştir. Tablo 2'de görüşmeler sonucu verilerin analizi sırasında oluşturulan temalara ve kodlara yer verilmiştir.

Tablo 2. Gözlenen Frekans Kodları ve Temalar

Temalar	Temalara göre kod listesi	Toplam
Off-road Algısı/Amaçları	Turistik ürün	21
	Doğaya yakın olma	15
	Keşfetmek	9
	Keyif	8
	Heyecan/adrenalin	7
Off-road'un Hayata Kattığı Anlam	Stresten uzaklaşma/ huzur	11
	Sosyalleşme aracı	8
	Mutluluk	7
	Kendine Güven	3
Off-road ve yaşam doyumu	Off-road önceliği	20
	İdeallere erişim	20
	Memnuniyet	22

2. Off-Road Algısı ve Off-Road Etkinliklerine Katılım Amacına Yönelik Bulgular

Araştırmaya katılan bireylerin off-road algısının nasıl şekillendiğini ortaya koyabilmek adına, off-road'a hangi amaçla başladıkları ve off-road hakkında ne düşündükleri sorusu yöneltilmiş, off-road etkinliklerine katılım durumlarına ilişkin sorular sorulmuştur. Çalışmada elde edilen bulgular ışığında, katılımcıların off-

road'a, yakın çevreleri aracılığıyla merak ve bir istekle başlayıp zamanla sürekli hale geldiği, off-road'un yapıldığı ve bağlı olan kulübün etkinliklerine katılımın çoğunlukla gerçekleştirildiği belirtilmiştir.

Uzun süredir off-road yapan katılımcıların, off-road'a başlama amaçlarını ve şu anki temel amaçlarını şöyle belirtmektedir:

İlk Offroad aktiviteme 4x4 araç almakla 7 yıl önce başladı. Araçların gidemediği yerlere gitmek bir tutkuya dönüştü sonra. Offroad da aracımızın limitlerini artırıp daha profesyonel olmak şuan ki amacım.

Mülakat 7

Off-road aktivitesine lise yılların otomobil dergilerindeki Off-road yarışlarını takip ederek başladım 1999 yılında kendimi bu işin içinde buldum yarış aracı hazırladım ve 2005 de Türkiye şampiyonu oldum bu aktivite benim en sevdiğim hobim oldu

Mülakat 13

Bir diğer katılımcı ise arkadaşlarının tavsiyesi üzerine off-road'a başladığını, her haftasonu off-road yapılabileceğini ifade ederek şöyle cevap vermiştir:

Arkadaşlarımın tavsiyesiyle ve çok zevkli bir ortam, her haftasonu katılıyorum çünkü zinde tutuyor arkadaş ortamı bambaşka oksijen var mı ötesi.

Mülakat 6

3. Boş Zaman Aktivitesi Olarak Off-Road'un Hayata Kattığı Anlama yönelik Bulgular

Çalışmada, bir boş zaman aktivitesi olarak off-road'un hayatlarında yer tutuyor olması sebebiyle katılımcılara yöneltilen “Off-road yapıyor olmak hayatınıza ne gibi bir anlam katıyor? Off-road'un hayatınıza nasıl bir etkisi oldu?” sorularına verilen cevaplar incelenmiştir. Katılımcıların tamamı, off-road'un hayatlarında önemli bir yere sahip olduğunu ve hayatlarına olumlu etkiler oluşturduğu, off-road yapmaktan mutlu olduklarını belirtmiştir. Bununla birlikte, ayrıca zaman ayrılan keyifli bir aktivite ve yaşam biçimi haline geldiği ve yapılmadığında eksiklik hissedildiği ifade edilmektedir. Off-road'ı bir boş zaman aktivitesi olarak gören katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

Bir yaşam biçimi haline geldi şartlar(maddi-zaman)el verdiği müddetçe hayatımın bir parçası, En büyük eğlence, yapmazsam hayatımda eksik bir şeyler kalmış gibi oluyor... Off-road'dan sonra büyük bir rahatlık hissediyorum...

Mülakat 3

Off-road benim için çok şey, yoğun geçen iş hayatında kendime ödül verdiğimi düşünüyorum.

Mülakat 8

Çalışan biri olduğum için boş zaman aktivitesi olarak katılabiliyorum. Ailemle yeni ve güzel insanlar tanıdık, ekip ruhunu yeniden yaşadık, mutluyuz.

Mülakat 9

Off-road öncesi heyecan sonrasında ise rahatlama hissi oluyor. Doğa ile centilmence mücadele ve akşamında büyüklüğünü saygı ile kabullenmedir.

Mülakat 16

Off-road'u boş zaman aktivitesi olarak ifade etmek istemeyen katılımcılar off-road'un hayatlarına kattığı anlamı şu şekilde belirtmektedirler:

Off-road kesinlikle boş zaman aktivitesi değil. Bilakis özel zaman, bütçe ekipman gerektiren bir aktivite. Off-road öncesi doğal güzellikleri bu kadar önemsemiyordum. Arazide insanların yaş, sosyal statü ayrımı olmadan kenetlenmesi harika. Güven, stresten-rutin hayattan uzaklaşma, doğaya yakın olma, yardımlaşma, sosyalleşme ve birçok etkisi mevcut.

Mülakat 4

Off-road benim için kesinlikle planlı programlı bir aktivitedir, Off-road bir doğa sporudur, doğanın içinde bulunduğunuz sürece ve onunla mücadele ettiğinizde kendinize olan güveniniz artar, hayat dinamiklerimiz gelişir ,yardımlaşma duygunuzun plana çıkar ne kadar çok şeyi keşfettiğimizin farkına varırsınız, keşfettiğçe de mutlu olursunuz ben tamamen bunları hissediyorum.

Mülakat 13

4. Off-Road ve Yaşam Doyumu İlişkisine Yönelik Bulgular

Hayat şartları, mevcut yaşam standartları bireylerin mutluluğunu, iyi olma halini kapsamaktadır ve boş zaman aktivitelerini farklılaştırmaktadır. Bireylerin, hayatlarından memnun, mevcut yaşamlarının ideallerine yakın olması ya da beklentilerine erişebilmeleri, hayatlarında değiştirmek istediklerinin neredeyse hiç olmaması bireylerin yaşam doyumlarının iyi düzeyde olduğu işaret etmektedir (Diener vd. 1985). Katılımcılara, “Çanakkale’deki off-road etkinliklerinden memnun musunuz?”, “Hayatınız ideallerinize yakın mı? Beklentilerinize erişebildiniz mi?” ve “Eğer hayata yeniden başlasaydınız kendinizde veya yaşamınızda değiştirmek istedikleriniz olur muydu? Off-road'u nasıl konumlandırırdınız?” olmak üzere yaşam doyumuna yönelik sorular yönetildiğinde 22 kişinin de memnun olduğu ve katılımcıların büyük çoğunluğunun ideallerine yakın olduğu ve off-road'u hayatlarında daha erken dâhil etmeyi ve ön planda konumlandırmayı istediklerini belirtmiştir. Off-road yapan bireylerin yaşam doyumlarına yönelik sorulara verdikleri cevaplar şu ifadeleri içermektedir;

Gayet memnunum ÇADOFF üyesi olarak güzel bir kulüp, aile olduk daha da güzel etkinliklerimiz olacaktır. İleride bundan sonraki süreçte bu spora olan ilginin giderek artmasıyla da birlikte büyük organizasyonlar ve çalışmalar turistik bir ürün halini alacaktır. İdeallerime eriştim sayılır ve hayatımdan memnunum.

Mülakat 10

Açıkçası hayatımdan ve gidişatımdan memnunum. Off-road benim için özlediğim bir dost gibidir, stresli isem sonunda stresim bitmiş oluyor, o yüzden off-road olması gerektiği yerde.

Mülakat 21

Çanakkale’de daha çok etkinlik olsun isterim, ideallerime yakınımlarım hepsi olmasa da beklentilerimin çoğuna eriştim Değiştireceğim bir şey olmazdı hayatımdan memnunum, off-road hobilerimde ilk sıralarda olurdu.

Mülakat 22

Sonuç ve Tartışma

Yaşam doyumu çalışmalarında ön plana çıkan kuramlar, off-road aktiviteleri açısından değerlendirildiğinde, araştırma bulguları ile yaşam doyumu kuramları paralellik göstermektedir. Etkinlik kuramına göre, bireylerin önemli görülen etkinliklere ve amaçlara yoğunlaşması, mutluluğa erişmelerini sağlamakta, bu tür etkinliklerin beceri gerektirmesi yaşam doyumlarını doğru orantılı artırmaktadır (Diener, 1984). Elde edilen bulgulara göre, off-road yapıyor olmanın dahi bireylere, zorluklarla mücadele etmenin sonuca erişmekten daha fazla mutluluk verdiği tespit edilmiş, etkinliklere ve düzenlenen turlara katılımın bireylerde olumlu yönde heyecan oluşturduğu belirlenmiştir. Buradan hareketle amaç kuramlarında belirtildiği gibi, amaca ulaşmak için harcanan çaba bireylere yaşam doyumu sağlamaktadır (Scitovsky, 1976). Bu nedenle off-road aktivitesine katılım ile mutluluğa ister istemez ulaşılmaktadır. Bunun için ihtiyaç ve amaçların tümüyle doyurulması gerekebilir ki bu da haz ve acıya yönelik oluşturulan kuramı ifade etmektedir (Diener, 1984). Off-road yapan bireylerin, anlık haz ve acıya yönelik değerlendirme yaptıklarında sahip olduklarıyla mutlu ya da mutsuz olduğunu düşündükleri gözlemlenmiştir. Kişisel bir algı durumu olduğundan yukarıdan-aşağıya, tüm insanlığa yönelik bir haz verici; genel açıdan ele alındığında ise aşağıdan-yukarıya bir yaklaşım söz konusu olabilmektedir (Yetim, 2001). Bu noktada bağ kuramları söz konusu olmaktadır ki bireylere içsel ve bilişsel olarak off-road’un iyi görünmesi bireyleri, pozitif yönlü etkileyerek bu tür bir aktivitenin off-road yapan bireylere mutluluk getireceğini düşünmelerini ve çevrelerine aktarmalarını sağlamaktadır. Öte yandan kötü bir izlenim, bireyleri olumsuz etkileyerek aksi bir durumu da gerçekleştirebilmektedir. Bu durumun off-road yapan bireyleri, ekipman, doğru ekip ve belirlenen güzergah başta olmak üzere kıyaslamaya yönlendirdiği belirlenmiştir. Yargı kuramı olarak ele alınan kıyaslama (Diener, 1984), bireylerin gerçek ile standart durumunu, aynı etkinliğe katılan diğer birey ile kendini gözlemleyerek yaşam doyumları, mutluluk düzeyleri hakkında bir fikir edinmelerini sağlayabilmektedir. Off-road yapan bireylerin ihtiyaç ve amaçlarına yönelik belli bir noktaya erişebilmelerinin ise iyi olma durumlarıyla doğru orantılı olduğunu söylemek mümkündür. Buradan hareketle bireylerin, ekonomik gelirleri, sahip oldukları araçları, off-road’a katılımın temel amacı, nasıl hissettikleri, off-road’un hayatlarına etkisi, beklentilerine erişmeleri, hayatlarında yapmak istedikleri değişikliklere rağmen off-road’ı ön planda konumlandırmaları ve etkinliklerden memnun olmaları gibi sebepler off-road’un yaşam doyumu ile ilişkilendirilmesini mümkün kılmaktadır. Görüşmeler neticesinde, off-road’un

çoğunlukla, doğaya yakın olma, stresten uzaklaşma, eğlenme, spor ve boş zaman aktivitesi amacı taşıdığı; bazı bireyler içinse zamanla hayatlarında taşıdığı anlamın farklılaştığı ve ciddi serbest zaman aktivitesi haline dönüştüğü görülmektedir.

İnsanların motivasyonlarına göre doğa temelli sportif amaçlarla yaygınlaşan off-road aktiviteleri, rotaların genişletilmesiyle birçok destinasyonda ön plana çıkmakta, off-road yapılabilecek alanlara yönelik projeler geliştirilmektedir. Off-road ve onu oluşturan unsurların ön plana çıkması, bir boş zaman aktivitesi olarak off-road yapan bireylerin motivasyonlarını, ilgi düzeylerini, yaşam doyumlarını belirlemeye yönelik çalışmaların artmasına da olanak sağlamıştır. Gelişmiş toplumlarda insanların günlük hayatlarında maceraya yönelik sportif aktiviteleri tercih etmeleri ve zamanla artarak turistik faaliyetler arasında off-road'a katılım sağlamaları, fiziksel faydanın yanı sıra çevresel sürdürülebilirliğe yönelik de atılan önemli bir adımdır. Çünkü günümüz yeni turist profili, ruh ve beden sağlığına önem veren, spor yapma, doğaya yakın olma isteklerini gerçekleştirme arzusunda, yaşadığı çevreye faydalı olmaya ve zarar vermeye de dikkat etmektedir.

Dünyada bir turistik faaliyet olarak off-road'a yönelik talep ve beklentilerin giderek arttığı gözlemlenmektedir. Buradan hareketle bu çalışmada, off-road'un, bir boş zaman aktivitesi olarak, off-road yapan bireyler tarafından nasıl görüldüğü ve bireylerin yaşam doyumlarıyla off-road aktivitesinin arasında bir ilişkinin olup olmadığı incelenmiştir. Bu çalışmada elde edilen bulgular doğrultusunda off-road'un keşif, keyif, heyecan vb. hislerle yakın çevrenin yönlendirmesiyle gerekli şartlar taşındığı takdirde belli kurallar çerçevesinde riskli olmadan ve çevreye zarar vermeden herkes tarafından yapılabilen, off-road yapan bireylere stresten uzaklaşma, özgüven, sosyalleşme vb. imkânlar sağlayan, belli bir beceri ve mutluluk veren, anlatırken off-road anında yaşananların bireylere tekrar tekrar hissettiren sportif faaliyettir. Off-road'un aynı zamanda, bir boş zaman aktivitesinden zamanla bağımlılık oluşturabilen ve ciddi zaman alan bir aktivite algısına sahip olduğu da belirlenmiştir. Yapılan çalışmadan elde edilen bir diğer sonuç ise off-road'un, bireylerin hayatında önemli bir yere sahip olduğu, yaşamlarını olumlu yönde etkilediği, Çanakkale'de off-road etkinliklerinden memnun kaldığı ve bireylerin yaşam doyumlarına katkı sağlayan bir kaynak olduğu yönündedir. Bu sebeple de off-road ile yaşam doyumları arasında olumlu yönde bir ilişki olduğu sonucuna varılabilmektedir.

Kent yaşamından uzaklaşma, doğayla iç içe olma, sportif faaliyetlerde bulunma insanlara huzur ve canlılık vermektedir. Adrenalin, başarı hissi ve keşfetmenin vermiş olduğu haz insanları macera turizmine çeken en önemli sebepler arasında yer almaktadır. Bu doğrultuda doğal çevrenin korunması off-road faaliyetlerinin sürdürülebilirliğini sağlayacak bölgesel ve ülkesel bazda açık hava rekreasyonlarının gelişmesine de katkıda bulunacaktır.

Bu çalışma Çanakkale'de faaliyet gösteren off-road kulübünün aktivitelerine katılan 22 kişi ile sınırlıdır. Gelecek çalışmalarda örneklem daha geniş tutulabilir, off-road yapan bireylerin ilgi düzeyleri, motivasyonları ayrı ayrı ele alınarak değerlendirilebilir. Etkinliklere katılan tüm bireylerin memnuniyet düzeyleri incelenebilir, demografik özelliklere göre karşılaştırmalı çalışmalar yapılabilir. Bu nedenle araştırma sonucunda elde edilen bulguların ilgili konuda gelecek

çalışmalara katkı sağlayıcı bir nitelikte olması ve açık hava rekreasyonlarına yönelik gelecek çalışmalara ışık tutacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Adventure Tourism Market Report (2010). The George Washington University School of Business, The Adventure Travel Trade Association, and Xola Consulting
- Adventure Tourism Development Index- ATDI (2015) “What is the Adventure Tourism” https://www.adventureindex.travel/docs/atdi_2015.pdf (Erişim tarihi 11.11.2017)
- Argyle, M. (1996). *The Social Psychology of Leisure*, London, Penguin.
- Aydın, C. (2016) A ve B Kişilik Tiplerinin Boş Zaman Davranışlarının Kıyaslanması Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi) Eskişehir,
- Baş, T. Akturan, U. (2008). *Nitel Araştırma Yöntemleri; NVivo 7.0 İle Nitel Veri Analizi*. Seçkin Yayıncılık, Birinci Basım, Ankara.
- Beard, J. G., ve Ragheb, M. G. (1980) Measuring Leisure Satisfaction. *Journal of Leisure Research*. 12. 20-33
- Boyle, S. A. and Samson, F. B. (1985), Effects of Nonconsumptive Recreation on Wildlife: A Review *Wildlife Society Bulletin (1973-2006)* 13 (2);110-116
- Buckley, R. (2006). “Adventure Tourism” Cabi Publishing, UK.
- Buckley, R. (2007), Adventure tourism products: Price, duration, size, skill, remoteness, *Tourism Management*, 28(6); 1428-1433
- Celliers, L., Moffett, T., James, N. C. and Mann, B. Q.(2004), A strategic assessment of recreational use areas for off-road vehicles in the coastal zone of KwaZulu-Natal, South Africa, *Ocean & Coastal Management*, 47(3-4), 123-140
- Crano, W. D. (2002). *Principles and Methods of Social Research*. Lawrence Erlbaum Associates, USA
- Diener, Edward. (1984), Subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 95(3), 542-575.
- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J. ve Griffin, S. (1985), The Satisfaction With Life Scale, *Journal Of Personality Assessment*, 49 (1), 71-75.
- Diener, E. ve Martin E. S. (2004), “Beyond Money: Toward an Economy of Well-Being”, *Psychological Science in the Public Interest*, 5(1) 1-31.
- Garda, B. (2014). *Macera Turizmi Pazarlaması Özel İlgi Turizminin Yeni Yüzü*, Çizgi Kitapevi: Konya.
- Gilbert, D. ve Abdullah J. (2004) “Holidaytaking and the Sense of Well-Being”, *Annals of Tourism Research*, 31(1), 103-121.
- Hazar, A. (2014). *Rekreasyon ve Animasyon*, Detay Yayıncılık: Ankara.
- Huberman, A., Miles, B. M. (2002). *The Qualitative Researcher's Companion*, Sage Publications Inc. Thousand Oaks: California.

- Kerlinger, F. N., Lee, H. B. (2000). *Foundations of Behavioral Research*. Wadsworth, 4'th Edition, USA.
- Naylor, L. M., Wisdom, M. J. and Anthony R. G. (2009), Behavioral Responses of North American Elk to Recreational Activity, *Journal of Wildlife Management* 73(3):328-338
- Neal, J. D., Sirgy M. J. ve Uysal, M. (1999) "The Role of Satisfaction With Leisure Travel/Tourism Services and Experiences in Satisfaction with Lesiure Life and Overall Life", *Journal of Business Research*, 44(3), ss. 153-163.
- Neugarten, B. L., Havighurst, R. J. ve Tobin, S.S. (1961) "The Measurement of Life Satisfaction", *Journal of Gerontology*, 16(2), ss. 134-143.
- Nicholes, G. E., 1980. Off-road vehicle trends. In: 1980 National Outdoor Recreation Trends Symposium, v.1, pp. 127-134. U.S. For. Serv., Gen. Tech. Rep. NE-57
- Noe, F.P. and Wellman, J.D. (1982) Perception of Conflict Between Off-Road Vehicle and Non Off-Road Vehicle Users in A Leisure Setting, *Journal of Environmental Systems*, Vol. 11(3),223-233
- Mannell, R.C. (1999). "Older Adults, Leisure, and Wellness", *Journal of Leisurability*, 26(2) 3-10
- Murphy, H. (2003). "Exploring Leisure and Psychological Health and Wellbeing: Some Problematic Issues in the Case of Northern Ireland", *Leisure Studies*, 22, 37–50.
- Özdemir, Ü., Çelikoğlu, Ş., (2014). "Batı Karadeniz'de Rekreatyonel Açıldan Giderek Önemi Artan Bir Yaylacılık Sahası: Uluyayla." *Doğu Coğrafya Dergisi*, 32, 80.
- Patton, M. Q. (1987). *How to Use Qualitative Methods in Evaluation*. Sage: Newbury Park, CA.
- Porter, L. W., and Lawler, E. E. (1968). *Managerial Attitudes and Performance*. Homewood, IL: Irwin-Dorsey.
- Ragheb, M. G. (2005) *Vitality Through Leisure*, Idyll Arbor, Inc.
- Rossmann, G.B. ve Rallis, S.F. (1998) *Learning in the Field: An Introduction to Qualitative Research*. Thousand Oaks CA: Sage.
- Scitovsky, Tibor. (1976). *The Joyless Economy*. Oxford University Pres. Oxford.
- Seaton, A. V. ve Bennett, M. M. (1996) *Marketing Tourism Products: Concepts, Issues, Cases*. Thomson Business: Oxford.
- Söyler, S. (2016), *Turizmde Ciddi Serbest Zaman Faaliyeti Olarak Doğa Yürüyüşleri, Çevre Kimliği ve Yaşam Doyumu İlişkisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Sung, H. H. (2000). *An analysis of the adventure travel market: from conceptual development to market segmentation*, PhD, Purdue University.
- Şener, A. (2009) "Yaşlılık, Yaşam Doyumu ve Boş Zaman Faaliyetleri"

<http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/makaleler/yasamdoyumunu.pdf> (Erişim tarihi: 11.11.2017).

Tümkiye, S., Hamarta, E., Deniz, M. E., Çelik M. ve Aybek B. (2008).“Duygusal Zeka Mizah Tarzı ve Yaşam Doymu: Üniversite Öğretim Elemanları Üzerine Bir Araştırma”, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(30), 1-18.

United States (1972), ORRV: Off Road Recreation Vehicles: A Department of the Interior Task Force Study. United States department of the interior Office of the secretary report, Washington.

Uslan, Y., Batman, O. (2010). “Alternatif Turizm Çeşitlerinin Konya Turizmüne Etkisi Üzerine Bir Araştırma”. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı. 23, 243-260.

Uysal, M. Richard P. ve Sirgy M. J. (2012) “Prologue: Tourism and Quality-of-Life (QOL), Research: The Missing Links”, *Handbook of Tourism and Quality-of-Life Research*. Springer Netherlands, ss.1-5.

Yetim, Ü. (2001), *Toplumdan Bireye Mutluluk Resimleri*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 8. Baskı Seçkin Yayıncılık: Ankara.

Webb, R. H. and Wilshire H.G. (1992) *Environmental Effects of Off-Road Vehicles: Impacts and Management in Arid Regions* Springer Science & Business Media, New York.

Weber, K. (2001). Outdoor adventure tourism a review of research approaches. *Annals of Tourism Research*, 28 (2), 360-377.

Wisdom, M. J., Ager, A. A., Preisler, H. K., Cimon, N. J. and Johnson, B. K. (2004), Effects of off-road recreation on mule deer and elk. In: *Transactions of the 69th North American Wildlife and Natural Resources Conference*: 531-550.

ARAŞTIRMA MAKALESİ

**Federal Almanya’da Sosyal Hizmet Kapsamında
Müslümanlara Yönelik Palyatif Destek/Bakım Uygulamaları
Social Work in Federal Germany
Palliative Support / Care Practices for Muslims**

Makale Gönderim Tarihi: 02.01.2019
Makale Kabul Tarihi: 12.03.2019

Mehmet Gedik *
ORCID: 0000-0003-2421-5092

Özet: Sosyal hizmet kapsamında sunulan bütün palyatif destek/bakım hizmetlerini diğer hizmetlerin bir çoğundan farklı kılan en önemli unsurun; hastaların temel tedavi süreçlerinde holistik (bütüncül) bir yaklaşım sergilenmesi ve hastalara uygulanan tıbbi müdahalelerin yanı sıra onların fiziksel, psikolojik, sosyal, dini ve manevi yönlerinin multidisipliner anlamda desteklenmesinin sağlanması olduğu bilinmektedir.

Bu çalışmanın amacı; Federal Almanya’da yaşayan Müslüman hastalara yönelik palyatif destek/bakım hizmetlerinin nasıl ve hangi ölçülerde sunulduğunu bilimsel yaklaşımlarla ortaya koymaktır. Çalışma, bu bağlamda Müslüman hastalara sunulan palyatif destek/bakım hizmetlerinin diğer dini kurum ve kuruluşlarda uygulandığı gibi olup olmadığının, İslâmi değerler temelinde tatbik edilip edilmediğinin tespitine yönelik bir gayreti de barındırmaktadır.

Nitel araştırma yöntemleri kullanılarak elde edilen veriler üzerinden, araştırmanın amacına yönelik bulgular ortaya konulmuş; Federal Almanya’da Müslümanlara yönelik palyatif destek/bakım hizmetlerinin mevcut Federal Anayasa ve yasalar baz alınarak nasıl uygulanması gerektiğine ilişkin öneriler sunulmuştur.

Aynı zamanda, sosyal hizmetler bütünlüğü içinde önemli yeri olan palyatif destek/bakım hizmetlerinin “değer” “bilgi” ve “beceri” gibi özelliklerinin birbirleri ile ilişkileri, etkileşimleri ve kesişim noktalarının, ilgili bütün meslek gruplarıyla olan iletişimlerini oldukça ayrıcalıklı ve farklı kıldığına yönelik bir araştırma ortaya konulmasına da çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Federal Almanya, Sosyal Hizmet, Palyatif Destek/Bakım, Sosyal Refah

Abstract: The most important factor that differentiates all the palliative support / care services offered in the scope of social services from the many other services is the holistic approach of the patients in the basic treatment processes, as well as all the medical interventions applied to the patients, as well as the physical, psychological, social, religious and spiritual aspects of the multidisciplinary it is known as providing support in the sense.

The aim of this study is; It has been through scientific approaches to show how a palliative support / care service for Muslim patients living in the Federal Republic of Germany is implemented. In this context, it has been a study to determine whether the support / care services implemented in this context can be applied on the basis of Islamic values, as applied in other religious institutions and organizations.

Based on the data obtained from qualitative research methods, findings for the purpose of the research were presented and suggestions were made on how to implement the palliative support / care services for Muslims in Federal Germany in the context of the current Federal Constitution and laws. At the same time, it has been tried to present a research that shows that the points and interactions of the palliative support / care services, which have an important place in social work practices, intersect closely with each other and make their communication with all the relevant professional groups very privileged and different.

Keywords: Federal Germany, Social Work, Palliative Support/Care, Social Welfare

* Doktora Öğrencisi, Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Programı, info@mgedik.com

GİRİŞ

İslâm'ın dinî ve örfî geleneklerinde olduğu gibi Hristiyanlık, Musevilik gibi İslam öncesi dinlerde hatta Budizm ve Germen inançlarında hasta, yaşlı, yetim ve korunmaya muhtaç insanlara her neviden insani destek ve yardım hizmeti sunmanın önemli bir yer tuttuğu hatta bir “zorunluluk (emir)” telakki edildiği bilinmektedir (Kongar, 2007, s. 147), (Zastrow, 2016, s. 166).

Ortaçağ öncesinde de insanlar yaşamlarını topluluklar (kabile) halinde sürdürmüşler; kabileler (toplum), bir sosyal dayanışma anlayışı içerisinde kendi çatıları altındaki bireylerin doğal ihtiyaçlarının kabile imkanları dahilinde giderilmesini sağlayacak önlemleri almışlardır (Şenocak, 2009, s. 416).

Araştırma; konusu olan sosyal hizmet ve bu bağlamda Federal Almanya'da sunulmakta olan “Palyatif destek/bakım (*Palliativpflege, Palliative Care*)” uygulamalarına “İnsan ve Temel Hakları” bağlamında teorik bir katkı sunmayı hedeflemekte; “İnsan Merkezli” hizmetlerin değer temelli yapılabilirliğine dair bir akademik çerçeve çizmektedir.

Araştırmanın ana hedefi ise; dünya genelinde oldukça önem arz eden “Federal Almanya sosyal sistemi” ve bu sistemin bir parçası olan palyatif destek/bakım uygulamalarında Müslüman göçmenlere yönelik destek/bakım yaklaşımlarının boyutlarını bilimsel araştırma yöntemi dahilinde ve bir durum tespiti olarak ortaya koymaktır.

Federal Almanya'da palyatif destek/bakım hizmetlerini farklı yönleriyle ortaya koyan birçok bilimsel araştırma, literatür ve dokümantasyon çalışmalarına rastlamak mümkündür. Bu çalışmalarda özellikle, genel manada seküler ve dini “Hristiyan (Katolik & Protestan/Evanjelist)” ve “Yahudi (Musevi)” temelli “palyatif destek/bakım” hizmetlerine ilişkin veri ve bilgilere yer verildiği görülmektedir. Bu çalışma da işaret edilen mevcut yaklaşımdan hareketle, Federal Almanya'da yaşayan 5 milyon Müslüman'ın gerek bir Federal Anayasa ilkesi olan “İnsani Temel Hak ve Değerler” bağlamında ve gerek yasalar baz alınarak korunmalarına ve onlara yönelik sosyal hizmetlerin “değer temelli” olarak sunulmasının gerekliliğine dikkatleri çeken bir araştırma olmuştur.

Bilimsel temellere oturtulması açısından araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden derinlemesine mülakat ve gözlem teknikleri kullanılmış ve konu üç ana bölümde ele alınmıştır.

Giriş bölümünden hemen sonra, “ilk bölümde”; araştırmanın saha/alan çalışmalarının gerçekleştirildiği Federal Almanya'nın sosyal sistemi ve bu bağlamda sosyal hizmet ve “palyatif destek/bakım” uygulamaları; kuram (teori) ve kavramsal anlamda ele alınarak araştırma kimliğinin oluşturulmasına çalışılmıştır.

“İkinci bölüm” de; araştırmanın yöntemi ve bu çerçevede amaca yönelik temel varsayımlarına dair, nitel araştırma teknikleriyle oluşturulan “formel (yapılandırılmış) ve yarı formel (yarı yapılandırılmış) açık uçlu sorular” a ilişkin bilgiler verilmiştir.

“Üçüncü bölüm” ise, elde edilen verilerin analizleri ve yorumlamalar üzerinden bulguların karşılaştırmalı analitik yönlerinin ortaya çıkarıldığı bölüm olmuştur.

“Çok kültürlü (Multikültürel)” yaşamın oldukça merkezinde bulunan Federal Almanya, Batı Avrupa ülkeleri arasında göçmen kökenliliğine en çok sahip ülke olması bakımından oldukça heterojen bir topluluk yapısına sahiptir. Bu heterojen yapı içerisinde en büyük oranı, % 63.2 ile Türk kökenli Müslüman göçmenler oluşturmaktadır. Almanya’da yaşayan, yaklaşık 5 milyon Müslüman’ın yarısından fazlasını üç çeyrek asırdır Almanya’da yaşayan ve bu ülkenin vatandaşı olmuş Türk kökenli Müslüman göçmenler teşkil etmektedir (Haug, Müssig, & Stichs, 2009, s. 80-83). Tabiatıyla araştırma bu kesafeti oluşturan Türk (Müslüman) grup üzerinden yürütülmüştür. Hasta ve hasta yakınları ile dini, manevi, kültürel ve sosyal anlamda farklı hizmetler sunan “taşıyıcı ve sunucu/-uygulayıcı” Müslüman kurum, kuruluş ve STK’lar üzerinden Müslümanların toplum içerisinde birbirleri ile nasıl bir sosyal dayanışma sergilediklerine ilişkin bulgular ortaya konulmaya çalışılmıştır. Genel anlamda Almanya’daki Müslümanların birbirleri arasında gerçekleştirdikleri dayanışma ve yardımlaşma faaliyetlerinde gözlemlenen eksiklik ve yetersizliklerin; birçok dini (İslâmi) kurum, kuruluş ve STK’nın bir bütün olarak Müslümanların ortak sosyal sorunlarına odaklanmaları gerekirken daha ziyade kendi iç “ideolojik” yapılanmalarına odaklanıyor olmalarından kaynaklandığı tespit edilmiştir. Bu durum ister istemez, Müslümanların ortak sorunlarının başında gelen sosyal hizmet ve “palyatif destek/bakım” hizmetlerinde, “sivil oluşum” ların yetersizliğine ve bu nedenle Müslümanların Federal Almanya sosyal sistemi içerisinde olması gereken noktada olamamalarına neden olmaktadır.

1. Federal Almanya’nın Sosyal Sistemi

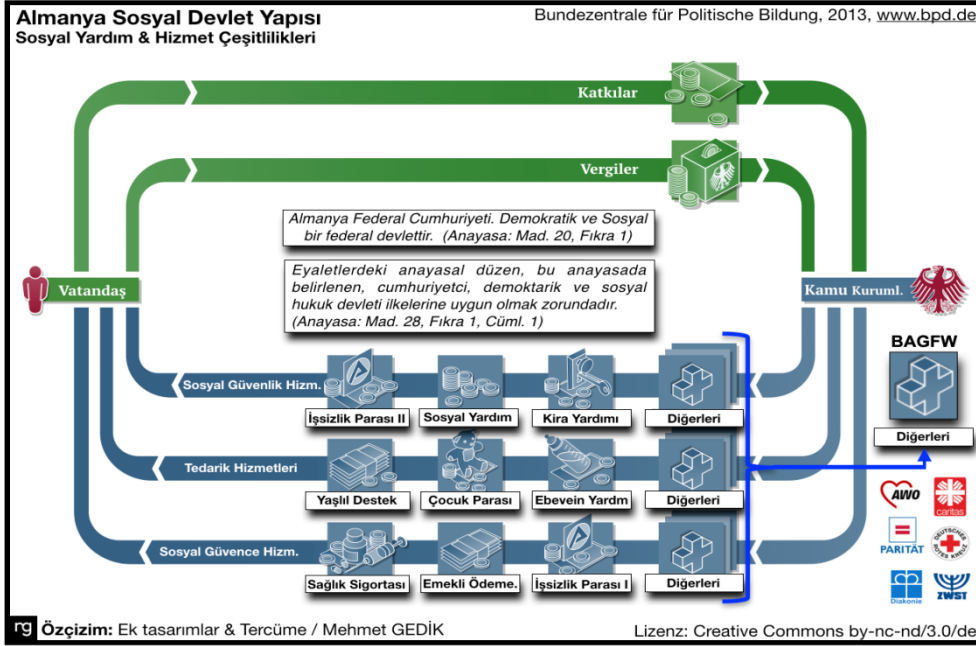
Almanya; 19. yüzyılın sanayileşme sürecinde sosyal yardım alanındaki yeni yasal düzenlemeleri (Bismarck sosyal mevzuatı) ilk başbakanı (şansölye) Otto von Bismarck eliyle 17 Kasım 1881’de hayata geçirmiştir. Oluşturulan bu sosyal mevzuat ile bugünkü Federal Almanya Cumhuriyeti sosyal güvenlik sisteminin temelleri kurulmuş ve bu yasal düzenlemelerle; kaza, hastalık ve yaşlılık gibi realiteler karşısında işçilerin korunması yasal güvence altına alınmıştır. (Fischer & Schwitzky, 2017, S. 9).

Ayrıca, Federal anayasada “*İnsan onuru ve haysiyetinin dokunulmazlığı*” anayasanın ilk maddesi olarak belirlenmiştir. Buna ek olarak oldukça önem arz eden ve değiştirilmesinin teklif dahi edilemeyeceğinin anayasayla hükme bağlandığı 20. Maddenin 1. Fıkrası; “*Federal Almanya Cumhuriyeti Demokratik ve Sosyal bir Federal Devlettir*” (bpb, 1949) hükmünü garanti altına almıştır. Değiştirilemezlik özelliği taşıyan bu anayasal güvenceler, Almanya’nın sosyal güvenlik sistemini ve bu güvenlik sistemi içerisinde yer alan sosyal hizmet kurumlaşmalarının tamamını; gerek seküler gerek dini, manevi ve kültürel kurumsallaşmalar olarak oldukça önemli hale getirmiştir. Bu yaklaşım, Almanya’nın sosyal sisteminin; federal ve eyalet yasaları doğrultusunda çalışan kamu kurum ve kuruluşlarının toplumun bireylerine yönelik “sosyal güvence/yardım” ve “sosyal hizmet” lerinin “*Almanya Sosyal Devlet Yapısı Sistemi*” gereğince oluşan mevcut sosyal politikalar bağlamında yürüdüğünü göstermektedir.

Bu bağlamda “*Bundeszentrale für Politische Bildung (Federal Siyaset/Politik Eğitim Merkezi)*” nin 2013 yılında yayınlamış olduğu “Federal Almanya’nın Sosyal Devlet Yapısı” ile ilgili önemli bir şema tercüme edilerek aşağıda sunulmuştur.

Federal devlet, gerek federal gerek eyaletler düzeyinde devletin bütün sosyal politikalarını “*taşıyıcı sosyal hizmet kamu kuruluşları*” adına bizzat üstlenmiş konumdadır. Federal devlet, ülke sınırları içerisinde yaşayan ve vergi mükellefi olan insanlardan (vatandaşından) topladığı vergi ve aldığı diğer katkıları yine toplum nezdinde ihtiyacı olan ve güvence altına alınması gereken insanlara “*sosyal yardım/güvence*” olarak kamu kuruluşları eli ile ulaştırmaktadır. “*Sosyal hizmetler*” ise devletin sosyal sistemi içerisinde “*Diğerleri (andere)*” olarak gösterilen ve Serbest Sosyal Hizmetler Federal Çalışma Topluluğu (BAGFW-Bundesarbeitsgemeinschaft der freien Wohlfahrtspflege⁴)” çatısı altında çalışan devletin bizzat tanımış olduğu seküler ve dini sosyal hizmet kurumları eliyle verdirilmektedir.

⁴ Federal Devlet 1966 yılında 6 serbest sosyal hizmet kurumunu bir araya getirerek “Serbest Sosyal Hizmetler Federal Çalışma Topluluğu (BAGFW- Bundesarbeitsgemeinschaft der freien Wohlfahrtspflege” adı altında bir çatı kuruluşu oluşturmuştur. Bu sosyal hizmet kurumlarından 3’ü seküler ve diğer 3’ü ise dini sosyal hizmet kurumlarından müteşekkildir. Bu kurumların bir çatı oluşum içerisinde bir araya getirilmesinin en önemli nedeni; sosyal hizmetlerin toplumun mevcut ihtiyaçları dikkate alınarak çözüm ve sonuç üretebilmesi ve hizmetlerin gereğince sunulmasının sağlanabilmesidir. Bu yapı içerisinde yer alan ilgili kurumların aynı kapsamdaki hizmetleri üretmekten ziyade birbirleri ile koordinasyonlarının sağlanarak organize bir şekilde farklı ihtiyaçlara yönlendirilmeleri hedeflenmiştir.

Şekil 1: Federal Almanya Sosyal Devlet Yapısı⁵

Yukarıda “Şekil 1”de de belirtildiği gibi; bu yapılanma, Federal Almanya’nın mevcut sosyal sistemini ve bu sistemin işlevselliğini oldukça güçlü kılan bir yapılanmadır. Devlet, anayasası gereği toplumun bireylerine sunması gereken “sosyal yardımları (güvence)” kamu kurum ve kuruluşları üzerinden yürütürken, “sosyal hizmetleri” BAGFW’ in çatısı altında organize olmuş üçü dini üçü seküler sosyal hizmet kurum ve kuruluşları marifetiyle gerçekleştirmektedir. Dolayısıyla devlet, vergi ve diğer kaynaklardan elde ettiği gelirleri “sosyal güvence” adına bizzat kendisi organize ederken, “sosyal hizmet” noktasındaki görevini “taşıyıcı ve sunucu” kurumlar üzerinden karşılayarak gerçekleştirmektedir. Devletin mevcut sosyal sistem içerisindeki bu yapılanması; “İkili-çiftli (Dualität)” sosyal sistem yaklaşımı olarak adlandırılmaktadır.

Prof. Dr. Manfred Wienand, 2006 yılında Federal Almanya sosyal sistemini; “Federal Almanya Cumhuriyeti’nde Sosyal Sistem ve Sosyal Çalışma (Sozialsystem und soziale Arbeit in der Bundesrepublik Deutschland)” başlığı altında yayınlarken önemli bir hususa dikkatleri çekmiştir. Wienand’ın, Almanya’da uygulanmakta olan sosyal hizmetleri “Kamusal ve Serbest Sosyal Hizmet (Öffenliche und private Fürsorge)” kurumları olarak iki ayrı kategoride ele aldığı ve bu yapının Almanya sosyal sisteminin işlevselliği açısından taşıdığı öneme vurgu yaptığını görüyoruz (Wienand, 2006).

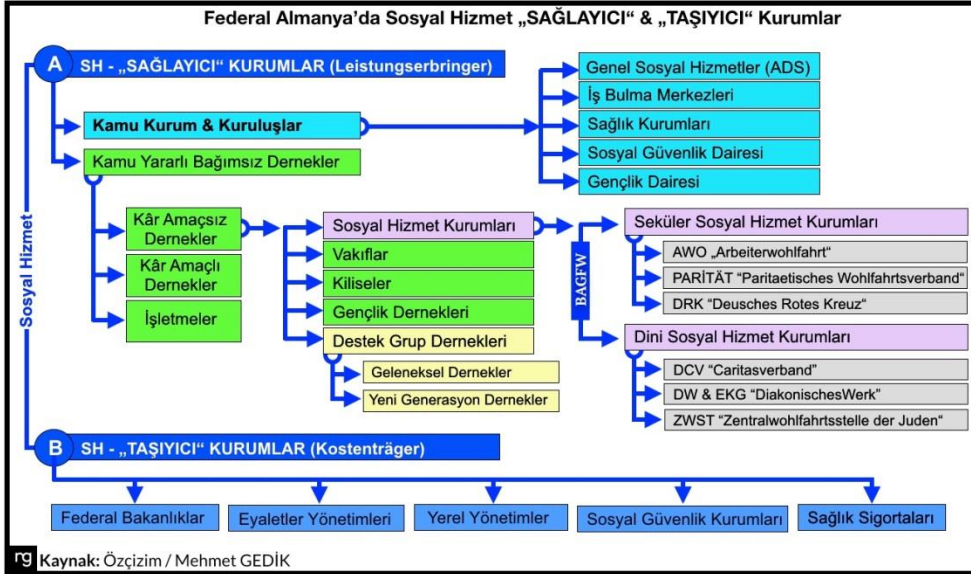
⁵ “Federal Almanya Sosyal Devlet Yapısı” sistemi içerisinde yer alan ve “Diğerleri” olarak adlandırılan bölüme ait “Bundezentrale für Politische Bildung (Federal Siyaset/politik Eğitim Merkezi)” nin sunmuş olduğu orijinal çalışmada yer almamaktadır. “Diğerleri” bölümünü BAGFW çatısı altında bulunan kurum ve kuruluşları belirtmek ve sistemin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamak açısından hem ilgili bölümlerin tercümelere yapılmış ve hem de “Öz Çizim” olarak ilave edilmiştir.

1.1. Sosyal Hizmetlerin “Sağlayıcı” ve “Taşıyıcı” kurumları

Mevcut sosyal sistem dahilinde Almanya’da “sosyal hizmet nasıl sunulur?” sorusuna yönelik bir açıklama; Günter Gerhardinger’in “Sosyal Hizmet Organizasyonlarının Taşıyıcı ve Sağlayıcı Kurumları (Organisationen, Träger und Institutionen der Sozialen Arbeit)” (Gerhardinger, 2018) adlı eserinde oldukça güzel bir şekilde özetlendiği görülmektedir. Gerhardinger, “Taşıyıcı” ve “Sağlayıcı” sosyal hizmet kurumlarının, toplumu oluşturan bütün insanların ihtiyaçlarını karşılayabilme noktasındaki kurumsallaşmalarını 3 önemli faktöre bağlamaktadır.

1. Kurumlar (Institutionen)
2. Kuruluşlar, Organizasyonlar (Organisationen)
3. Sosyal Hizmet Sağlayıcı ve Taşıyıcılar (Träger soziale Dienste)
 - a) Sosyal hizmet sağlayıcı (Leistungserbringer)
 - b) Sosyal hizmet maliyet (finansman) tedarikçisi (Kostenträger)

Federal Almanya’daki sosyal hizmetlerin bir sosyal sistem dahilinde sunulması konusu, Türkiye’deki sosyal hizmet yapılanması ve uygulamaları ile karşılaştırıldığında anlaşılması oldukça karmaşık gibi görünebilmektedir. Aslında sosyal hizmet sunumunda “taşıyıcı” ve “sağlayıcı” kurumların fonksiyonellikleri ve ne türden farklı görevler üstlendikleri anlaşıldığında sosyal hizmet uygulamaları netlik kazanmakta ve daha iyi anlaşılabilir. Sosyal hizmetleri “**Sağlayıcı**” ve “**Taşıyıcı**” organizasyonların hangi kurumlardan oluşturulduğu meselesi araştırmamızın konusuna ışık tutacağı için yine bir tablo yardımıyla anlatılmasında fayda görülmüştür.

Şekil 2: Federal Almanya’da Sosyal Hizmet “Sağlayıcı” & “Taşıyıcı” Kurumlar

Federal Almanya’da mevcut sosyal sistem içerisinde sosyal hizmetleri “sağlayıcı” kurumlar olarak “*Serbest Sosyal Hizmetler Federal Çalışma Topluluğu (BAGFW-Bundesarbeitsgemeinschaft der freien Wohlfahrtspflege)*” çatısı altında organize olmuş kurum ve kuruluşlar oldukça önem arz etmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi gerek federal gerek eyalet hükümetleri, Almanya genelindeki bütün sosyal hizmetlerini BAGFW’ nin çatısı altında organize olmuş 3’ü seküler 3’ü dini

„Hristiyan (Katolik, Protestan/Evanjelist)“ ve “Yahudi (Musevi)” özellikli kuruluş üzerinden yürütmektedir. Bunlar araştırmamız kapsamında palyatif destek/bakım hizmetlerinin taşıyıcı ve sunucu kurumlarını oluşturmaktadır. Bunların kısaca şu şekilde belirtilmesinde fayda vardır;

Seküler sosyal hizmet kurumları: “İşçi Sosyal Yardım Kurumu (AWO-Arbeiterwohlfahrt)”, “Alman Kızılhaç Örgütü (DRK-Deutsches Rotes Kreuz)”, “Alman Bağımsız Sosyal Refah Kuruluşları Birliği (PARITÄT-Paritaetisches Wohlfahrtsverband)”

Dini sosyal hizmet kurumları: “Almanya Caritas Derneği (DCV-Caritasverband)”, “Almanya Protestan Kilisesi Hayır Kurumu (DW & EKG-DiakonischesWerk)” ve “Yahudi-Musevi Sosyal yardımlaşma merkezi (ZWST-Zentralwohlfahrtsstelle der Juden in Deutschland)”. Bu dini kurumlardan; DCV-Caritasverband Hristiyan Katolik mezhebini temsil eden bir kurum olurken, DW & EKG-DiakonischesWerk Hristiyan Protestan/Evanjelist mezhebini temsil etmektedir.

1.1.1. Sosyal Hizmet Kapsamında Palyatif Destek/Bakım Hizmetleri

Almanya’daki bu yasal düzenlemeleri “Care/Pflege (destek/bakım)” yaklaşımları çerçevesinde incelediğimizde, bu düzenlemelerin 20. Yüzyılın ortalarına kadar sadece/yalnızca “Krankenpflege (Hasta bakımı)” yoğunluklu olarak ele alındığını görmekteyiz. İlk kez 1960’lı yıllardan sonra yaşlılara yönelik “Altenpflege (Yaşlı bakımı)” kavramı gelişmeye başlamış ve hızla yaşlanan Alman nüfus içerisinde yaşlılara yönelik mesleki yapılanmalar görülmeye başlanmıştır. (Weiss, 2010, s. 34). Dolayısıyla bu mesleki oluşumlar, sosyal teorilerin mesleki disiplinler çerçevesinde ele alınmasına ve sosyal hizmetlerin profesyonelleştirilmesine oldukça katkı sağlamıştır. Bugün “palyatif destek/bakım (Palliative Care/Pflege)” hizmetleri sayesinde özellikle sağlık sektöründe ihtiyacı olan bireye yönelik oldukça geniş anlamda birçok farklı hizmet sunulabilmektedir. Federal Almanya’da mevcut sosyal sistemin ve buna bağlı olarak sosyal hizmetlerin adım adım gelişimine baktığımızda, sosyal hizmetlerin; yasalarla güvence altına alınmasına paralel olarak geliştiği görülmektedir.

Hızla yaşlanan Alman nüfusa yönelik sadece “Yaşlı destek/bakımı (Altenpflege)” ve “Hasta destek/bakımı (Krankenpflege)” hizmetlerinin yeterli olamayacağı; dolayısıyla sosyal hizmet kapsamında yaşlı hastaların tedavi ve bakım süreçlerinin bir bütünlük çerçevesinde ele alınmasının gerekliliği tespit edilmiş durumdadır. Bu kesime dönük palyatif destek/bakım hizmetlerinin sunulmasında tıbbi müdahalelerin yanı sıra, tıbbi (psiko-terapi, fizyo-terapi vb.), sosyal (sosyo-psikoloji, sosyo-terapi, sosyo-ekonomi vb.) ve manevi yönden disiplinler yaklaşımların önemi ve gerekliliği de öngörülmektedir. Bununla birlikte tıbbi açıdan tedavileri mümkün olmayan hastaların ve özellikle hasta yakınlarının bütün bu olumsuz geçen süreçteki sorunlarının azami derecede azaltılabilmesi ve topluma adaptasyonları (entegrasyonu) sağlanarak “hayata/yaşama tutunma“ larının kolaylaştırılması yine hastaya destek/bakım hizmetleri bağlamında hedeflenmektedir.

Günümüzde sosyal hizmet çerçevesinde insanlara sunulan palyatif destek/bakım hizmetlerinin hızlı bir şekilde gelişmesinin tabii bir sonucu olarak; tıbbi açıdan her türlü tedavileri yapılmış lakin hastalıkları kronikleşmiş veya iyileştirilememiş hastaların dinen (manen) desteklenmeleri gerektiği hususu önem kazanmıştır. Palyatif destek/bakım hizmetleri alan hastalar, yeniden şifa bulmaları ve eski

sağlıklarına döndürülebilmeleri mümkün olamayan hastalar olarak görülmektedir. Ancak yaşamları, sağlık problemleri nedeniyle tehdit altında olan hasta bireylerin insan onuruna yaraşır kaliteli bir yaşam sürdürmeleri de palyatif destek/bakım hizmetleri sayesinde mümkün kılınabilmektedir. Bunun için de hastaya palyatif destek/bakım hizmeti kapsamında tıbbi, dini-manevi, kültürel ve sosyal vd. birçok alanda multidisipliner meslek yaklaşımli profesyonel hizmetler sunulması önem arz etmektedir. Bu türden bir yaklaşımın, “palyatif” kelimesinin kökenini oluşturan ve (lat. Pallium=manto) anlamında kullanılan kelimeden türetildiği görülmektedir. Palyatif destek/bakım hizmetleri alan hasta ve/veya hasta yakınlarının palyatif (manto) kavramı ile “sarılması, kucaklanması, örtülmesi” gerektiği ifade edilmektedir. (Leopoldina, 2015 , s. 3).

Bu bağlamda “*Dünya Sağlık Örgütü (WHO-World Health Organization)*” nün 2002 yılında “Palyatif destek/bakım” hizmetlerine yönelik yapmış olduğu açıklamayı Almanya’daki yaklaşımları da dikkate alarak şu şekilde ortaya koymakta fayda vardır;

WHO-World Health Organization Definition of Palliative Care 2002:

“Palyatif destek/bakım; yaşam kalitesini (Lebensqualität-Life quality) tehdit eden hastalıklara bağlı olarak ortaya çıkan problemlerle karşılaşan hasta ve yakınlarının (ailesi), ağrı ve diğer problemlerinin, erken tanılama ve kusursuz değerlendirmeyle fiziksel (rehabilitasyon), psiko-sosyal ve manevi (spirituell) ihtiyaçlarının gerektiği gibi karşılanarak acı çekmelerinin önlenmesine, hafifletilmesine yönelik uygulamaların yer aldığı bir yaklaşımdır.” (Davies & Higginson, 2008, s. 14).

Dünya Sağlık Örgütü’nün; “Palyatif Destek/Bakım” ın neleri içerdiğine ilişkin açıklamasında kişinin rahatsızlığına has bu dönemin; zaman zaman “*Terminal dönem (Terminalphase)*“ olarak da adlandırıldığı; bu tanımın gerek pratik meslek uygulamalarında gerek bunlara bağlı birçok literatürde de yer aldığı görülmektedir. (Seyyar & Genç, 2010, s. 791).

1.2. Almanya’da Müslümanların Dini ve Sosyal Hizmet Örgütlenmeleri

Neil Thompson’un, sosyal hizmetlerin “politik bir varoluş” (Thompson N. , 2016, s. 35) vurgusunun tam bir karşılığının Federal Almanya sosyal sistemi uygulamalarında görüldüğü söylenebilir. Uzun yıllar Federal Almanya’da yaşamlarını sürdürmüş 5 kuşağın bir arada yaşadığı bir göçmen Müslüman neslin bu ülkedeki varlığı artık gözlerden kaçmamaktadır. Dolayısıyla oldukça genç yaşlarda Federal Almanya’ya gelmiş olan bu 1. kuşak nesil artık oldukça yaşlanmış ve ihtiyaç duydukları palyatif destek/bakım hizmetlerini toplumun diğer insanlarına sunulduğu şekli ile kendi dini, manevi, kültürel ve sosyal değerleri bağlamında “değer temelli” bir destek/bakım hizmeti şeklinde almayı arzulamaktadırlar.

Gerek bireysel gerek toplumsal bütün hakların Federal Anayasa ve yasama organları tarafından korunacağına yasal teminatı, devletin sosyal sistemini düzenleyen kodifikasyonda oldukça açık bir şekilde belirtilmiştir. Devlet ve Müslümanlara dini (İslâmi) ve sosyal hizmet sunan kurum, kuruluş ve STK’lar arasındaki bütün anlaşmazlıkların temelinde; “Devlet” ve “Dini-Cemaat” temsilcilerinin federal anayasanın ilgili hükümleri etrafında buluşamamaları sorunu

yatmaktadır. Müslümanlar, Hristiyanlardan sonra Almanya'daki ikinci büyük dini grubu oluşturmaktadır (Statista, 2016). Buna rağmen İslâm dini ve mensubu bulunan Müslümanların toplumsal yaşamları din ve vicdan özgürlükleri boyutu ile ele alındığında, bunlara tanınan hakların uygulamada federal anayasada öngörülen hak ve özgürlüklerle bağdaşmaması, İslâmi cemaatlerin toplumsallığını olumsuz yönde etkilemekte ve bu durum bu sivil örgütler tarafından anayasanın “eşitlik ilkeleri” ne ters bir yaklaşım olarak görülmektedir.

Müslümanların oluşturduğu STK'ların, özellikle dinî tandanslı olanlarının toplumsal açıdan oldukça farklı kategorilere yerleştirilmiş olmaları, dini STK'ların sosyal hizmet alanındaki bütün faaliyetlerinin kısıtlanmasına ve ötekileştirilmesine neden olmaktadır. Her ne kadar bireysel anlamda Müslümanların bazı haklara sahip oldukları görülsede, bu hakların sivil inisiyatifler bağlamında güçlendirilmesi ve doğal yasal hakların talep edilebilmesi pek kolay olamamaktadır. Özellikle din ve dini yaşamla ilgili bazı doğal hakların elde edilebilmesi, dini toplulukların Almanya'nın resmi makamlarınca bir cemaat olarak kabul görmesi ile doğrudan ilişkilendirilmiştir. Çünkü, devletin dine yaklaşımı ve anlayışı “Devlet-Din” ilişkileri sonucunda ortaya çıkmaktadır (Doğan, 2008, s. 2). Doğal olarak İslâmi derneklerin “Devlet” le ilişkilerinin yasal bir konuma oturtulmaması sebebiyle; dini (İslâmi) kuruluş, STK ve organizasyonların bir çatı altında temsil güçlerini arttırmalarına rağmen federal ve eyaletler bazında sunmaya çalıştıkları sosyal hizmetler kabul görmemekte, tanınmaları mümkün olmamaktadır. Nitekim, bu İslâmi kurum, kuruluş ve STK'lara, federal sosyal sistemi dahilinde diğer Hristiyan (Katolik & Protestan/Evanjelist) ve Yahudi (Musevi) sosyal hizmet kurumları gibi “Serbest Sosyal Hizmetler Federal Çalışma Topluluğu (BAGFW- Bundesarbeitsgemeinschaft der freien Wohlfahrtspflege)” nun çatısı altına yer verilmemesi, Almanya'daki Müslüman hasta ve hasta yakınlarının sorunların günbegün artmasına ve oldukça mağdur olmalarına sebebiyet vermektedir.

METODOLOJİ / YÖNTEM

Bu araştırmanın metodolojisi/yöntemi, araştırmanın hangi evreleri kapsayacağı, ne türden zorunlu ve tercihli sınırlamaların gerektiği, hangi neviden bilimsel değer taşıyacak verilere ihtiyaç duyulabileceği hususları önceden dikkate alınarak oluşturulmuş ve belirlenen prensipler doğrultusunda çalışılmıştır. “Her türlü veri toplama işleminin bir gözlem olduğu (Karasar, 2016, s. 199), verilerin “doğrudan” ve “dolaylı” gözlemler yoluyla toplanması gerektiği dikkate alınarak, ulaşılmak istenen “tarafsız” sonuçlar adına gerekli analizler yapılmıştır. Kümbetoğlu, nitel yöntemlerle veri toplanmasının üç temel unsurundan bahsetmekte ve bunların; “yapılandırılmamış, yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmış” derinlemesine görüşme teknikleri olduğunu belirtmektedir (Kümbetoğlu, 2017, s. 72-73). Bu araştırmada nitel yöntem uygulanırken bu görüşme tekniklerinden sadece birisi kullanılmamış, lakin diğer temel unsurlar dikkate alınarak verilerin elde edilmesine özen gösterilmiştir. Araştırmaya yönelik “doküman analizi” ve “betimsel analiz” ler; yazılı dokümanların incelenmesi ve araştırılan konunun, olgu ve olayların gelişimine yönelik verilerin bileşimiyle oluşturulduğu için araştırmada önemli bir yöntemin tercih edilmiş olduğu düşünülmektedir (Baş & Akturan, 2013, s. 117).

Federal Almanya’da, Türk kökenli Müslüman hastalara sunulmakta olan “*Palyatif destek/bakım (Palliative Care/Pflege)*” hizmetleri kapsamında şu 4 ana grupta gereken görüşmeler gerçekleştirilmiştir;

- Palyatif Destek/Bakım Hizmeti Alan Müslüman Hastalar
- Palyatif Destek/Bakım Yardımları Alan Hasta Bireylerin Yakınları
- Palyatif Destek/Bakım Hizmeti Sunan Sosyal Hizmet Uzmanları (doktor, hemşire ve hasta bakıcılar, psikolog, fizyoterapist, hospis görevlileri, manevi rehber ve din hizmeti görevlileri)
- Müslümanlara Yönelik Dini ve Sosyal Hizmet Sunan dini (İslâmi) Kurum, Kuruluş ve STK’lar

Bu 4 ana grupta belirlenen veri tabanındaki görüşmeler, dolaylı ve dolaysız görüşme yöntemleri ve “RGF-Rehber Görüşme Formları” eşliğinde “katılımcı gözlem” ler üzerinden yürütülmüştür. Gerek derinlemesine görüşmeler ve gerekse verilere ilişkin konularla ilgili dokümanların oluşturulmasına çalışılmıştır (Karasar, 2016, s. 200).

Araştırmanın saha/alan çalışmaları genel anlamda Dünya Sağlık Örgütü (WHO)’nün tarifini yapmış olduğu, “*Palliative Care (Palyatif destek/bakım)*” hizmetleri tanımından hareketle ve ilgili sağlık (tıp) kurumları, palyatif sağlık merkezleri, “*Gündüzlü ve Yatılı destek/bakım evleri (Wohnheim, Seniorenhaus)*” ve evde destek/bakım hizmet alanlarında gerçekleştirilmiştir. Araştırmada Müslüman hasta, hasta yakınları, sosyal hizmet uzmanları ve STK’ların yanı sıra Müslüman olmayanlar (Gayr-i Müslim) ile de görüşmeler gerçekleştirilerek elde edilen verilerin karşılaştırmalı analizlerine özen gösterilmiştir.

BULGULAR

Araştırmada veri tabanına ilişkin olarak belirlenen 4 ana grubun saha/alan çalışmasına yönelik sınırlama, Federal Almanya’nın 16 eyaletinden birisi olan “*Kuzey Ren Vesfalya Eyaleti (NRW- Nordrhein-Westfalen)*” içerisinde yer alan Köln şehri olarak belirlenmiştir.

Araştırmada, verilerin toplanmasına ilişkin “*RGF-Rehber Görüşme Formları*” hazırlanmasında Federal Almanya’nın bireysel ve kurumsal hak ihlalleri yasal düzenlemeleri dikkate alınmıştır. Nitekim bu anlamda “*Verilerin Gizlilik İlkesi - Temel Düzenleme (Art.1DSGVO-Datenschutz-Grundverordnung)*” (DSGVO, 2019) hassasiyetle ciddiye alınmış ve bütün görüşmeler bu bağlamda gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler öncesinde bu yasal düzenlemeye bağlı kalınacağı ilgili kişi ve kurumlara belirtilmiştir. Görüşme öncesinde gerçekleştirilmiş olan bu prosedür, özen gösterilmesi gereken etik/ahlâki kıstasların ötesinde araştırmacı (gözlemci) ve görüşülen bireyler arasında bir güven ortamının oluşmasına yol açmakta ve dolayısıyla bu ilişkinin araştırma sonrasında da sürdürülebilir bir ilişkiye dönüşmesine imkan sunmaktadır.

Araştırma kapsamında oluşturulan 4 grubun her birisiyle en az beşer görüşme gerçekleştirilmiş ve bu görüşmelerden bir kısmı küçük grup görüşmeleri şeklinde ele alınmıştır.

Bu görüşmelerden 5 ana tema oluşturulmuştur. Her bir temanın kendine özgü alt temaları bulunmaktadır. Çalışma ana ve alt temalar ile birlikte toplam 12 başlık altında sınıflandırılmıştır. Özenle belirlenen bu sınıflandırmalar, araştırmanın gerek kendi ilgili grupları içerisinde gerek araştırmanın bütünlüğü dahilinde analizlerinin

yapılması ve analitik yorumlamaların çıkarılmasına oldukça olumlu katkılar sağlamıştır.

İlgili 4 grupta yapılan görüşmeler, görüşülen kişilerin kendilerine özgü şahsi bilgileri “*Verilerin Gizlilik İlkesi*” gereği isim ve hastalıkları saklı tutulmak kaydıyla belirtilecektir. Görüşülen kişilerin cinsiyetleri, kaç yaşında oldukları, hangi tür palyatif destek/bakım hizmeti aldıkları, dini aidiyetleri (Müslüman, Gayr-i Müslim), kaç yıldır Almanya’da oldukları, hasta yakınları için hastaya olan yakınlık dereceleri ve vatandaşlıkları (Türk, Türk/Alman ve Alman vb.⁶) yanısıra görevlilerin uzmanlık alanları da belirtilecektir.

• *Palyatif Destek/Bakım Hizmeti Alan Müslüman Hastalar*

- Hasta-1 (Kad)** 61 yaş, Müslüman, palyatif d/b merkezi, 54 yıldır Almanya’da, Türk/Alm. vatan.
Hasta-2 (Kad) 56 yaş, Müslüman, evde destek/bakım hizmeti, (Tr.) Alman vatandaşı
Hasta-3 (Erk) 68 yaş, Müslüman, evde destek/bakım hizmeti, Türk vatandaşı
Hasta-4 (Erk) 51 yaş, Müslüman, yatılı/gündüzlü destek/bakım evi, (Tr.) Alman vatandaşı
Hasta-5 (Kad) 74 yaş, Gayr-i Müslim, palyatif destek/bakım merkezi, Alman vatandaşı

• *Palyatif Destek/Bakım Yardımları Alan Hasta Bireylerin Yakınları*

- H.Yakını-1 (Kad)** Kızı, 40 yaş, Müslüman, palyatif d/b merkezi, Alm doğ., (Tr.) Alman
H.Yakını-2 (Erk) Eşi, 55 yaş, Müslüman, evde destek/bakım hizmeti, (Tr.) Alman vatandaşı
H.Yakını-3 (Kad) Eşi, 61 yaş, Müslüman, evde destek/bakım hizmeti, Türk vatandaşı
H.Yakını-4 (Kad) Eşi, 51 yaş, Müslüman, yatılı/gündüzlü destek/bakım evi (Tr.) Alman
H.Yakını-5 (Kad) Kızı, 49 yaş, Gayr-i Müslim, palyatif destek/bakım merkezi, Alman vat.

• *Palyatif Destek/Bakım Hizmeti Sunan Sosyal Hizmet Uzmanları*

- SH-Uzman-1** Doktor, Gayr-i Müslim, palyatif destek/bakım merkezi, , Alman vatandaşı
SH-Uzman-2 Hasta destek/bakıcı, Gayr-i Müslim, evde destek/bakım hizmeti, Alman vatandaşı
SH-Uzman-3 Manevi rehber, Müslüman, evde destek/bakım hizmeti, Türk/Alm. vatandaşı
SH-Uzman-4 Hemşire, Gayr-i Müslim, yatılı/gündüzlü destek/bakım evi, Alman vatandaşı
SH-Uzman-5 Manevi rehber, Gayr-i Müslim, palyatif destek/bakım merkezi, Alman vatandaşı

• *Müslümanlara Yönelik Dini ve Sosyal Hizmet Sunan İslâmi STK’lar*

- STK-1** Dini (İslâmi), Müslümanlara yönelik dini hizmet sunan çatı organizasyon, KRM
STK-2 Dini (İslâmi), Müslümanlara yönelik dini ve sosyal hizmet sunan kuruluş, IGMG e.V.
STK-3 Dini (Hristiyan), dini sosyal hizmet sunan çatı kuruluş, DW & EKG-DiakonischesWerk
STK-4 Dini (Yahudi/Musevi), dini ve sosyal hizmetler sunan çatı kuruluş, ZWST
STK-5 Seküler, sosyal hizmet sunan çatı kuruluş, DKR

Gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda, elde edilen veriler üzerinden toplam 5 genel tema oluşturulmuş ve her tema altında kendine özgü alt temalar oluşturularak bulguların sınıflandırılması yapılmıştır. Aşağıda, oluşturulan ana temalar şu başlıklar altında ele alınmıştır;

- Palyatif Destek/Bakım Hizmetlerine Yönelik Algı ve Anlayışlar
- Palyatif Destek/Bakım Hizmetlerinin Gerekliliği
- Dini Temelli Palyatif Destek/Bakım Hizmet Uygulamaları
- Evde Destek/Bakım Hizmetlerinin Önemi ve Gerekliliği
- Palyatif Destek/Bakım Hizmetlerinde Sosyal Hizmet Uygulayıcılarının Görüşleri
- İslâmi STK’ların Dini ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri

⁶ Araştırmada görüşülen kişilerin vatandaşlık durumları, Federal Almanya’da nasıl algılanıyor ise o şekilde kullanılmaya özen gösterilmiştir; **Türk:** Uzun yıllar Almanya’da olmasına rağmen Alman vatandaşlığına geçmeyenler. **Türk/Alman:** 2000 yılı öncesi vatandaşlık yasalarına göre çifte vatandaş olanlar. **(Tr.) Alman:** 2000 yılı sonrasında tek bir vatandaşlığı tercih etmeye zorunlu kılınanlar. Alman: Kökenliği itibarı ile sadece Alman olanlar.

1.3. Palyatif Destek/Bakım Hizmetlerine Yönelik Algı ve Anlayışlar

“Birinci Tema” altında oluşturulan sınıflandırmalar genel anlamda iki alt tema olarak konumlandırılmıştır. Bu alt temalar; palyatif destek/bakım hizmetlerinin tanımı ve algılanmasına ilişkin bulgular olarak belirlenmiştir.

1.3.1. Tanımı ve Algılanmasına İlişkin Bulgular;

Palyatif destek/bakım hizmetlerinin tanımlanmasına ilişkin, sosyal hizmet meslek uygulayıcılarının her birisi sundukları hizmetler dahilinde bir tanımlama yapmışlardır. Doktor, hemşire, hasta destek/bakıcısı ve manevi rehberlerin tanımlamaları “*Dünya Sağlık Örgütü (WHO)*” nün tanımlaması ile birkaç eksik dışında örtüşebilmektedir. Bu tanımlamadaki eksiklik; insanların “*manevi (spirituell)*” ihtiyaçlarının giderilmesinde “*Hristiyan (Katolik & Protestan/Evanjelist)*” yaklaşımı bir manevi hizmet akıllara gelebilirken, Müslümanlara sunulması gereken dini (İslâmi) manevi hizmetlerin İslam temelli olması gerekliliğinin dikkate alınmamasıdır. Bu konuya ilişkin şunlar söylenmiştir;

(*SH-Uzmanı-1/Doktor,2018*): “Biz sağlık uzmanları konuya genel anlamda hastanın tıbbi ihtiyaçları açısından bakmaktayız. Lakin ilgili hastane ve palyatif destek/bakım merkezlerinde hastalarımızın bütün ihtiyaçlarının bir bütünlük içerisinde ele alınması zarureti vardır. Zaman zaman Müslüman hastalar ile olan ilişkilerimizi gerek aileleri ve gerekse manevi rehberler üzerinden sürdürmeye çalışmaktayız. Ama ne varki, Müslüman hastalara yönelik onların dini değerlerini dikkate alarak hizmet sunabilecek yeterli derecede eğitilmiş manevi rehber bulmakta zorluk çekilmektedir. Bu durum ister istemez, bir ulaşılmazlık ve bulunmazlık üzerinden düşünüldüğünde bazen ihmale uğrayabilmektedir.”

Yine konu ile ilgili olarak yatılı/gündüzlü destek/bakım evlerinde görev yapan sağlık personeli hemşire şu bilgileri aktarmaktadır;

(*SH-Uzmanı-4/Hemşire,2018*): “Kurumumuza gelmiş olan bütün hastalarımıza meslek ahlâkı/etiği üzerinden yaklaşmak durumundayız. Bu da onların sağlıklarında iyi hallerini sürdürülebilirliği açısından manevi değerli bir yaklaşım sergilenmesini gerektirmektedir. Bunu bilmek yeterli değil tabii ki, bunun nasıl yapılabileceği ile ilgili eğitimlerin alınmış olması da önemlidir. Mesela ben bir Hristiyan olduğum için, her ne kadar bu konuda yeterli olmasam da Hristiyan hastalarımıza yönelik değer temelli bir palyatif hizmet sunulmasının gerekliliğinin bilincinde olduğumu söyleyebilirim. Aynı durumun Müslüman hastalarımıza karşı olabildiğini söylemem doğru değil, çünkü bu hastalarımızın inançları ve dini ihtiyaçları konusunda hiçbir bilgiye sahip değilim.”

Aynı konu üzerinde yatılı/gündüzlü palyatif destek/bakım evinde tedavisi süren bir kadın hasta ve bu hastanın eşi, palyatif destek/bakım hizmetlerinin, genel anlamda sunulan hasta destek/bakım hizmetleri ile farkını bilmediklerinden şu şekilde bir yaklaşım sergilemişlerdir;

(*Hasta-4 (Erkek),2018*): “Nasıl bir hizmet olması gerektiği ile ilgili bir bilğim yok. Ama tabii ki belirli beklentilerim var. Ben Müslüman bir hastayım ve sağlık personellerinin sunmuş oldukları bütün hizmetler oldukça yerinde ve çok iyi olmakla beraber, inançlarım yönünde dikkatli olmadıklarının altını çizmek isterim. Bu eksiklikler kesinlikle bir kasta dayanmıyor; sadece bilmemekten kaynaklanan eksiklikler olduğunu düşünüyorum. Mesela en azından bir fizyoterapi noktasında bir erken fizyoterapi talebim oldukça tuhaf karşılanabilmekte ve bunun mümkün olmayacağı söylenebilmektedir.”

(*Hasta Yakını-4 (Kadın),2018*): “Nasıl bir farklı hizmet olması gerektiği konusunda fazla bir bilğim yok. Ama eşimin söylediklerine şunu eklemek istiyorum; Her konuda sağ olsunlar oldukça yardımcı olmaya çalışıyor. Dini (İslâmi) konularda helal yemek imkanları, ibadetler konusunda imkansızlıklar, hastanın temizlik olarak sadece silinmek ile yetinilmesi gibi konular. Beklentilerimizin oldukça doğal beklentiler olmasına rağmen konulara oldukça yabancı kaldığımızı ve ellerinden hiç bir şey gelmediklerini görmek bizde oldukça üzündür.”

Bu ve buna benzer bildirimler incelendiğinde palyatif destek/bakım hizmetlerinin tanımında ve algılanmasında, “manevi (spirituell)” ihtiyaçlar perspektifinden bakıldığında Müslüman hasta ve hasta yakınlarının dini (İslâmi) değerli ihtiyaçların palyatif destek/bakım hizmetleri kapsamındaki yeri hususunda oldukça yeteriz kaldıkları gözlemlenmiştir.

1.4. Palyatif Destek/Bakım Hizmetlerinin Gerekliliği

“İkinci Tema” altında oluşturulan sınıflandırmalar; genel anlamda palyatif destek/bakım hizmetlerinin gerekliğine ilişkin sosyal hizmet uzmanlarının, hasta ve hasta yakınlarının bu konudaki görüşlerini içeren bulgular olarak belirlenmiştir. Sosyal hizmet kapsamında hasta ve yakınlarına sunulan gerek tıbbi sağlık hizmetleri gerek diğer sosyal hizmetler olsun bunların oldukça gerekli hizmetler olduğu ve bu hizmetlerin ilgili hasta ve yakınlarına yönelik “Dünya Sağlık Örgütü (WHO)”nın öngördüğü palyatif destek/bakım standartlarında verilmesinin gerekliği özenle vurgulanmıştır. Hizmetlerin profesyonelce ve multidisipliner bir mesleki yaklaşımla sunulmasının gerekliğine dair farkındalık da gözlemlenmiştir. Bu bağlamda gerek palyatif destek/bakım merkezlerinde gerek diğer destek/bakım mekânlarında görevli olan uygulayıcıların yaklaşımları şu şekilde olmuştur:

(SH-Uzmanı-1/Doktor,2018): “Palyatif destek/bakım (Palliativpflege)” hizmetleri; rahatsızlıkları ciddi boyutlara ulaşmış olan, farklı birçok tedavi yöntemleri uygulanmasına rağmen sağlıklı bir yaşama kavuşturulamayan, kronik hastalıkları olan hastalara yönelik tedavi süreçlerini kapsamaktadır. Hastanın bu dönemi, tıbbi tedavilerinin yürütülmesinin yanında diğer birçok tedavi yöntemlerinin de uygulanmasının gerekliğini ortaya koyan önemli bir süreç olarak kabul edilir. Bu süreç her hastanın son nefesine kadar onurlu bir yaşam sürebilmesinin sağlanması açısından oldukça önemli ve gerekli bir süreçtir.”

Palyatif destek/bakım hizmet alanlarının tümünde oldukça başarılı hizmetler yürütmekte olan tecrübeli bu doktorun söylemiş olduklarının bir benzeri olarak yine evlerde destek/bakım hizmetleri sunan oldukça tecrübeli bir hasta destek/bakımcısının bu konudaki görüşleri de şu şekildedir:

(SH-Uzmanı-2/Hasta destek/bakıcısı,2018): “Özellikle evlerde sunulan destek/bakım hizmetleri dikkate alındığında, palyatif destek/bakımın en önemli unsurunun hasta yakınının hastası ile olan ilişkilerinin gücü olduğunu söyleyebilirim. Bu ilişki hastanın yalnızlığını gidermekte ve hastaya olan gönül dokunuşlarını manen güçlendirmektedir. Manevi rehberlerin, psikolog, pedagog ve fizyoterapistlerin bu süreçte devrede olmaları; hasta ve yakınlarının gönüllerine dokunmaları her yönü ile faydalı ve oldukça gerekli bir süreç olarak görülmektedir.”

Bu türden hizmetlerin verilmesinin gerekliğini 61 yaşındaki kadın hasta; “Allah’ım hasta etmesin, bu hizmetlerden de bizleri mahrum bırakmasın. Hizmet edenlere çok çok teşekkür ederim, sağ olsunlar, Allah onlardan razı olsun. (Hasta-1 (Kadın),2018)” sözleri ile ifade ederken, hastanın yakını olan kızı; “İyi ki bu hizmetler var. Her ne kadar eksiklikler olsa da, bunların giderilebilecek şeyler olduğuna inanıyorum. Annemin tıbbi açıdan emin ellerde olduğunu düşünüyorum. Yükümüz oldukça hafiflemiş ve hastamız ile duygusal anlamda ilgilenilme fırsatı bulabiliyoruz. (Hasta Yakını-1 (Kadın),2018)”

Yapılan bütün görüşmelerde istisnasız olarak palyatif destek/bakım hizmetlerinin diğer destek/bakım hizmetlerine kıyasla daha fazla benimsendiği; palyatif hizmetin gerek hastanın gerek hasta yakınının içerisinde bulunduğu sorunların tamamını kapsayan bir yaklaşım olduğu ve bu nedenlerle oldukça gerekli bir hizmet olarak addedildiği gözlemlenmiştir.

1.5. Dini ve Seküler Temelli Palyatif Destek/Bakım Hizmet Uygulamaları

“Üçüncü Tema” altında oluşturulan sınıflandırmalar; genel anlamda palyatif destek/bakım hizmetlerinin hangi farklı temellere dayandırılarak verilebileceğine ilişkin sosyal hizmet kapsamında palyatif/destek hizmetleri sunan kurum, kuruluş ve STK'lara yönelik bulgular olarak belirlenmiştir. Bu konu üç alt tema altında kendine özgü sınıflandırmalarla tekrar ele alınarak gereken bilgilendirmeler yapılmıştır.

Federal Almanya'da sağlık hizmetleri her ne kadar seküler ve dini temelli olarak ayrı kategorilerde algılanıyor olsa da palyatif destek/bakım hizmetlerinin hasta ve yakınlarına yönelik bütün yaklaşımlarının bütüncül (holistik) temelli olarak yürütüldüğü gözlemlenmektedir. Dolayısı ile gerek görüşmelerin gerçekleştirilmiş olduğu seküler yapılandırılmış palyatif destek/bakım kuruluşları olsun gerek dini kuruluşlar olsun; manevi hizmetlerini dini temelli bir yaklaşım ile sundukları gözlemlenmiştir.

1.5.1. Seküler Temelli Destek/Bakım Hizmet Uygulamaları

Seküler yapılandırılmış bir palyatif destek/bakım merkezinin konuya ilişkin yaklaşımı şu şekildedir:

(STK-5/Seküler Sosyal Hizmet Kurumu,2018): “Palyatif destek/bakım hizmeti hastaya sadece tıbbi ve sosyo-psikolojik bir destek olarak görülmemektedir. Bunun yanında hasta yakınlarının da bu kapsamda desteğe ihtiyaçlarının olduğu dikkate alınmaktadır. Gerek hasta gerek hasta yakınlarına yönelik palyatif süreç; dini, manevi, kültürel ve sosyal anlamda bütün ilgili kurum ve kuruluşların (Institutionen) devreye sokulduğu bir süreç olarak görülmekte ve gereken hizmetler ona göre uygulanmaktadır.”

Seküler yapılandırılmış bir palyatif merkezinde dini yapılandırılmış bir sosyal hizmet yaklaşımından uzak kalınmayacağına ilişkin, dini (Yahudi-Musevi) kurumun görüşleri şu şekilde olmuştur:

(STK-4/Dini Sosyal Hizmet Kurumu,2018): “Palyatif destek/bakım sürecinde, hiçbir hizmetin bir diğerinden bağımsız olarak düşünülmesi mümkün değildir. Hasta ve hasta yakınlarının kendi kendilerine yeterliliklerinin kazandırılabilmesi açısından seküler kurumlarda da dini sosyal hizmetlerin sunulması oldukça önemlidir.”

Neticede Federal Almanya genelinde seküler yapılı kurum, kuruluş ve STK'ların sosyal hizmet uygulamalarında dini temelli sosyal hizmet yaklaşımının oldukça önemli bir yer tuttuğu gözlemlenmiştir.

1.5.2. Hristiyan ve Yahudi (Musevi) Temelli Destek/Bakım Uygulamaları

Federal Almanya sosyal sistemi “*Sosyal Yardımlar (güvence)*” boyutu ile devletin bizzat kendi kurumları tarafından yürütülürken “*Sosyal Hizmetler*” in BAGFW'in çatısı altında organize olan 3'ü dini 3'ü seküler sosyal hizmet kurumu tarafından yürütüldüğü belirtilmişti. Dolayısı ile ülke içerisinde bütün dini sosyal hizmet uygulamaları BAGFW'nin çatısı altında organize olmuş serbest dini sosyal hizmet kurumları tarafından yürütülmektedir. Hristiyan ve Yahudi (Musevi) temelli

palyatif destek/bakım merkezlerinin konuya ilişkin yaklaşımlarının şu şekilde olduğu gözlemlenmiştir;

(*STK-3/Dini Sosyal Hizmet Kurumu,2018*): “Almanya’da BAGFW çatısı altında organize olmuş bir kurum olarak palyatif destek/bakım hizmetlerimiz, kurumumuzun mensup olduğu Hristiyan (Protestan/Evanjelist) dini akidelerine dayandırılarak verilmektedir. Özellikle bu istikamette hastane, palyatif destek/bakım merkezleri, destek bakım evleri ve bu alanda evlere destek/bakım hizmetlerinin götürüldüğü birçok hizmetimiz bulunmaktadır.”

Görüşmelerde, dini ve manevi nitelikli sosyal hizmet uygulamalarında “*Klinik/hastane manevi destek/bakım (Klinikseelsorge)*” hizmetlerinde, Yahudi (Musevi) ve Hristiyan dini âkidelerinin “*Tevrat (Eski Ahit) ve İncil (Yeni Ahit)*” temel değerler olarak dikkate alındığı beyan edilmiştir. Konuya ilişkin elde edilen dokümanlarda ise; Hristiyan ve Yahudi (Musevi) geleneklerinde sosyal hizmetlerin, insanın “*gizemliliği (mystagogisch)*”, onun “*manevi (spirituelles)*” ve “*dini (religiöses)*” yönleri olduğu gerekçesinden hareketle, insanı “*üstün ve değerli (transzendent)*” kılan bu temel değerler baz alınarak palyatif destek/bakım hizmetlerinin sunulduğu belirtilmiştir.

1.5.3. İslâmi Temelli Destek/Bakım Uygulamalar

İslâmi temelli palyatif destek/bakım hizmetleri sunan kuruluşlar, konuya ilişkin herhangi bir hizmet veremediklerini, bu yönde sadece danışmanlık hizmeti sunabildiklerini, Müslüman hastalara yol gösterici “Rehber” konumunda hizmetler götürebildiklerini belirtmişlerdir. Konu ile ilgili olarak Müslümanlara sunulan dini ve sosyal hizmetler kapsamında bazı bilgilendirmeler haricinde şu önemli konuya değinmişlerdir:

(*STK-2/Dini ve Sosyal Hizmet Kurumu,2018*): “Federal Almanya’da Müslüman kurum ve kuruluşların sağlıklı bir sosyal hizmet sunabilmeleri ve bu bağlamda oldukça önem arz eden palyatif destek/bakım hizmetlerinde aktif olarak yer almalarının yolu, BAGFW’in çatısı altında 7.bir kurum olarak bulunmaktan geçmektedir. Bu konuda Almanya’da dini (İslâmi) ve sosyal hizmet alanında çeşitli hizmetler sunan STK’lar, “KRM-Müslümanlar Koordinasyon Kurulu (Koordinationrat der Muslime)” çatısı altında bir araya gelerek önemli çalışmalar yürütmektedirler.”

Palyatif destek/bakım hizmetlerinin İslâmi kurum ve kuruluşlar tarafından bugüne kadar verilemediği, Müslüman hastalara sadece “İnsancıl (hümanist) yaklaşımların yeterli olmayacağı ve diğer hastalar gibi dini, manevi, kültürel ve sosyal değerleri dikkate alınarak “değer temelli” bir sosyal hizmet almalarının zorunlu olduğunun altı çizilerek şu sözlere yer verilmiştir:

(*STK-1/Dini Hizmet Çatı Organizasyonu,2018*): “Federal Almanya’da diğer Hristiyan (Katolik / Protestan/Evanjelist) ve Yahudi (Musevi) dini kurum ve kuruluşlarda olduğu gibi İslâmi sosyal hizmetlerin verilmesinin sağlanması noktasında 2013 yılından günümüze, “AİK Alman İslam Konferansı (DİK- Deutsche Islam Konferenz)” bünyesinde birçok oturumlar gerçekleştirilmiştir. Dini (İslami) STK’lar büyük çatı kurum olan KRM çatısı altında organize olmakta ve KRM Müslümanları temsil etmektedir. Ne yazık ki uzun yıllar geçmiş olmasına rağmen Almanya’da İslâmi kurum, kuruluş ve STK’ların Müslümanların acil ihtiyaçlarına yönelik gerekli sosyal hizmetleri ve bu bağlamda palyatif destek/bakım hizmetlerini verilebilmeleri mümkün olamamıştır.”

1.6. Evde Destek/Bakım Hizmetlerinin Önemi ve Gerekliliği

“Dördüncü Tema” altında oluşturulan sınıflandırmalar genel anlamda palyatif destek/bakım hizmetleri bağlamında evlerde verilen destek/bakım hizmetlerine ilişkin bulguları içermektedir. Bu konu üç alt tema altında kendine özgü

sınıflandırmalarla tekrar ele alınarak değerlendirilmiştir. Bunlardan ilki, evde destek/bakım hizmetlerinin kriterlerine ilişkin, ikincisi hizmetlerin önemi ve gerekliliğine dönük üçüncü alt tema ise, palyatif destek/bakım merkezleri ve ev destek/bakım hizmetlerinin faydalarına yönelik karşılaştırılmalarla ele alınmıştır.

1.6.1. Evde Destek/Bakım Hizmetlerinin Kriterleri

Palyatif hizmet sunan sosyal hizmet kurum/kuruluşları ile hasta ve hasta yakınlarıyla gerçekleştirilen görüşmelerde, sağlık kurumları bünyesindeki palyatif destek/bakım hizmetlerinin yeterli personel olmaması yüzünden zayıf kaldığı ve aynı zamanda palyatif hizmetlerin maliyetlerinin oldukça yüksek olduğuna ilişkin tespitler yapılmıştır;

(STK-5/Seküler Sosyal Hizmet Kurumu,2018): “Palyatif destek/bakım hizmetlerinde her ne kadar personel istihdamı noktasında sorunlar yaşansa da oldukça maliyetli olan bir sektör olduğu bilinmektedir. Dolayısı ile hasta kişilere ilişkin olarak “Federal Aile, Yaşlılar, Kadınlar ve Gençlik Bakanlığı (BMFSFJ-Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend)” hastaların “hastalık derecesi (Pflegetufe)” tespitleri üzerinden gereken yardımları yapabilmektedir.”

Federal bakanlığın; gerek ülke gerek eyaletler düzeyinde hastaların destek/bakım hizmetleri için gereken yardımları yapabilmeyi belirli kriterlere bağladığı belirlenmiştir. 61 yaşlarında bir kadın hasta yakını, eşinin evde destek/bakım hizmetlerini yürüttüğünü ve bu hizmetleri ancak çocuklarının ve torununun yardımı ile sürdürebildiğini belirtmiştir. Bu hasta yakını ile görüşmeler yapılırken, eşinin destek/bakım hizmetlerinde kendisine yardımcı olan oğlu, kızı, gelini ve torunu da hazır bulunmuştur.

(Hasta Yakını-3 (Kadın),2018): “Eşimin gereken bütün hizmetlerini çocuklarım olmadan karşılayabilmem mümkün olamamaktadır. Eşim oldukça hasta ve bakıma muhtaç olmasına rağmen kendisini destekleyecek yeterli sayıda çocuğu olmasından dolayı destek/bakım ihtiyacını belirleyen “hastalık derecesi (Pflegetufe)” yükseltilmemektedir. Ancak acil durumlarda ilgili sağlık ekibi eve gönderilerek gereken müdahaleler yapılmaktadır.”

Sosyal hizmet uzmanları (Sozialarbeiter) tarafından desteklenmekte olan ev destek/bakım hizmetleri hasta için belirlenmiş olan “hastalık derecesi (Pflegetufe)”ne bağlı olarak sunulmaktadır. Yalnız yaşayan ve destek/bakım ihtiyacı olan hastaların bedensel temizlik, beslenme ve diğer ihtiyaçlarının karşılandığı ve ev hizmetleri noktasında alışveriş, yemek yapmak, temizlik gibi gereksinimlerinin giderildiği gözlemlenmiştir.

1.6.2. Evde Destek/Bakım Hizmetlerinin Önemi ve Gerekliliği

Yapılan görüşmelerin büyük bir bölümünde hasta ve hasta yakınlarından alınan izlenimler, evlerde destek/bakım hizmetlerinin önemli ve gerekli olduğuna ilişkin olmuştur. Karşılaştırmalı olarak ele alınan bir örnekleme ile Gayr-i Müslim ve Müslüman hastaların evde destek/bakım hizmetlerinin kıyaslamaları yapılmaya çalışılmıştır. Müslüman aileler acil durumlarda hastalarının ilgili kurum ve kuruluşlarda bakılması, diğer hizmetlerinin evde giderilmesi noktasında kanaat belirtilmişlerdir:

(Hasta Yakını-2 (Erkek),2018): “Eşimin sağlığına ilişkin gereken bütün tıbbi gereksinimleri ilgili sağlık kurumları tarafından giderilmektedir. Bizat benim ve çocuklarımın eşime destek olmamız ve ihtiyaçlarını karşılamamızın kendisine oldukça iyi geldiğini gözlemliyoruz. Onun ihtiyaçlarına yönelik sorunların giderilmesinde, aile içi dayanışmanın ne kadar gerekli olduğu ortaya çıkmaktadır. Yaklaşık 2 yıldır belki çok yorulduk ama benim eşime karşı, çocuklarımın da annelerine karşı itina ile

elimizden geleni yapıyor olmamız bizi oldukça mutlu kılıyor ve sorumluluk bilincimizi daha da pekiştiriyor. Zaten gereken bazı hizmetlerde ilgili kurum ve kuruluşlardan yeterince olmasa da kısmen bir destek hizmeti almaktayız. ”

(Hasta Yakını-2b (Kadın),2018): *“Bazen annem uzun süre hastanede palyatif serviste kalmak zorunda oluyor. O zaman annemle yeterince ilgilenme ve onu hissedebilme şansımız olamıyor. Sürekli eve gelmek istediğini söylediğinde annemize az daha sabretmesi gerektiğini söylemek durumunda kalıyoruz. Dolayısı ile annemin evde gerek babam gerek çocukları tarafından bakılması ona oldukça iyi geliyor. Özellikle günlük ihtiyaçlarının giderilmesinde, abdest almak ve namazlarını eda etmek istediğinde yardımcı oluyoruz. Çok duasını alıyoruz. ”*

Evde destek/bakım hizmetleri noktasında en önemli eksiklik, hizmetlerin bilinçli olarak sunulmaması ve gerek hastaya gerek hasta yakınına bu noktada oldukça zarar verilebilmesidir. Bu hususta örnek olarak almış olduğumuz Gayr-i Müslim hasta ve hasta yakınının değerlendirmeleri şu şekilde olmuştur:

(Hasta-5 (Kadın),2018): *“Kendimi hastanede ve destek/bakım evinde daha güvende hissediyorum. Evde biraz daha yalnız olduğumu düşünüyorum. Burada bana nasıl yaklaşacaklarını ve benimle nasıl ilgileneceklerini çok iyi biliyorlar. Manevi rehberimiz geliyor ve bu bana oldukça iyi geliyor. Bu imkanların her birisini evde bulabilme şansım olmuyor.”*

Zaman zaman annesinin bazı ihtiyaçlarının karşılanması noktasında devrede olan Gayr-i Müslim hasta yakını bu konuda şu notları düşmektedir:

(Hasta Yakını-5 (Kadın),2018): *“Annemin evden ziyade hastanede veya bir yatılı palyatif merkezde kendisini çok daha iyi hissettiğini görüyorum. Ben bu konuda oldukça eğitilmiş birisi değilim. Annemin ihtiyaçlarının nasıl giderilebileceği noktasında herhangi bir mesleki eğitimim yok. Onun için ona zarar vermekten korkuyorum. Bu şekilde ilgiden her ikimizin de mutlu olduğu kanaatindeyim.”*

Bu iki farklı yaklaşımı, diğer hasta ve hasta yakınlarından elde ettiğimiz veriler ile karşılaştırdığımızda şu şekilde bir yorumlama çıkarılabilmektedir. Müslüman hasta ve hasta yakınları evde destek/bakım hizmetlerini önemsemekte ve gerekli görmekteyler. Bu tercihin temelinde yatan sebeplerin, hastaların ev dışındaki uygulamalardan yeterince memnun kalmamaları şeklinde olduğu tespit edilmiştir. Hastaların gerekli tıbbi müdahale ihtiyaçları dışındaki dini, manevi, kültürel ve sosyal ihtiyaçlarının evde destek/bakım hizmetleri yoluyla karşılanabiliyor olması Müslüman hasta ve hasta yakınlarının hem evde bakımı hem bu hizmetleri önemstediklerini ve bunları oldukça gerekli hizmetler olarak gördüklerini açıklamaktadır

1.6.3. Palyatif Destek/Bakım Merkezlerinin Ev Destek/Bakım Hizmetleri İle Karşılaştırılması

Müslüman hastalarımızın, sağlık merkezleri bünyesindeki tıbbi sosyal hizmet uygulamalarından oldukça memnun olmalarına rağmen destek/bakım hizmetlerini evlerinde almak istedikleri gözlemlenmiştir. Gayr-i Müslim hastalarda tam tersine bir durum söz konusu olmakta ve evde destek/bakım hizmetlerini yakınlarından ziyade ilgili destek/bakım kurumlarından almaları gerektiği için *“Yaşlı Yaşam Evleri (Wohngemeinschaft)”*, *“Yaşlı destek/bakım Evleri (Betreuteswohnen)”* veya mali durumları oldukça iyi olanların *“Yaşlı destek/bakım Rezidansları (Seniorenresidenz)”* ndaki hizmetleri tercih ettikleri tespit edilmiştir.

Araştırma kapsamında yapılan görüşmelerden elde edilen veriler üzerinden bakıldığında genel anlamda şöyle bir yorumlama yapılabilmektedir:

Sosyal hizmet çerçevesinde, hastaların tıbbi tedavilerinin yanında dini, manevi, psikolojik ve sosyal açıdan hangi hizmetlerin Müslüman ve diğer hastalara

sunulabildiği karşılaştırmalı olarak izlendiğinde, Gayr-i Müslim ve Müslüman hastaların tercihliklerindeki farklılıklar oldukça belirgin olarak kendisini göstermektedir. Bu bağlamda hastalara sunulan değer temelli hizmetlerde farklılıklar olduğu ve Müslüman hastaların diğer hastalarda olduğu gibi kendi dini, manevi, kültürel ve sosyal duygularının giderilmesine yönelik yeteri kadar destek alamadıkları görülebilmektedir. Dolayısı ile Müslüman hasta ve hasta yakınları evde destek bakım hizmetlerini diğerlerine oranla daha çok arzulamaktadırlar.

1.7. İslâmi STK'ların Dini ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri

Genel anlamda görüşülmüş olan dini (İslâmi) STK'ları iki farklı kategoride ele almak durumundayız. Bunlardan birisi “STK-1” olarak ele alınan ve yalnızca Almanya'daki Müslümanların “Dini Temsiliyet” liğini yürüten ve birçok İslâmi kurum ve kuruluşu çatısı altında bulunduran organize bir oluşumdur. Müslümanların dini ve sosyal hizmet çalışmalarının koordine edilmesinde ilgili resmi makamlara yönelik temsil gücü olan bu oluşum “*Müslümanlar Koordinasyon Kurulu (KRM-Koordinationsrat der Muslime)*” olarak bilinmektedir. Görüşme gerçekleştirilen diğer İslâmi STK yapılanması ise, “STK-2” olarak ele alınan ve Almanya'da Müslümanlara yönelik hem dini ve hem sosyal hizmet çalışmaları sunan “*İslam Toplumu Milli Görüş (IGMG - Islamische Gemeinschaft Milli Görüş e.V.)*” teşkilatıdır. Müslüman kurum ve kuruluşlarının “*Müslüman Sosyal Hizmet (Muslimische Wohlfahrtspflege)*” adı altında ve profesyonel istihdamlardan ziyade gönüllülük esasına dayandırılmış olarak birçok faaliyeti yürüttükleri gözlemlenmiştir.

(*STK-2,2018*): “Gerek üyelerimize gerek toplumun birçok kesimine yönelik dini ve sosyal hizmet ulaştırma bir kurumumuz. Malumunuz üzere özellikle sosyal hizmet alanlarında sunulması gereken birçok hizmet oldukça maliyetli ve bu maliyetlerin bir destek olmadan karşılanabilmesi mümkün olamamaktadır. Konu edilen palyatif destek/bakım hizmetleri ise oldukça kurumsallaşmış bir yapıya ve bu anlamda mali bir desteğe bağlı olmadan yürütülmesi mümkün olmayan çalışmalardır. Onun için sosyal hizmet alanında sunmuş olduğumuz birçok hizmeti gönüllülük esasına dayandırılmış faaliyetler olarak sürdürme gayreti içerisindeyiz.”

İslâmi kurum, kuruluş, STK ve organizasyonların sosyal hizmet kapsamında finansman kaynaklarının %85 gibi büyük bir bölümünü tamamen kendi kaynaklarından oluşturma zorunluluğu sebebiyle Müslüman hastalara palyatif destek/bakım alanında sadece yönlendirici danışmanlık hizmetleri yürüttükleri gözlemlenmiştir. Yani BAGFW'ın çatısı altında hizmet sunan kurumlara bakıldığında kendi kurumsal kimlikleriyle hiçbir İslâmi STK'nın burada varlığına rastlanmamıştır. Konuya ilişkin olarak İslâmi STK'ları çatısı altında organize eden KRM'in yaklaşımı ise şu şekilde olmaktadır:

(*STK-1,2018*): “Sosyal hizmet kapsamında “Palliative Care/Pflege (Palyatif destek/bakım)” hizmetlerinin kurumsal olarak oluşturulması ve işletilmesinin maliyeti oldukça yüksek ve bu maliyetleri karşılayabilecek hiçbir İslâmi kurum veya bir STK olduğu kanaatinde değiliz. Almanya'da bu türden sosyal hizmet çalışmalarının finansman kaynağının oldukça büyük bir bölümü, Federal devletin sosyal sistemi içerisinde ilgili bakanlık tarafından BAGFW üzerinden karşılanmaktadır. Bu konuda Almanya'da Müslümanların İslâmi değer temelli bir destek/bakım hizmetlerini alabilmeleri tabii ki mümkün olamamıştır. Bu yönde Almanya'da “AİK-Alman İslam Konferansı (DİK-Deutsche Islam Konferenz)” bünyesinde uzun zamandır Müslümanların sosyal hizmet yapılanmalarına yönelik görüşmeler sürdürülmektedir. Henüz istenilen bir neticeye ulaşılamamıştır ve bu durumun oldukça zaman alabilecek bir süreç olduğu düşüncesindeyiz.”

İslâmi kurum ve kuruluşların, sayıları oldukça az da olsa Federal Almanya'daki Müslüman hastaların dini, manevi, kültürel ve sosyal değerlerini dikkate alarak hizmet sunan “*Dini, manevi, kültürel duyarlı sosyal hizmet (religiös und kulturell sensible soziale Dienste)*” kurumlarına yönlendirmeler yaptıkları belirlenmiştir. Özellikle Müslüman palyatif destek/bakım hizmet ihtiyacı olan hastaların ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik sunulan danışmanlık hizmetleri incelendiğinde oldukça başarılı, ama ne var ki, hizmetlerin sunulabilmesi noktasında oldukça yetersiz kaldığı gözlemlenmiştir.

Palyatif destek/bakım hizmetleri alan hasta ve hasta yakınlarının ihtiyaç duydukları sosyal hizmet desteklerinin nerelere müracaat edilerek alınabileceği noktasında yeterli bilgi ve birikime sahip olmadıkları da tespit edilmiştir. Görüşmelerin gerçekleştirilmiş olduğu Müslüman kökenli hasta ve hasta yakınları, yine aynı grup içerisinde görüşmelerin yapılmış olduğu Gayr-i Müslim hasta ve yakınları ile karşılaştırıldığında, Gayr-i Müslim hasta ve yakınlarının devlet kamu kurum ve kuruluşları üzerinden yeteri derecede bilgi sahibi oldukları ve nerelere müracaat edebilecekleri konusunda gerekli bilgiye sahip oldukları görülmüştür. Bu durum Müslüman hasta ve yakınlarında oldukça farklıdır ve bu konuda gerekli bilgilere ilgili İslâmi kurum ve kuruluşların danışmanlık hizmetlerinden yararlanmak suretiyle ulaşılabildikleri tespit edilmiştir.

(Hasta-3 (Erkek),2018): “Hata olup zor durumda kaldığımda ilk olarak uzun yıllardır üyesi olduğum cami derneğimiz aklıma geldi. Camilerimizde sağ olsunlar çok yetenekli gençlerimiz var. Bizlere ne yapmamız ve nerelere müracaat etmemiz gerektiği hususlarında yardımcı oldular. Çocuklarım da gerekenleri yaparak gereken destek yardımlarına ulaşmayı sağladılar.”

Hasta ve hasta yakınlarının irtibatla oldukları dini, manevi ve kültürel alanda hizmet veren İslâmi kuruluş ve STK'lar üzerinden de ilgili palyatif destek/bakım kurumlarına yönlendirildikleri ve bu alanda oldukça iyi danışmanlık hizmeti verildiği gözlemlenmiştir. Görüşmelerin yapılmış olduğu dini STK'nın çatısı altında sosyal hizmet sunan derneklerin aynı zamanda Müslüman hasta ve yakınlarına yönelik farklı alanlarda hizmet sundukları ve özellikle manevi rehberlik, hospis ve cenaze defin işlemleri noktasında oldukça aktif çalışmalar içerisinde oldukları görülmüştür.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Max Rudolf Frisch, Batı Avrupa ülkelerine “*Misafir İşçiler*” olarak getirilmiş olan Müslüman işgücü göçüne dikkatleri çekerek, yoğun göçün ilk yaşandığı yıllarda göç eden farklı dini ve kültürel yapılara dikkatleri çekerek bu göçün bir “insanın göçü” çerçevesinde ele alınması gerekliliğine vurgu yapmıştır. İşin doğası gereği önceleri misafir olarak algılanan göçmenler sonrasında “*Göçmen İşçiler*” olarak kabullenilmeye başlanmış ama ne var ki bu göçün üzerinden üç çeyrek asır geçmiş olmasına rağmen göç ile birlikte ortaya çıkan birçok sosyal soruna istenilen ölçüde bir çare bulunamamıştır. Max Frisch'in yıllar önce söylediği; “*Biz işçi çağırdık ama insan geldi. (Wir rufen Gastarbeiter, und es kamen Menschen.)*” uyarısı bugün bütün çıplaklığı ile ortadadır ve gelen 1. kuşak göçmen işçilerin sosyal sorunlarına bir çözüm bulunamadığı gibi bugünün 5. kuşağını oluşturan Müslümanların çözüm bekleyen birçok sosyal sorun ile karşı karşıya oldukları da bilinmektedir.

Araştırma kapsamında önceden belirlenen 4 farklı grupta uygulanan nitel yöntemli “formel (yapılandırılmış) ve yarı formel (yarı yapılandırılmış) açık uçlu sorular” üzerinden derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilerek verilerin elde edilmesine çalışılmıştır. Veriler üzerinden “doküman analizleri“ ve “betimsel analizler” yapılmış ve yorumlanması neticesinde “*Federal Almanya’da Müslümanlara Yönelik Palyatif Destek/Bakım Hizmet Uygulamaları*” na ilişkin tarafsız bulgular ortaya konulmaya ve konuya ilişkin önemli analitik bilgiler yansıtılmaya çalışılmıştır. Bu çalışma ile, bugüne kadar bu sahada yapılmış olan kendine özgü farklı çalışmalara katkı sağlanmasına ve Almanya’da palyatif hizmet uygulamalarında Müslüman hasta ve hasta yakınlarının değer temelli hizmet almalarının gerekliliğine vurgu yapılarak bir farkındalık oluşturulmaya özen gösterilmiştir.

Federal Almanya’da yaklaşık 4.3 milyon civarında göçmen kökenli Müslüman yaşadığı ve bu rakamların son sığınmacı/mülteci akımı ile daha da yukarı seviyelere ulaşarak 5 milyonu aştığı kaynaklarda belirtilmektedir (DIK-AİK, 2019). Almanya’da sosyal hizmet ve Müslüman göçmen kökenli hastalara yönelik uygulanmakta olan “*Palyatif Destek/Bakım Hizmetleri (Palliative Care/Pflege)*”ni, devletin “Hak Temelli” olarak sunmasının zorunluluğu anayasal bir gerekliliktir. Müslüman hasta ve hasta yakınlarının doğal ihtiyaçlarının karşılanması zorunluluğu Federal sosyal sistem çerçevesinde ele alındığında, mevcut uygulamaların, değiştirilmesinin teklifinin bile yapılamayacağı “Federal Anayasanın 20. Maddesi, 1. Fıkrası“ nda yer alan; “*Federal Almanya Cumhuriyeti Demokratik ve Sosyal Bir Federal Devlettir*“ (bpb, 1949) ibaresi ile çelişmekte olduğu görülmektedir. Dolayısıyla “İnsani Hizmet (Human Service - menschlicher Dienst)” olarak benimsenmiş olan sosyal hizmetlerin toplumun hiçbir kesimini ayırt etmeden anayasanın “eşitlik ilkesi” gereği tüm insanların faydalanmasına yönelik sunulmasının bir yasal zorunluluk olduğunun tespiti yapılmıştır. Bu çalışmanın; toplumun bütün sosyal katmanlarına yönelik, gerek devlet sosyal sisteminin uygulanmasında gerek bütün sivil oluşumlu kurum, kuruluş ve STK’ların sorumluluklarına dikkat çekmesi açısından faydalı bir çalışma olduğu düşünülmektedir.

Palyatif destek/bakım hizmetlerinin neleri kapsadığı ve “palyatif” kelimesi kavramının Latince’de bir “Manto” anlamında kullanılarak hastanın holistik (bütüncül) anlamda fiziksel ve ruhsal yönünün dikkate alınarak ona bir hizmet sunulmasının gerekliliği ortadadır. Bu bağlamda “Dünya Sağlık Örgütü (WHO-World Health Organization)” nün 2002 yılında “Palyatif destek/bakım” hizmetlerine yönelik yapmış olduğu açıklama analiz edildiğinde Federal Almanya’da Müslümanlara sunulan palyatif destek/bakım hizmetlerinin sağlık hizmetlerine yönelik kısmının oldukça kaliteli ve yerinde olduğu, Müslüman hastaların psiko-sosyal ve dini anlamda manevi (spirituell) ihtiyaçlarının karşılanmasında ise oldukça yetersiz kaldığı tespit edilen önemli konular arasında yer almaktadır.

Müslümanlara sunulan bu hizmetlerin doğal sağlık hizmetleri çerçevesinde ele alınabileceği ve bunun “palyatif hizmet” kavramının içerisinde doldurulmasına katkı sağlayacağı da belirlenmiştir. Palyatif destek/bakım hizmetlerinin kuram (teori) ve kavram çerçevesinde ele alınmasının önem arz ettiği ve mesleki uygulamaların olması gerektiği şekli ile multidisipliner anlamda ve aklâk/etik

kuralları gereği bir bütünlük içerisinde değerlendirilmesinin ehemmiyet arz ettiği görülmektedir. Toplumun bütün kesimine yönelik ve hiçbir ayırım yapmaksızın uygulanması gereken palyatif destek/bakım hizmetlerinin sorun çözme odaklı olması gerekmektedir. Bu hizmetlerin Müslümanlara da eksiksiz sunulması anlayışı ilgili kurum ve kuruluşlar arasında yaygınlaşarak sosyal hizmet uzmanlarının “dini (İslâmi) değerli yaklaşımlar” konusunda mesleki destek programları dahilinde eğitimlerden geçirilmeleri ise en fazla önem arz eden konu olarak tespit edilmiştir. Bu sürecin iyi yönetilmesi ve toplumun bütün kesimine anayasal çerçevede eşit hizmet götürülebilmesi açısından gerek federal devlet ve eyalet hükümetlerine ve gerek İslâmi kurum, kuruluş ve STK'lara önemli görevler düştüğüne dikkat çekmek araştırmanın amaçlarından birisini daha oluşturmaktadır.

Hem Batı Avrupa ülkeleri arasında hem dünya genelinde “Sosyal Refah Devleti” ve “Sosyal Sistem” noktasında oldukça önem arz eden Almanya, Avrupa Birliği üyesi ülkeleri arasında dikkatleri celp eden ve örnek alınan bir ülke konumundadır. Bu hassasiyetten hareketle dünyada yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalan çokkültürlülüğün tekrardan ispatı ve bir model teşkil etmesi açısından bu avantaj oldukça önemli bir fırsat olarak görülmelidir. Buna dair zaten mevcut Federal Anayasa'nın 3.Maddesi, 3.Fıkrası; “*cinsiyeti, soyu, ırkı, dili, yurdu ve kökeni, inancı, dini veya siyasi görüşleri dolayısıyla hiç kimse mağdur edilemez ve hiç kimseye imtiyaz tanınamaz.*” (Grundgesetz, 2015, s. 17) hükmüyle oldukça güzel bir açıklama getirmektedir.

“İslâm'ın Almanya'nın bir gerçeği” olarak görülmesinin ardından başlatılan ve 13 yıldır bir mesafe alınamayan “AİK-Almanya İslâm Konferansı (DİK-Deutsche Islam Konferans)” in yürütmekte olduğu “İslâmi Sosyal Hizmet” oturumları ülkede yaşayan 5 milyonu aşkın Müslümanın “**İnsan onuru ve haysiyetinin dokunulmazlığı**”nı (Bundestag, 2017) dikkatlerde tutarak oldukça hızlı davranmalıdır. Müslümanların sosyal sorunlarının giderilmesinde bu oldukça önem arz etmektedir.

Anayasal olan doğal hakların bir “Lütuf Temelli” lik yaklaşımından ziyade “Hak Temelli” olarak Müslümanlara iade edilmesi için AİK-Almanya İslâm Konferansı'nın bu kuruluş gerekçesini yerine getirmesi oldukça önemli görülmektedir. Müslümanların, anayasanın tanıdığı bu doğal haklar gereğince “**Federal Almanya Cumhuriyeti Demokratik ve Sosyal Bir Federal Devlettir.**” ibaresi bağlamında bu ülkede yasalara tabi birer Müslüman göçmen olduklarını ve eşit haklara sahip birer vatandaş olarak karşılıklı görmek istediklerini ve bunun bilincinde olduklarını tespit etmek de bu araştırmanın önemli gözlemleri arasındadır.

ŞEKİLLER

Şekil 1: Federal Almanya Sosyal Devlet Yapısı

Hata! Başvuru kaynağı bulunamadı.

KAYNAKÇA

- Auspurg, K., Hinz, T., & Schneck, A., 2014, *Ausmaß und Risikofaktoren des Publication Bias in der deutschen Soziologie*, Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie. Cilt 66(4), Köln.
- Baş, T., & Akturan, U., 2013, *Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayınları, Ankara.
- Bilgin, N., 2005, *Çokkültürlülük ve Ulusal Kimlik*, TR Günlük Dergisi, Sayı:80, Cedit Neşriyat, Ankara.
- Bpb, 2017, *Bundeszentale für politische Bildung*, Das Grundgesetz für die BRD vom 23. Mai 1949, (<http://www.bpb.de/nachschlagen/gesetze/grundgesetz/>), Erş.Trh.:13.01.2019
- Bundesministerium, 2015, *Praxisseiten Pflege Wir stärken die Pflege Gemeinsam*, Bundesministerium für Gesundheit Abt. Pflegesicherung, Publikationsversand der Bundesregierung, Berlin.
- Bundesministerium, 2018, *Pflege-Neuausrichtungsgesetz*. (<https://www.bundesgesundheitsministerium.de/service/begriffe-von-a-z/p/pflege-neuausrichtungsgesetz.html>). ET:17.12.2018
- Bundestag, 2017, *Federal Almanya Parlementosu 1949 Anayasası*. (https://www.bundestag.de/parlament/aufgaben/rechtsgrundlagen/grundgesetz/gg_01/245122), Erş.Trh.:03.01.2019
- Çelik, Y., 2017, *İsman'da Sosyal Hizmetler*, Hz. Peygamber Dönemi, Çizgi Kitap Evi, İstanbul.
- Davies, E., & Higginson, I., 2008, *Die Fakten Palliative Care*, Verein zur Betreuung von Schwerstkranken und Tumorpatienten e.V., Pallia Med Verlag, Bonn.
- DIK, 2006, *Deutsche Islam Konferenz*, Müslime in Deutschland, Perspektiven für eine gemeinsame Zukunft, (<http://www.deutsche-islam-konferenz.de/DIK/DE/Service/Bottom/RedenInter-views/Reden/20060928-regerkl-dik-perspektiven.html>), Erş.Trh.:21.01.2019
- DIK, 2019, *Deutsche İslam Konferanz*, Almanya'daki Müslümanların, (<http://www.deutsche-islam-konferenz.de/DIK/TR/Magazin/Lebenswelten/ZahlenDatenFakten/ZahlMLD/zahl-mld-node.html>) Erş.Trh.:21.01.2019
- DSGVO, 2019, *Intersoft consulting*, Art.1 DSGVO Gegenstand und Ziele, (<https://dsgvo-gesetz.de/art-1-dsgvo/>) Erş.Trh.:04.01.2019
- Doğan, R., 2008, *Avrupa Birliği Sürecinde Dinî Kurumlar ve Din Eğitimi: Almanya Modeli* (Bde. AÜYİFD XLIX sayı II, s.1-43, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara

- Fahlbusch, J., 2007, *Sozialleistungsträger*, Deutscher Verein für öffentliche und private Fürsorge e.V., Cilt 6, Baden-Baden.
- Fischer, T., & Schwitzky, C., 2017, *Sozialhilferecht / 6 b.*, VAK-Verwaltungsakademie, Berlin.
- Gerhardinger, G., 2018, *Organisationen, Träger und Institutionen der Sozialen Arbeit*. (http://www.gerhardinger-online.de/Otis_handout_2012.pdf), Erş.Trh.:11.02.2019
- Grundgesetz. (2015). Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. Berlin: Deutsche Bundestag.
- Herder-Bieritz, R, 2007, *Leistungserbringer in der Sozialen Arbeit*, Verein für öffentliche und private Fürsorge e.V., Cilt 6, Baden-Baden.
- Kanger, F., 2016, Manevi Rehberlikte Proaktif bir Yaklaşım Olarak Hz. Muhammed'in (sav) Örneklığı.
- Karasar, N., 2016, *Bilimsel İrade Algı Çerçevesi ile-Bilimsel Araştırma Yöntemi, Kavramlar İkeler Teknikler*, Nobel Yayıncılık, 31.Baskı, Ankara.
- Kievel, W., 2018, Grundriss Soziale Arbeit. [https://books.google.de/books?id=lqkdBgAAQBAJ&pg=PA694&lpg=PA694&dq=Bundesverwaltungsgericht+24.06.1954&source=bl&ots=eXZII_rbnY&sig=dFVBb6JtXIOZ6gGnNpIc2m-laE&hl=de&sa=X&ved=0ahUKEwjZnMzEhaPZAhVJcRQKHW3IDEoQ6AEIRTAG#v=onepage&q=Bundesverwaltungsgericht%](https://books.google.de/books?id=lqkdBgAAQBAJ&pg=PA694&lpg=PA694&dq=Bundesverwaltungsgericht+24.06.1954&source=bl&ots=eXZII_rbnY&sig=dFVBb6JtXIOZ6gGnNpIc2m-laE&hl=de&sa=X&ved=0ahUKEwjZnMzEhaPZAhVJcRQKHW3IDEoQ6AEIRTAG#v=onepage&q=Bundesverwaltungsgericht%20) (Erş.Trh.:29.12.2018)
- Kongar, E., 2007, *Sosyal Çalışmaya Giriş*, Sabev, Ankara.
- Krysik, J., & Finn, J., 2015, *Etkili Uygulama İçin Sosyal Hizmet Araştırması*, Çeviri: E.Erbay, Nika Yayınevi, Ankara.
- Kühnhardt, L., Mayer, T., & Fürstenberg, F., 2017, *Bonner Enzyklopädie der Globalität, Soziale Sicherheit* (Cilt 1 / Cilt 2), Springer VS, Bonn.
- Kümbetoğlu, B. (2017). Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Leopoldina, 2015, *Palliativversorgung in Deutschland, "Perspektiven für Praxis und Forschung"*, Union der deutschen Akademien der Wissenschaften e. V., Köthen GmbH&Co.KG, Mainz.
- MEB., 2013, *Hasta Ve Yaşlı Hizmetleri Alanı*, TC. Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara.
- Paloutzian, R., & Park, L., 2013, *Din ve Maneviyat Psikolojisi*. Çeviri:İ.Çaplıoğlu, & A.Ayten, Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Paritätische, 2018, *Der Paritätische Wohlfahrtsverband*, (<http://www.der-paritaetische.de>), (Erş.Trh.:03.01.2019)
- Prantl, H., 2010, *Sueddeutsche Zeitung*, Der Islam ist Teil Deutschlands, (<http://www.sueddeutsche.de/politik/interview-der-islam-ist-teil-deutschlands-1.298355>), (Erş.Trh.:04.01.2019)
- Rezapour, H., 2008, *Psychotherapie muslimischer Patienten in Deutschland*, Universität Koblenz-Landau Fachgebiet Psychologie, Koblenz-Landau.
- Schenk, L., 2014, *Pflegesituation von türkeistämmigen älteren Migranten und Migrantinnen in Berlin*, Zentrum für Qualität in der Pflege, Berlin.

- Seyyar, A., & Genç, Y., 2010, *Sosyal Hizmet Terimleri, Ansiklopedik Sosyal Pedagojik Çalışma Sözlüğü*, Sakarya Yayıncılık, İstanbul.
- Sitte, T. (2016). Bakım Tavsiyeleri / Palyatif bakım. Fulda: Deutsche Palliativ Stiftung.
- Slattery, M. (2015). Sosyolojide Temel Fikirler (7.Baskı Ausg.). (Ü. Tatlıcan, & G. Demiriz, Hrsg.) İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Soliman, T., & Schiele, K., 2018, Sterbehilfe: Vom Gericht erlaubt, vom Minister verhindert: <https://daserste.ndr.de/panorama/archiv/2018/Sterbehilfe-Vom-Gericht-erlaubt-vom-Minister-verhindert,sterbehilfe272.html/> (Erş.Trh.:10.01.2019)
- Statista, 2016, Das Statistik-Portal, Statistiken zu Religionen in Deutschland: <https://de.statista.com/themen/125/religion/> (Erş.Trh.:15.01.2019)
- Şenocak, H., 2009, Sosyal Güvenlik Sistemini Oluşturan Bileşenlerin Tarihsel Süreç Işığında Değerlendirilmesi, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi* (56), s.409-468, İstanbul
- Thompson, N., 2016, *Kuram ve Uygulamada Sosyal Hizmeti Anlamak*, Dipnot Yayınları, Ankara.
- Volkert, M., & Risch, R., 2017, *Altenpflege für Muslime, Im Auftrag der Deutschen Islam Konferenz*, Bundesamt für Migration und Flüchtlinge, Nürnberg.
- VKHS., 2019, menschenbild-und-seelsorge, <http://www.vkhs.de/index.php/menschenbild-und-seelsorge/3-klinikseelsorge-heute-abgerufen> , (Erş.Trh.:30.01.2019)
- Weiss, T., 2010, *Sozialarbeit in Studium und Praxis, Recht in der Pflege, (Lernen, Verstehen, Anwenden)*, C.H. Beck oHG, München.
- WELD, 2018, *Der Islam gehört nicht zu Deutschland*. (<https://www.welt.de/politik/deutschland/article174603526/Horst-Seehofer-Der-Islam-gehört-nicht-zu-Deutschland.html>) (Erş.Trh.:02.01.2019)
- Wienand, M., 2006, *Sozialsystem und soziale Arbeit in der Bundesrepublik Deutschland*, Dt. Verein für Öffentliche und Private Fürsorge, Berlin.
- Yıldırım, A., & Şimsek, H., 2013, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 6. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara.
- Zastrow, C., 2016, *Sosyal Hizmet Giriş*, Nika Yayınevi, Ankara.
- ZMD, 2013, *Palliative Care aus islamischer Sicht*, (<http://www.islam.de>), (Erş.Trh.:03.02.2019)

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Kalite Uygulamaları Dikkate Alınarak Gerçekleştirilen Üretim Planlama Programının Çok Amaçlı Programlama Yöntemleri ile Belirlenmesi

Production Planning Program In The Face Of Quality Applications Determined By Multi Objective Programming

Makale Gönderim Tarihi: 12.12.2019

Makale Kabul Tarihi: 14.03.2019

Berna NAYİR⁷

Selçuk ALP⁸

ORCID: 0000-0002-6545-4287

Özet: İşletmeler tek bir amaç yerine birden çok amacı aynı anda en iyilemek zorunda kalmaktadır. Çok Amaçlı programlama algoritmaları karar vericiden hedeflerini belirlemesini ve bütün hedeflerini önem derecesine göre sıralamasını istemektedir. Algoritma öncelik faktörlerini kullanarak önem derecesine göre sıralanmış olan hedeflere en önemliden başlamak üzere ulaşılmaya çalışılmakta ve önemli hedefe mümkün olan en iyi düzeyde ulaşıldıktan sonra bir sonraki hedefi karşılamaya çalışılmaktadır. Hedef programlama ile hedeflere verilen kısıtlar altında ulaşılmaya çalışılmakta ve hedeflerden olası en az sapma başarılmaya çalışılmaktadır. Ancak hedeflerin belirsiz olduğu durumlarda hedef programlamanın yerine esneklik sağlayan bulanık hedef programlama kullanılmaktadır. Bu çalışmada kalite koşulları dikkate alınarak yapılan üretim planlama problemi, çok amaçlı karar verme, hedef programlama ve bulanık hedef programlama yöntemleri ile çözülerek sonuçları karşılaştırılmıştır. Bulanık hedef programlama yönteminde en uygun üyelik fonksiyonunun belirlenebilmesi amacı ile üçgen üyelik fonksiyonlarıyla Yang, Ignizio ve Kim Yaklaşımı kullanılmıştır.

Anahtar kelimeler: Çok Amaçlı Programlama, Üretim Planlama, Kalite Kontrol.

Abstract: Firms have to optimize many objectives at the same time, instead of just one objective. Multi Objective programming algorithms requires decision makers to set goals and put them in order, in accordance with importance level. Then, it tries to reach these goals by starting with the most important one. After that, the algorithm tries to realize the next goal. By goal programming, objectives are tried to be achieved under given constraints. In other words, the minimum possible deviation from the objectives is tried to be succeeded. However, in cases where the goals are uncertain fuzzy goal programming is used instead of goal programming which is providing flexibility. In this study planning program in the face of quality applications was solved by using multi-objective techniques, goal programming and fuzzy goal programming methods and the results of them were compared. For fuzzy goal programming method determining the most appropriate membership function, approachment of Yang, Ignizio and Kim method for fuzzy programming with triangular membership functions were used.

Key words: Multi Objective Programming, Production Planning, Quality Control.

⁷ Lisans Öğrencisi, Yıldız Teknik Üniversitesi Makine Fakültesi Endüstri Mühendisliği Bölümü, bernanayir.bn@gmail.com

⁸ Doç.Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi Makine Fakültesi Endüstri Mühendisliği Bölümü, alp@yildiz.edu.tr

Giriş

Üretim faaliyetleri birçok değişkenin etkilediği faaliyetlerdir. Bu faaliyetlerin işletme amaçlarına uygun bir şekilde yerine getirilebilmesi için etkin bir planlamanın yapılması gereklidir (Kobu, 2014). Üretim planı, belirli zaman aralıklarındaki üretim çeşit ve miktarının, plana uygun yürümesini kontrol edecek araç ve yöntemleri, tüm fabrikayı kapsayan iş yükü dağıtım düzenini belirleyen; işçisinden en üst yöneticisine kadar fabrikanın tüm çalışanlarına yol gösteren önemli bir araçtır (Kobu, 2014). Üretim planlama, işletmenin faaliyetlerini kararlı bir şekilde sürdürerek çalışanlarına ve içinde bulunduğu topluma karşı sorumluluklarını yerine getirmek, tüketici talebini karşılamak, atıl kapasite oluşmasını önlemek ve toplam maliyeti minimize etmek gibi işletme amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik bir araç olarak da tanımlanabilir (Üreten, 1998).

Üretim planlama temelinde, kapasite ile talebin dengelenmesi yatmaktadır. Planlama etkinliğinin olduğu bir ortamda kontrol faaliyeti de bulunmalıdır. Bu sebeple, üretim işletmelerinde planlama faaliyetleri, üretim planlama ve kontrol olarak ele alınmaktadır. Kontrolün en önemli işlevi, üretim planlarından sapmaların belirlenmesi ve gerekli düzeltmelerin yapılabilmesi için geri iletiminin sağlanmasıdır (Acar, 1985). Kalite kontrol ise bir ürünün ya da hizmetin kullanıma uygunluğunu sağlamak için yapılan faaliyetlerin planlamasıdır (Juran ve Godfrey, 1998). Kalite kontrol, tüketicilerin gereksinimlerini karşılayan kaliteli mal ya da hizmetleri ekonomik olarak üreten bir üretim yöntemleri sistemidir (Ishikawa, 1997). Kalite konusunda meydana gelen gelişmeler ışığında plan, ilke ve hedefleri belirlemede ve yönlendirme kontrol faaliyetini aşmış ve bir yönetim niteliğine kavuşmuştur. Bu çerçevede kalite yönetimi, müşteri gereksinimlerini en ekonomik şekilde karşılamak için üretimin belirli kalite standartlarına göre yapılarak ürün kalitesinin devamlılığını sağlama işlemidir (Tekin, 1996).

Çok Amaçlı Doğrusal Programlama (ÇADP) problemleri, iki ya da daha fazla amaç fonksiyonu bulunan optimizasyon problemleridir. ÇADP problemleri maksimizasyon ve minimizasyon problemlerini aynı anda içerebilirler (Umurosman ve Türkmen, 2014). Hedef Programlama (HP), birden çok amacın bulunduğu Doğrusal Programlama (DP) problemlerinin çözümünde yöntemlerden biridir. Problemin HP'ye dönüştürülebilmesinde, her bir amaç için erişilmek istenen bir hedef değerinin belirlenmesi gerekir. Burada amaç, bir eylemin karar verici tarafından hangi doğrultuda gerçekleştirilmek istendiğini, hedef ise bu eylemin niceliğini ifade etmektedir. HP, hedef değerler ve gerçekleşmiş sonuçlar arasındaki sapmaları minimize ederek, çatışan amaçları yönetmek amacıyla kullanılır (Lueng vd., 2001). HP işletmelerin birbirleriyle çelişen birden çok hedefleri olduğunda karar vermelerini kolaylaştıran bir tekniktir (Atlas ve Keçek, 2000). HP yönteminde karar vericiden her bir amaç için erişilmesini arzu ettiği bir hedef değer belirlemesi istenir. Bu yönetime göre tercih edilen çözüm, bu hedef değerlerden sapmaları en küçükleyen çözüm olmaktadır (Timor, 2010). HP yönteminde söz konusu hedeflerin ya da modelde kullanılan değişkenlerin değerleri kesin olarak belirlenemediği durumlarda Bulanık Hedef Programlama (BHP) yöntemi kullanılmaktadır.

Literatürde çok amaçlı programlama yöntemlerinin farklı alanlarda kullanıldığı birçok çalışma bulunmaktadır. Sarıkaya vd. (2014) çalışmalarında

piyasa taleplerinin belirsiz olduğu bütünleşik bir tedarik zinciri ağındaki birden fazla ölçülemeyen amacı gerçekleştirmek için bulanık çok amaçlı bir programlama modeli önermişlerdir. Organ vd. (2013) bütünleşik üretim planlaması kapsamında firmanın kar ve maliyet hedefleri belirleyerek, üretim planlamasını BHP kullanarak gerçekleştirmiştir. Sofyaloğlu ve Öztürk (2013) çalışmalarında HP yaklaşımının tedarik zinciri ağ tasarımı kapsamında, bütçe ayrıştırması ve dağıtım planlaması faaliyetlerinde kullanılabilirliğini ortaya koymuşlardır. Bağ vd. (2012) hemşireler için nöbet çizelgeleme problemine 0-1 tamsayılı HP yöntemini kullanarak bir çözüm önermişlerdir. Orhan vd. (2012) bütünleşik uçak rotalama ve bakım planı çizelgelemesinde HP yöntemini kullanmışlardır. Erpolat (2010) çalışmasında üretim planlama problemini HP ve BHP yöntemleri ile çözerek sonuçlarını karşılaştırılmıştır. Ayan (2010) toplam üretim planlaması problemi için BHP modeli geliştirmiştir. Ediz ve Yağdıran (2009) çalışmalarında 19–30 yaş aralığında ve orta aktivite gerektiren iş faaliyetinde çalışanlar için 15 günlük menü listesini, tamsayılı HP yöntemi kullanılarak oluşturmuşlardır. Mezghani vd. (2009) toplam üretim planlaması için bir HP yaklaşımı sunmuştur. Selim vd. (2008) çalışmalarında üretim-dağıtım planlaması problemlerinde BHP'nin hem merkezi hem de merkezi olmayan tedarik zincirlerinde etkin bir şekilde kullanılabileceğini göstermişlerdir. Torabi ve Hassini (2008) çalışmalarında çok sayıda tedarikçi, bir fabrika ve çok sayıda dağıtıcı içeren bir tedarik zincirinde dağıtım planlaması problemini çok hedefli karma tamsayılı DP problemi yöntemi ile ele almıştır. Kağncıoğlu (2006) üretim planlaması problemi için HP ve BHP yöntemlerini karşılaştırmıştır. Bulunan sonuçlar karşılaştırılarak her iki yöntem arasındaki ilişki, incelenmiş ve yorumlanmıştır. Turanlı ve Köse (2005) HP yöntemi ile sigorta şirketlerinin performanslarını karlılık, likidite ve kapasite hedeflerini temel alarak incelemişlerdir. Ertuğrul (2005) bir tekstil firmasında işlem süresi hedefleri altında imalat planlaması için DP ve BHP yöntemlerini kullanmış ve sonuçları karşılaştırmıştır.

1. Matematiksel Modeller

1.1. Hedef Programlama

....

1.2. Hedef Programlama

Teorik temelleri daha öncelere dayanmasına rağmen HP'nin ilk önemli uygulamaları 1970'li yıllarda gerçekleştirilmiştir (Render, Stair ve Hanna, 2012). İjiri (1965) HP yönteminin işlem adımlarını ve prensiplerini açıklayan bir çalışma yayınlamıştır. İjiri (1965) bu çalışmasıyla HP tekniğini daha kullanışlı bir hale getirmiştir. Çalışmada, problem birbiri ile ilgili alt amaçlara ayrılmıştır. Lee (1972) çalışmasında HP yönteminin matematiksel formu ve örnek uygulamaları konusunda ayrıntılı bilgilere vermiştir. Ayrıca, amaçları karşılaştırmanın mümkün olmadığı durumlarda karar vericinin bu amaçları önceliklendirebileceğini belirtmiştir. Bunun yanında değişen amaç önceliği sıralamaları ve yeni duyarlılık analizleri için yeni yöntemler önermiştir. Kornbluth (1973) ise ağırlıklandırılmış, önceliklendirilmiş, ağırlıklandırılmış kesirli ve önceliklendirilmiş kesirli amaçlar diye sınıflandırdığı dört tip amaç yapısından bahsetmiştir. Kornbluth ayrıca, karar

vericinin, çözüme kişisel tercihlerine göre etki edebilmesinin HP yönteminin diğer yöntemlere göre en önemli üstünlüğü olduğunu belirtmiştir. Mendoza (1987) ise HP modellerinin genel bir incelemesi ve açıklamalı örnekleri ile geleneksel ve yeni HP yöntemlerini incelenmiştir. Çalışmada HP yönteminin birden fazla sayıda amaç içeren karar problemlerinin çözümüne yönelik en geniş şekilde kabul gören araçlardan birisi olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bu yöntemle ilgili eleştiriler de tartışılmış ve bunları düzeltmeye yönelik bazı yaklaşımlar belirtilmiştir.

HP modeli, Çok Amaçlı Programlama (ÇAP) modellerinin bir türüdür. ÇAP modellerinde, birbiriyle çatışan amaçları kısıtlayıcı kümesine göre eşanlı olarak doyuran bir çözüm vektörünün belirlenmesi amaçlanır. HP modelinde ise, karar verici için tatmin edici bir çözüm belirlenmeye çalışılır. Bu nedenle, HP modelinin en optimum sonucu bulma düşüncesinden daha çok bir doyum düşüncesine dayanmaktadır (Özkan, 2003).

HP modeli ile en uygun çözümün bulunabilmesi için bazı temel varsayımların sağlanması gereklidir. Bu varsayımlar:

Doğrusallık varsayımı: Bu varsayım girdiler ile çıktılar arasında aynı yönlü bir ilişkinin olduğunu gösterir. Girdiler artarken ya da azalırken çıktılar da aynı oranda artar ya da azalır.

Toplanabilirlik varsayımı: Çeşitli faaliyetler tarafından kullanılan kaynakların toplam kullanımı ve elde edilen toplam katkı, her bir faaliyet tarafından ayrı ayrı kullanılan kaynakların toplamı ve bunların ayrı ayrı yarattıkları katkıların toplamına eşittir.

Sınırlılık varsayımı: Amaç, sınırlı kaynakların en uygun dağılımını sağlamaktır. Problemin çözümünde kullanılacak olan kaynaklar sonludur. Bu nedenle probleme giren kaynaklar kısıtlanır.

Negatif olmama varsayımı: Modeldeki tüm değişkenlerin (karar ve sapma değişkenleri) değerleri sıfır ya da sıfırdan büyük olmalıdır.

Amaçlara öncelik verilmesi varsayımı: Her bir amaca ya da amaç grubuna bir öncelik verilir (Alp, 2008; Ignizio, 1976).

HP’de her bir amaç, bir hedef olarak kabul edilir. n_i (negatif sapma), hedefin altında kalınması, p_i (pozitif sapma) hedefin aşılması durumunu gösterir. Amaçlara ait hedef düzeyleri dikkate alınarak belirlenen hedef değerlerinden toplam sapma, minimize edilmeye çalışılır. HP’de hedeflerin gerçekleştirilmesinde öncelikler dikkate alınır. İlk olarak birinci öncelik düzeyindeki hedefler daha sonra ikinci öncelik düzeyindeki hedefler gerçekleştirilir. Bütün hedefler tamamlanana kadar devam edilir. HP modelinde amaç fonksiyonu, karar vericinin istekleri, sınırlı kaynaklar ve kontrol değişkenleri üzerine konulan kısıtlama koşulları göz önünde bulundurularak oluşturulur (Schniederjans, 1984).

HP modeli, kısıtlayıcı kümesi ve amaç fonksiyonu şeklinde iki bölümde incelenebilir. DP modelinde yer alan kısıtlayıcılar ve amaç fonksiyonları HP modelinin kısıtlayıcı kümesini oluşturur. HP modelinde, amaç fonksiyonları için ulaşılmak istenen erişim değerlerini karar vericinin belirlemesi gerekir. Belirlenen erişim değerli amaç fonksiyonları bir eşitlik halinde kısıtlayıcı kümesine eklenir.

Belirlenen erişim değerli amaç fonksiyonları bir eşitlik halinde kısıtlayıcı kümesine eklenebilmesi için; her bir hedef fonksiyonu için sapma değişkenlerinin tanımlanması gerekir. Hedef fonksiyonlarının erişim düzeylerinden ne kadar uzaklaşıldığının ölçülmesine yarayan sapma değişkenleri, negatif ve pozitif sapma olarak ikiye ayrılır. Negatif sapma değişkeninin değerinin sıfırdan büyük olması, o hedefin belirlenen erişim düzeyinin altında bir değere ulaştığını, pozitif sapma değişkeninin sıfırdan büyük olması durumu ise; o hedef için belirlenen erişim düzeyinin aşıldığını gösterir. Pozitif ve negatif sapma değişkenlerin 0'a eşit olması o hedef için erişim düzeyine kesin olarak ulaşıldığını gösterir. Sapma değişkenlerinden aynı anda sadece birisi pozitif değer alabilir (Erdin, 2007):

Genel bir HP problemi,

$$\left. \begin{array}{l} \text{Min } \bar{a} = [P_1 h_1(n, p), P_2 h_2(n, p), \dots, P_k h_k(n, p)] \\ f_i(\bar{x}) + n_i + p_i = b_i \quad i = 1, 2, \dots, m \\ n_i, p_i \geq 0 \quad \forall i \\ \bar{x} \geq \bar{0} \end{array} \right\} \quad (1)$$

şeklinde formüle edilir. Burada,

$\bar{x} = (x_1, x_2, \dots, x)$: karar değişkeni vektörü

f_i : i . amaç fonksiyonu

\bar{a} : Birleşik erişim fonksiyonu

b_i : i . amaç fonksiyonu için karar verici tarafından belirlenmiş hedef

n_i : i . hedefin negatif sapma değeri

p_i : i . hedefin pozitif sapma değeri

$h_k(n, p)$: sapma değişkenlerinin doğrusal bir fonksiyonu

P_k : fonksiyonun öncelik sırası şeklinde tanımlanmıştır (Ignizio, 1976).

1.3. Bulanık Hedef Programlama

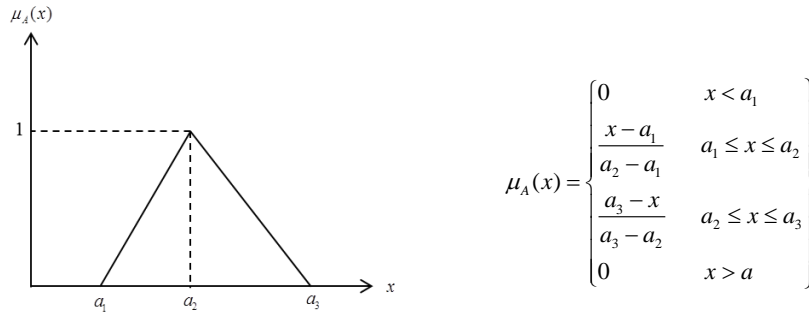
Bulanık amaç ve kısıtlara dayalı karar verme kavramı ilk kez Bellman ve Zadeh (1970)'in çalışması ile literatüre girmiştir. Daha sonra birçok araştırmacı gerçek yaşamdaki karar verme problemleri için bulanık mantık yaklaşımını kullanmışlardır. Bulanık kümelerin çok amaçlı problemlerdeki ilk olarak kullanımı ise Zeleny'nin (1973) yaptığı çalışmada gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada Zeleny bulanık küme teoremini, etkin noktaların sayısını azaltmakta kullanmıştır. Neigota ve Ralesco (1977) tarafından yapılan çalışmada bulanık kısıtlara sahip bir problemin en uygun şekilde düzenlenmesi ve uygun yöntemlerle normal bir optimizasyon problemine dönüştürülebileceği üzerinde durulmuştur. Zimmermann (1978), birden fazla amaç fonksiyonuna sahip olan problemi çözmek için Bulanık DP modelini geliştirmiştir. Bulanık küme teorisi, HP modelinde ilk olarak Narasimhan (1980) tarafından kullanılmıştır. Narasimhan, bulanık hedefleri bulanık eşitlikler olarak kabul ederek, onları üçgensel üyelik fonksiyonları ile ifade etmiştir. Hannan (1981) tarafından bulanık hedeflerin simetrik üçgensel üyelik fonksiyonlarla nitelenmesi durumunda, Narasimhan yaklaşımı ile aynı sonuçları

veren bir çözüm yöntemi geliştirilmiştir. Hannan çalışmasında, BHP modeli tek bir problem olarak formüle edilmiştir.

Bulanık küme teoremi gereği her bulanık küme bir alt ve üst sınıra sahip olduğundan, burada da hedef değerine bir alt ve üst sınır verilir ve bir aralık şeklinde ifade edilir (Lai ve Hwang,1996).

1.3.1. Üçgensel Üyelik Fonksiyonu

Üçgensel üyelik fonksiyonu a_1 , a_2 ve a_3 olarak üç parametre ile tanımlanır ve $\mu_A(x)$ üçgensel üyelik fonksiyonu aşağıdaki şekilde gösterilir. Küme, $A = (a_1, a_2, a_3)$ olmalıdır. Üçgensel üyelik fonksiyonlarında en az bir öğenin üyelik derecesi 1 olmalıdır. Böylece bulanık kümenin normallik özelliği gösterdiği kabul edilir. Şekil 3.1’de görülen a_2 normal değerli üyelik olarak tanımlanabilir (Li vd., 2004).

Şekil 2.1. Üçgensel Üyelik onksiyonunun Gösterimi

Üçgensel üyelik fonksiyonlarında, üyelik derecesi bir öğede 1’e eşit oluncaya kadar artar, 1’e ulaşıldıktan sonra diğer öğeler için azalır. Bu özellik bulanık kümenin konveks olduğunu göstermektedir. Bir kümedeki herhangi iki noktayı birleştiren çizgideki her nokta bu kümenin elemanı ise küme konveks bir kümedir.

Konvekslik matematiksel olarak $\mu_A(\lambda x_1 + (1-\lambda)x_2) \geq \min(\mu_A(x_1), \mu_B(x_2))$ $\lambda \in [0,1]$ ve $x_1, x_2 \in X$ şeklinde ifade edilir. Konveks olmayan bulanık kümelere üyelik fonksiyonu olarak kullanılamazlar (Sakawa, 1993).

1.3.2. Yang, Ignizio ve Kim Yaklaşımı

Hannan (1981), bulanık programlamaya parçalı doğrusal üyelik fonksiyonlarını çözümleyebilen bir model geliştirmiştir. Bu modellemenin en önemli katkısı, karar vericilerin kişisel amaç ve beklentilerini model yapısına yansıtabilmesidir. Nakamura’ya (1984) kadar, bu interpolasyon içinde üyelik fonksiyonları sadece konkav (içbükey) olarak değerlendirilmekteydi. Önce Nakamura (1984), daha sonra Inuiguchi ve Ichihashi (1990) ve Yang vd. (1991), yarı-konkav üyelik fonksiyonları ile bulanık programlama için kendi çözüm

yöntemlerini geliştirmişlerdir. Yang, Ignizio ve Kim (1991), bir eşitliğin eşitsizlikler halinde ifadesinin mümkün olabilmesinden yola çıkarak, bulanık bir eşitliğin de iki eşitsizlik olarak ifade edilebileceği fikrini öne sürmüşlerdir. Bu durumda $(Ax)_i \cong b_i$ olarak belirlenmiş olan bulanık hedefler ve kısıtlar eşitsizlikler (\leq ve \geq olacak şekilde iki eşitsizlik) olarak gösterilebilir. Herhangi bir eşitlik iki eşitsizlik olarak ifade edilebildiği için, $(Ax)_i \cong b_i$ ifadesi bulanık eşitsizlikler olarak ele alınabilir. Bu durumda,

$$(Ax)_i \cong b_i, i = 1, 2, \dots, m_1 \quad (2)$$

$$x_j \geq 0 \quad j = 1, 2, \dots, n \quad (3)$$

eşitsizliği olarak verilen BHP problemi,

$$\left\{ \begin{array}{l} (Ax)_i \cong b_i \\ x_j \geq 0 \end{array} \right\} \equiv \left\{ \begin{array}{l} (Ax)_i \leq b_i \\ (Ax)_i \geq b_i \\ x_j \geq 0 \end{array} \right\} \quad i = 1, 2, \dots, m_1; \quad j = 1, 2, \dots, n \quad (4)$$

şeklinde düzenlenebilir. Burada bulanık eşitsizlikleri üçgensel bir üyelik fonksiyonuna dayanarak aşağıda verilen üyelik fonksiyonları ile nitelendirilebilir.

$$(Ax)_i \leq b_i \quad (i = 1, 2, \dots, m_1) \Rightarrow \mu(x) = \begin{cases} 0 & ; \text{eğer } (Ax)_i \geq b_i + d_i \text{ ise} \\ 1 - \frac{(Ax)_i - b_i}{d_i} & ; \text{eğer } b_i \leq (Ax)_i \leq b_i + d_i \text{ ise} \\ 1 & ; \text{eğer } (Ax)_i = b_i \text{ ise} \end{cases} \quad (5)$$

$$(Ax)_i \geq b_i \quad (i = 1, 2, \dots, m_1) \Rightarrow \mu(x) = \begin{cases} 0 & ; \text{eğer } (Ax)_i \geq b_i - d_i \text{ ise} \\ 1 - \frac{b_i - (Ax)_i}{d_i} & ; \text{eğer } b_i - d_i \leq (Ax)_i \leq b_i \text{ ise} \\ 1 & ; \text{eğer } (Ax)_i = b_i \text{ ise} \end{cases} \quad (6)$$

Bulanık eşitliklerin üçgensel üyelik fonksiyonları ile nitelenmesi halinde, bir BHP bulanık bir DP problemi olarak çözülebilir. Bulanık karar kümesinin en yüksek üyelik dereceli elemanı, aşağıda verilen model çözülerek belirlenebilir.

$$\left. \begin{array}{l} \text{Max } \lambda \\ \text{Kısıtlayıcılar} \\ 1 - \frac{b_i - (Ax)_i}{d_i} \geq \lambda \\ 1 - \frac{(Ax)_i - b_i}{d_i} \geq \lambda \\ \lambda \in [0, 1] \\ x_j \geq 0 \end{array} \right\} \quad i = 1, 2, \dots, m_1 \quad j = 1, 2, \dots, n \quad (7)$$

2. Uygulama

2.1. Uygulamanın Amacı

Türkiye'nin otomotiv sektöründe önde gelen bir firmasından alınan bilgilerle otomotiv üretiminin planlanması ve kalite kontrol faaliyetlerinin belirlenerek üretilen araçlardaki hatalı üretimin minimize edileceği, kazancın

arttırılacağı ve hatalı üretilen araçların minimum sayıda kalmasının sağlanacağı modeller kurulmuştur. Bu uygulama sayesinde günlük olarak araç modelinden kaç adet üretilmesi gerektiği, her bir modelde kaç aracın kontrol edilmesi gerektiği ve modellerde ne kadar aracın hatalı olacağı saptanmıştır. Üretilen araç sayısının kısıtlarının değiştirilebiliyor olması modelin günlük olarak çıktı verebilmesini mümkün kılmıştır. Öğrenilmiş bilgilerle araç sayısına göre kaç adet hatalı aracın çıkacağını bilmek, ürün ve işçilik maliyetlerini daha üretim başlamadan ve hatalı araçlar bulunmadan önce bilinmesi firma için önemli kaynak oluşturmaktadır.

Bu çalışmada gerçekleştirilmesi istenilen amaçlar;

1. Üretilen ve kontrollerde hatasız bulunan araç sayısını maksimize etmek,
2. Maksimum satış gelirinе ulaşmak,
3. Hatalı çıkan araç sayısını minimum düzeyde tutmak.

2.2. Problem

İşletmede, Üretim 3 vardiya şeklinde yapılmaktadır. Vardiya saatleri 7,5 saat olarak belirlenmiştir. Fazla mesai yapılmamaktadır. İşgücü ve hammadde girdileri sınırlıdır. Stoklama yapılmamaktadır.

Firmada 5 farklı tip (Model 1, Model 2, Model 3, Model 4 ve Model 5) araç üretimi vardır. Araç tiplerinde Model 1, üretimine yeni başlanmış bir model olması ve çalışanların aracı çok iyi bilmemesinden dolayı firma tarafından bu modelin üretiminde hassas davranılmaktadır. Aynı şekilde Model 5, ihraç edilen bir model olmasından dolayı firmanın yurt dışındaki prestijinden dolayı özel bir yere sahiptir. Model 2, yıllardır üretilen bir araç olduğu için firma çalışanları aracı daha iyi tanımaktadır. Model 3 ve Model 4 ise üretimi hala devam eden araçlardandır.

Firmanın günlük araç üretim kapasitesi 1500 araç olup, üretilen toplam araç miktarının bu sayıyı geçmemesi istenmektedir. Günlük kapasiteyi doğru kullanmak ve tüm araç tipleri için istenilen talep miktarını karşılamak için Model 1'in 150'den fazla, Model 2'nin 300'den fazla, Model 3'ün 450'den fazla, Model 4'ün 480'den fazla, Model 5'in ise 200'den fazla üretilmemesi istenilmektedir. Bu üst limitlere karşın her bir model için günlük en az 100 birimlik üretim olması gerekmektedir.

Firma, araçların toplam üretim maliyetini paylaşmamaktadır. Bunun için kar üzerinden değil; satış fiyatını (2018 Mayıs ayı bayi liste fiyatları) maksimize eden bir üretim planı oluşturulmuştur. Yukarıda değinilen özelliklerinden dolayı üretilen Model 1 ve Model 5 için %100 kontrol şartı vardır. Model 2, Model 3 ve Model 4 de ise her model için %10'luk bir kontrol vardır. Modellerin kontrol süreleri birbirlerinden farklılık göstermektedir (Tablo 3.1) gösterilmektedir. Firma hem toplam üretimde hem de modeller içinde hatalı çıkan araç sayısının % 0,3 oranını geçmemesini istemektedir.

Tablo 3.1. Araç Modelleri ve Bilgileri

Model	Satış Fiyatı (TL)	Kontrol Süreleri	İstenen Maksimum Hatalı
-------	-------------------	------------------	-------------------------

		(dakika)	Araç Oranı (%)
Model 1	60000	30	0,3
Model 2	50000	30	0,3
Model 3	80000	30	0,3
Model 4	75000	30	0,3
Model 5	80000	50	0,3

X_i : *i.* araç modelindeki üretim sayısı

Y_i : *i.* araç modelindeki kontrollerde çıkan hata sayısı

Modelin ilk kısıtı olarak günlük üretilen araç sayısının 500'den fazla ve 1500'den az olması istenilmiş ve her model için üretimin 100 birimlik alt limiti ve her model için farklı bir üst limiti oluşturulmuştur.

Kısıt 2, 3, 4, 5, 6 için günlük olarak üretilecek araç modelleri için ayrı ayrı üst limitler belirtilmiştir.

Modelde yer alan $X_1 + 0,1(X_2 + X_3 + X_4) + X_5 \leq 1008$ kısıtında (7. Kısıt) Model1 ve Model 5 araçlarının üretim sonrası %100 kontrolünün yapılması gerektiğini; Model2, Model3 ve Model4 araçlarının ise %10'luk bir bölümünü kontrolünün yapılmasının yeterli olacağı söz konusudur. Bu önceliğin verilmesi sebebi ise 1. modelin yeni üretilen bir model olması; 5. Modelin ise yurt dışına ihraç edilen bir model olduğu için daha hassas davranılması şeklindedir. 1008 değeri ise firmanın bir günde kalite kontrolünü yapabileceği araç sayısını göstermektedir.

$30X_1 + 3(X_2 + X_3 + X_4) + 50X_5 \leq 28350$ kısıtı (8. Kısıt) ise şu şekilde oluşturulmuştur: Model1, Model2, Model3 ve Model4 araç modellerinin kontrol süreleri 30'ar Model5'in kontrol süresi ise bu süre 50 dakika olarak ölçülmüştür. Model1 ve Model5'ten üretilecek araçların tümünün kontrol edilmesi istenildiği için bu süreler olduğu gibi (30 dk. ve 50 dk.), Model2, Model3 ve Model4'ten üretilecek araçların ise %10'unun kontrol edilmesi gerektiği için 3 (30dk./10) değeri katsayılar olarak belirlenmiştir. Toplam süre ise günlük çalışma zamanı ile sınırlandırılmıştır. 3 vardiya sistemi ile çalışan, vardiya süresinin 7,5 saat olduğu ve 21 kişiden oluşan bir ekip için günlük toplam çalışma süresi $(7,5*3*60*21)=28350$ dakika olarak belirlenmiştir.

$1000Y_1 + 1000Y_2 + 1000Y_3 + 1000Y_4 + 1000Y_5 - 3X_1 - 3X_2 - 3X_3 - 3X_4 - 3X_5 \geq 0$ kısıtında, üretimi yapılmış araçlarda ortaya çıkan toplam hataların oranı %0,3 olarak belirlenmiş ve fazlasının olamayacağı varsayımı şeklindedir.

$0,15Y_1 + 0,15Y_2 + 0,2Y_3 + 0,2Y_4 + 0,2Y_5 \leq 1$ kısıtında ise kontroller sonucunda hatalı çıkan araçların firmaya maliyeti ele alınmıştır. Satış fiyatı üzerinden alınan bir oranla bu katsayılar firma çalışanları ile görüşülerek belirlenmiştir.

11. ve 15. Kısıtlar arasında kontrollerde her bir model için kabul edilebilir hatalı araç yüzdesinin %0,3 oranını geçmemesi için modeller için de yeni kısıtlar oluşturulmuştur.

Kısıt 16, 17, 18, 19, 20'de ise her araç modelinden günlük en az 100 adetlik üretimin olması istenmiştir.

21. kısıt ise karar değişkenlerinin negatif olmama koşulu olarak tanımlanmıştır.

1.Kısıt.... $500 \leq X_1 + X_2 + X_3 + X_4 + X_5 \leq 1500$	<i>Toplam üretilen araç sayısı kısıtı</i>
2.Kısıt.... $X_1 \leq 150$	<i>Model1'den üretilen araç sayısı kısıtı</i>
3.Kısıt.... $X_2 \leq 300$	<i>Model2'den üretilen araç sayısı kısıtı</i>
4.Kısıt.... $X_3 \leq 450$	<i>Model3'den üretilen araç sayısı kısıtı</i>
5.Kısıt.... $X_4 \leq 480$	<i>Model4'den üretilen araç sayısı kısıtı</i>
6.Kısıt.... $X_5 \leq 200$	<i>Model5'den üretilen araç sayısı kısıtı</i>
7.Kısıt.... $X_1 + 0,1(X_2 + X_3 + X_4) + X_5 \leq 1008$	<i>Araçların kalite kontrol kısıtı</i>
8.Kısıt.... $30X_1 + 3(X_2 + X_3 + X_4) + 50X_5 \leq 28350$	<i>Kalite kontrol süre kısıtı</i>
9.Kısıt.... $1000Y_1 + 1000Y_2 + 1000Y_3 + 1000Y_4 + 1000Y_5 - 3X_1 - 3X_2 - 3X_3 - 3X_4 - 3X_5 \geq 0$	<i>Kabul edilebilir hatalı araç oranı kısıtı</i>
10.Kısıt.... $0,15Y_1 + 0,15Y_2 + 0,2Y_3 + 0,2Y_4 + 0,2Y_5 \leq 1$	<i>Hatalı araç maliyeti kısıtı</i>
11.Kısıt.... $1000Y_1 - 3X_1 \geq 0$	<i>Model1 için hatalı araç oranı kısıtı</i>
12.Kısıt.... $1000Y_2 - 3X_2 \geq 0$	<i>Model2 için hatalı araç oranı kısıtı</i>
13.Kısıt.... $1000Y_3 - 3X_3 \geq 0$	<i>Model3 için hatalı araç oranı kısıtı</i>
14.Kısıt.... $1000Y_4 - 3X_4 \geq 0$	<i>Model4 için hatalı araç oranı kısıtı</i>
15.Kısıt.... $1000Y_5 - 3X_5 \geq 0$	<i>Model5 için hatalı araç oranı kısıtı</i>
16.Kısıt.... $X_1 \geq 100$	<i>Model1 için en az üretim miktarı kısıtı</i>
17.Kısıt.... $X_2 \geq 100$	<i>Model2 için en az üretim miktarı kısıtı</i>
18.Kısıt.... $X_3 \geq 100$	<i>Model3 için en az üretim miktarı kısıtı</i>
19.Kısıt.... $X_4 \geq 100$	<i>Model4 için en az üretim miktarı kısıtı</i>
20.Kısıt.... $X_5 \geq 100$	<i>Model5 için en az üretim miktarı kısıtı</i>
21.Kısıt.... $X_1, X_2, X_3, X_4, X_5, Y_1, Y_2, Y_3, Y_4, Y_5 \geq 0$	<i>Negatif olmama kısıtı</i>

2.3. Modeller ve Çözümler

2.3.1. Çok Amaçlı Doğrusal Programlama Modeli

ÇADP modeli aşağıda verilmiştir. Bu modelde birinci amaç maksimum hatasız üretim (toplam üretilen araç sayısı – hatalı üretilen araç sayısı) yapılmasını ifade etmektedir. Modeldeki ikinci amaç maksimum getiriyi, üçüncü amaç ise minimum hatalı araç üretim talebini ifade etmektedir

Amaç Fonksiyonları

$$Z_{max} = X_1 + X_2 + X_3 + X_4 + X_5 - Y_1 - Y_2 - Y_3 - Y_4 - Y_5$$

$$Z_{max} = 60X_1 + 50X_2 + 80X_3 + 75X_4 + 80X_5$$

$$Z_{min} = Y_1 + Y_2 + Y_3 + Y_4 + Y_5$$

21 Adet Mutlak kısıt

Kurulan ÇADP Modeli WinQSB paket uygulama programıyla çözülmüştür. Elde sonuçları Tablo 3.2’de sunulmuştur.

Tablo 3.2. Çok Amaçlı Programlama ile Elde Edilen Çözüm

Üretilen Model	Üretim Sayısı	Kontrollerde Hatalı Çıkan Model	Hata Sayısı
X1	150	Y1	0,45
X2	220	Y2	0,66
X3	450	Y3	1,35
X4	480	Y4	1,44
X5	200	Y5	0,60
$G_1 = X_1 + X_2 + X_3 + X_4 + X_5 - Y_1 - Y_2 - Y_3 - Y_4 - Y_5$			1495,5
$G_2 = 60X_1 + 50X_2 + 80X_3 + 75X_4 + 80X_5$			98100
$G_3 = Y_1 + Y_2 + Y_3 + Y_4 + Y_5$			4,50

Çok Amaçlı Programlama modelinde 1. araç tipinden 150, 2. araç tipinden 220, 3. araç tipinden 450, 4. araç tipinden 480, 5. araç tipinden 200 adetlik üretim yapılacak olup maksimum üretim miktarı olan 1500 adetlik üretime ulaşılmıştır. Beklenen toplam hatalı araç üretiminin 4,5 olduğu modelde gelirin 98.100.000 TL olması planlanmıştır.

2.3.2. Hedef Programlama Modeli

HP modeli aşağıda verilmiştir. HP modelinde amaç hedef kısıtlarda yer alan sapma değişkenlerinin değerlerinin en düşük yapılmasıdır. Kurulan HP modelinde birinci hedef kısıtında 1500 hatasız üretim yapılması, ikinci hedef kısıtında 1000000 TL getiriyi, üçüncü hedef kısıtında ise 4 adet hatalı araç üretim talebini ifade edilmiştir.

Amaç Fonksiyonları

$$Z_{\min} = n_1 + p_1 + n_2 + p_2 + n_3 + p_3$$

Hedef Kısıtları

$$X_1 + X_2 + X_3 + X_4 + X_5 - Y_1 - Y_2 - Y_3 - Y_4 - Y_5 + n_1 - p_1 = 1500$$

$$60X_1 + 50X_2 + 80X_3 + 75X_4 + 80X_5 + n_2 - p_2 = 1000000$$

$$Y_1 + Y_2 + Y_3 + Y_4 + Y_5 + n_3 - p_3 = 4$$

21 Adet Mutlak kısıt

Kurulan HP Modeli WinQSB paket uygulama programıyla çözülmüştür. Elde sonuçları Tablo 3.3’de sunulmuştur.

Tablo 3.3. Hedef Programlama ile Elde Edilen Çözüm

Üretilen Model	Üretim Sayısı	Kontrollerde Hatalı Çıkan Model	Hata Sayısı
X1	120	Y1	0,36
X2	280	Y2	0,84
X3	370	Y3	1,11

X4	550	Y4	1,65
X5	100	Y5	0,30
Negatif Sapma	Değer	Pozitif Sapma	Değer
n1	84,88	p1	-
n2	-	p2	-
n3	-	p3	0,26
$G_1 = n_1 + p_1 + n_2 + p_2 + n_3 + p_3$			85,15

HP modelinde 1. araç tipinden 120, 2. araç tipinden 280, 3. araç tipinden 370 ; 4. araç tipinden 550, 5. araç tipinden 100 adetlik üretim planlanmıştır, 1. kısıt için negatif sapma 84,88; 3. kısıt için pozitif yönde 0,26'lık bir sapma olmuştur. Bu modeldeki toplam hedeften sapma değeri 85,14 olarak öngörülmüştür.

Beklenen toplam hatalı araç üretiminin 4,26 olduğu modelde gelirin 100.050.000 TL olması planlanmıştır.

2.3.3. Bulanık Hedef Programlama Modeli

BHP modeli aşağıda verilmiştir. Kurulan BHP modelinde HP modelinde olduğu gibi birinci hedef kısıtında 1500 hatasız üretim yapılması, ikinci hedef kısıtında 1000000 TL getiriyi, üçüncü hedef kısıtında ise 4 adet hatalı araç üretim talebini ifade edilmiştir. Bunun için birinci hedefin tolerans değeri 200, ikinci hedefin tolerans değeri 1000 ve üçüncü hedefin tolerans değeri ise 1 olarak belirlenmiştir.

Amaç Fonksiyonları

$$Z_{\max} = \lambda$$

Hedef Kısıtları

$$X_1 + X_2 + X_3 + X_4 + X_5 - Y_1 - Y_2 - Y_3 - Y_4 - Y_5 - 200\lambda \geq 1300$$

$$X_1 + X_2 + X_3 + X_4 + X_5 - Y_1 - Y_2 - Y_3 - Y_4 - Y_5 + 200\lambda \leq 1700$$

$$60X_1 + 50X_2 + 80X_3 + 75X_4 + 80X_5 - 10000\lambda \leq 90000$$

$$60X_1 + 50X_2 + 80X_3 + 75X_4 + 80X_5 + 10000\lambda \geq 110000$$

$$Y_1 + Y_2 + Y_3 + Y_4 + Y_5 - \lambda \geq 3$$

$$Y_1 + Y_2 + Y_3 + Y_4 + Y_5 + \lambda \leq 5$$

21 Adet Mutlak kısıt

Kurulan BHP Modeli WinQSB paket uygulama programıyla çözülmüştür. Elde sonuçları Tablo 3.4'de sunulmuştur.

Tablo 3.4. Bulanık Hedef Programlama ile Elde Edilen Çözüm

Üretilen Model	Üretim Sayısı	Kontrollerde Hatalı Çıkan Model	Hata Sayısı
X1	120	Y1	0,36

X2	280	Y2	0,84
X3	390	Y3	1,17
X4	550	Y4	1,65
X5	100	Y5	0,30
$G_1 = \lambda$			85,14

BHP modeli için 1. araç tipinden 120, 2. araç tipinden 280, 3. araç tipinden 390, 4. araç tipinden 550, 5. araç tipinden 100 adetlik üretim yapılması planlanarak toplam üretim adedi 1440 olmuştur.

Beklenen toplam hatalı araç üretiminin 4,32 olduğu modelde gelirin 101.650.000 TL olması planlanmıştır.

Sonuç

Günümüzde işletmeler rekabet nedeniyle yoğun bir yarış içindedirler. Şirketler, yarışta yer alabilmek için bazı hedefler belirlerler. Müşteri isteklerinin karşılanabilmesi, işletmeler maliyetinin düşürülmesi ve rakiplerine göre daha kısa zamanda ürünün veya hizmetin teslim edilebilmesi, şirketin tam kapasite çalışması, fazla mesainin mümkün olduğunca yapılmaması, makineler ve ekipmanların en etkin şekilde kullanılması, çalışma koşullarının iyileştirilmesi, iş kazalarının en aza indirgenmesi, üretim hattında bekleme sürelerinin en aza indirgenmesi, cironun yüksek olması, AR&GE çalışmaları yapılarak yeni ürünlerin ürün gamına eklenmesi, kârın maksimum yapılması, şirket politikasına göre stokun ayarlanması belirlenmiş hedefler arasında sayılabilir. Şirketlerin bu hedeflere sürekli olarak ulaşabilmesi, yarışta önde götürebilmelerini ve daha ileriye gidebilmelerini sağlar. Ancak belirlenmiş hedeflerin çoğu birbiriyle çelişen hedeflerdir. Şirket yöneticileri bu hedeflere ulaşabilmek için kararlar almak zorundadırlar. Belirlenen hedeflere aynı anda ulaşmak istenildiğinde, kullanılacak karar verme yöntemlerinden biri hedef programlama yöntemidir. HP, en yüksek öncelikli hedeften başlayarak sırasıyla hedefleri mümkün olduğunca karşılayarak, optimal çözüm yerine tatmin edici çözümü veren bir yöntemdir. HP'nın yetersiz kaldığı durumlar için de tolerans limitleriyle BHP yapılabilmektedir.

Bu çalışma temel olarak teorik ve uygulama olarak iki kısımda incelenebilir. İlk bölümde çok amaçlı programlama ile ilgili temel kavramlardan bahsedilmiş ve genel bir literatür taraması yapılmıştır. İkinci bölümde çalışmada kullanılan modellerin matematiksel yapısı incelenmiştir. Üçüncü bölümde çalışmada kullanılan her üç model (ÇADP, HP ve BHP) ile oluşturulan modellerin çözüm sonuçları verilmiştir.

Sonuçlara bakıldığında ÇADP'da Model 3 ve Model 3 araç tiplerinde daha yüksek değerler; HP ve BHP'de ise araç modeli bazlı üretim sayılarının birbirlerine daha yakın ve 4. araç tipine daha fazla öncelik verildiğini görülmektedir.

Beklenen toplam hatalı araç üretimi ÇADP modelinde 4,50; HP modelinde 4,26 ve BHP modelinde 4,32 olarak hesaplanmıştır. Gelir ise ÇADP modelinde

98.100.000 TL; HP modelinde 100.050.000 TL ve BHP modelinde 101.650.000 TL olarak hesaplanmıştır.

Çözümler incelendiğinde sonuçların optimal düzeyde olduğu ve gerçek üretim planına ve kalite kontrol beklentisine uyduğu belirlenmiştir. Eğer firma her bir model için maliyet bilgisini vermiş olsaydı, karı maksimize eden bir hedef koyularak daha da gerçekçi sonuçlar veren bir model oluşturulabilir ve sonuçlar farklı sayısal veriler olabilirdi. Ancak verilen bilgiler doğrultusunda çözümler yapılmış olup, bu değerler de deneyimlenen sonuçlara uygun bulunmuştur.

Kaynakça

- Acar, N. Üretim Planlaması Yöntem ve Uygulamaları. 2. Baskı, Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, 1985.
- Alp, S. Doğrusal Hedef Programlama Yönteminin Otobüsle Kent İçi Otobüsle Toplu Taşıma Sisteminde Kullanılması. İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 2008; 7(13): 73-91.
- Atlas, M., Keçek G. Hedef Programlama ve Bir Seramik İşletmesinde Uygulama Denemesi. Anadolu Üniversitesi İİBF Dergisi, 2000; 18(1-2): 81-104.
- Ayan, T.Y. Toplam üretim planlaması problemi için bir bulanık hedef programlama yaklaşımı. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2010; 34: 69-90.
- Bağ. N., Özdemir N.M., Eren, T. 0-1 Hedef Programlama ve ANP Yöntemi ile Hemşire Çizelgeleme Problemi Çözümü. Kırıkkale Üniversitesi Uluslararası Mühendislik Araştırma ve Geliştirme Dergisi, 2012; 4(1): 2-6.
- Bellman, R. ve Zadeh L.A. Decision Making in A Fuzzy Environment, Management Science, 1970; 17B (4): 141-164.
- Ediz, A. ve Yağdıran Y. Hedef programlama tekniğiyle menü planlaması. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2009; 11(1): 45-74.
- Erdin, C. Bulanık Hedef Programlama ve İşletme Yönetiminde Bir Uygulama, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2007.
- Erpolat, S. Üretim planlamasında hedef programlama ve bulanık hedef programlama yöntemlerinin karşılaştırılması. Öneri Dergisi, 2010; 9 (34): 233-246.
- Ertuğrul, İ. Bulanık Hedef Programlama ve Bir Tekstil Firmasında Uygulama Örneği. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2005; 6(2): 45-79.
- Evren, R., Ülengin F. Yönetimde Çok Amaçlı Karar Verme. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Matbaası, 1992.
- Hannan, E.L. On Fuzzy Goal Programming, Decision Sciences, 1981; 12(1): 522-531.
- Ignizio, J. P. Goal Programming and Extensions. London: Lexington Books Co, 1976.
- Ijiri, Y. Management Goals and Accounting for Control, North Holland, Amsterdam, 1965.
- Inuiguchi, M., ve Ichihashi, H. Relative Modalities and Their Use in Possibilistic Linear Programming, Fuzzy Sets and Systems, 1990; 35(3): 303-323.
- Ishikawa, K. Toplam Kalite Kontrol: 2. Baskı, İstanbul: Kalder Yayınları, 1997.
- Juran, J. M., Godfrey A.B. Juran's Quality Handbook. Fifth Edition, New York: Mc Graw-Hill, 1998.

Kağnıcıoğlu, C.H. Hedef Programlama ve Bulanık Hedef Programlama Arasındaki İlişki. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2006; 7 (2): 17-38.

Kim, J.S. ve Whang K.S. A Tolerance Approach to The Fuzzy Goal Programming Problems with Unbalance Triangular Membership Function. European Journal of Operational Research, 1998; 107(1): 614-624.

Kobu, B. Üretim Yönetimi. 17. Baskı, İstanbul: Beta Basım Yayın, 2014.

Kornbluth, J. A Survey of Goal Programming. Omega, 1973; 1: 193-205.

Lai, Y.J ve Hwang C.L. Fuzzy Multiple Objective Decision Making Methods and Applications, Berlin: Springer-Verlag, 1996.

Lee, S. M. Goal Programming for Decision Analysis. Philadelphia: Aberbach Publisher, 1972.

Leung, M.T., Daouk, H., Chen A.S. Using Investment Portfolio Return to Combine Forecasts: A Multiobjective Approach, European Journal of Operational Research, 2001; 134: 84-102.

Li, S.Y. Zou, T. ve Yang Y.P. Finding The Fuzzy Satisfying Solutions to Constrained Optimal Control Systems and Application to Robot Path Planning. International Journal of General Systems, 2004; 33(2-3): 321-337.

Mendoza G.A. Goal Programming Formulations and Extensions: An Overview and Analysis. Canadian Journal of Forest Research, 1987; 17(7): 575-581.

Mezghani, M., Rebai, A., Dammark, A., Loukil T. A Goal Programming model for Aggregate Production Planning Problem. International Journal of Operational Research, 4(1): 2009; 23-34.

Nakamura, K. Some Extension of Fuzzy Linear Programming, Fuzzy Sets and Systems, 1984; 14(1): 211-229.

Narasimhan, R. Goal Programming in A Fuzzy Environment, Decision Sciences, 1980; 11(2): 325-336.

Neigota, C.V. ve Ralesco, D.A. Applications of Fuzzy Sets to Systems Analysis, Birkhauser Verlag, 1977.

Organ, A. Ertuğrul İ, Gürel S.G. Bütünleşik Üretim Planlamasının Hedef Programlamayla Optimizasyonu ve Denizli İmalat Sanayiinde Uygulanması. Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, 2013; 6(1): 96-115.

Orhan, İ., Kapanoğlu, M., Karakoç T.H. Hedef Programlama ile Bütünleşik Uçak Rotalama ve Bakım Çizelgeleme. Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, 2012; 27 (1): 11-26.

Özkan, M. M. Bulanık Hedef Programlama. Bursa, Ekim Kitabevi, 2003.

Render, B. Stair, R.M., Hanna, M.E. Quantitative Analysis for Management. 11th Edition, New Jersey: Prentice Hall, 2012.

Sakawa, M. Fuzzy Sets and Interactive Multiobjective Optimization. Plenum Press, New York, 1993.

Sarıkaya, H.A., Çalışkan, E., Türkbey, O. Bütünleşik Tedarik Zinciri Ağında Tesis Yeri Seçimi için Bulanık Çok Amaçlı Programlama Modeli, Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi, 2014; 20(5): 150-161.

Schniederjans, M. J. Linear Goal Programming. New Jersey: Petrocelli Books, 1984.

Selim, H., Araz, C., Özkarahan, İ. Collaborative Production-Distribution Planning in Supply Chain: A Fuzzy Goal Programming Approach: Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review, 2008; 44(3): 396-419.

Sofyalıoğlu, Ç., Öztürk, Ş. Hedef Programlama ile Tedarik Zincirinde Dağıtım Planlaması ve Bütçe Ayırıştırması. Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, 2013; 6(2): 1-16.

Tekin, M. Üretim Yönetimi, Cilt II, Geliştirilmiş ve Değiştirilmiş 3. Baskı, Konya: Arı Ofset Matbaacılık, 1996.

Timor, M. Yöneylem Araştırması, İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2010.

Torabi, S. A., Hassani E. An Interactive Possibilistic Programming Approach for Multiple Objective Supply Chain Master Planning. Fuzzy Sets and Systems, 2008; 159: 193-214.

Turanlı, M., Köse, A. Doğrusal Hedef Programlama Yöntemi ile Türkiye'deki Sigorta Şirketlerinin Performanslarının Değerlendirilmesi. İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 2005; 4(7): 19-39.

Umurosmen, N., Türkme, A. Çok Amaçlı De Novo Programlama Problemlerinde Uzlaşık Çözüm: Uzlaşık Programlama Uygulaması. Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2014; 7(1): 49-57.

Üreten, S. Üretim/İşlemler Yönetimi: Planlama-Denetim Kararları, Karar Modelleri ve İyileştirme Yaklaşımları. Ankara: THK Matbaası, 1998.

Yang T., Ignizio, J.P. ve Kim H.J. Fuzzy Programming with Nonlinear Membership Functions: Piecewise Linear Approximation. Fuzzy Sets and System, 1991; 41(1) : 39-53.

Zeleney, M. Multiple Criteria Decision Making. New York: McGraw-Hill Book Company, 1973.

Zimmerman H.J. Fuzzy Mathematical Programming. Computer and Operations Research, 1978; 4 (1): 291-298.